

Diplomová práce

Konkurenceschopnost českých bank

Vladimír Dvořák

INSTITUT EKONOMICKÝCH STUDIÍ
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
UNIVERZITY KARLOVY

Konzultant: **Ing. Irena Jindřichovská, CSc.**

Obor studia: **Ekonomie**

Akademický rok: **1996-97**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 15.2.1997

Vladimír Dvořák

Poděkování

Tato diplomová práce by nemohla v této podobě vzniknout bez nemalého přispění následujících osob, a proto bych jim chtěl na tomto místě vyjádřit své poděkování.

Ing. Ireně Jindřichovské, CSc., konzultantce této práce, bych chtěl poděkovat za četné náměty a připomínky a také za drahocenný čas, který touto činností strávila.

Ing. Miroslavě Kalinové, vedoucí oddělení podnikových a makroekonomických analýz společnosti Harvard Group, bych chtěl poděkovat za její všestrannou podporu. Nejenom že rozhodující část této práce vznikla přímo v tomto oddělení, ale měl jsem zde možnost využívat rozsáhlé informační zdroje, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout (např. Bloomberg včetně přístupu k službám ratingové agentury IBCA).

Poděkování patří rovněž **Věře Šupkové** ze stejného oddělení, která v rámci monitoringu tisku vytvořila databázi zpráv týkající se problematiky zachycené v této práci.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své kolegyni, **Anně Školoudové**, za její pomoc při odstraňování formálních nedostatků a za četné připomínky k obsahu práce.

Tento seznam je téměř jistě neúplný. Poděkování patří rovněž řadě pedagogů a studentů Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy za jejich rady a také několika ochotným zaměstnancům českých bank, kteří mi poskytli potřebné informace.

Obsah

Úvod	4
1. Vývoj bankovního sektoru ve světě	6
1.1 Zlepšení hospodářských výsledků v roce 1995	6
1.2 Nutnost dlouhodobé restrukturalizace	8
1.3 Hlavní rysy restrukturalizace	10
1.4 Rizika vyplývající z restrukturalizace	14
2. Odhad budoucí velikosti a struktury českého bankovního sektoru	19
2.1 Počet institucí, bankovních míst a zaměstnanců bank	19
2.2 Celková velikost bankovního sektoru vyjádřená objemem úvěrů a depozit	23
2.3 Angažovanost bank na zahraničních trzích	27
2.4 Otevření se konkurenci - sbližování českého bankovního sektoru s EU	30
3. Velikost a efektivnost českých bank ve srovnání s bankami EU	33
3.1 Srovnání velikosti českých bank s bankami EU	33
3.2 Srovnání efektivnosti českých bank s bankami EU z pohledu počtu zaměstnanců a osobních nákladů	36
3.3 Bankovní rentabilita - analýza tvorby zisku	42
3.4 Analýza banky jako finančního zprostředkovatele	53
4. Očekávaný vývoj českého bankovního sektoru na základě komparace s bankovními sektory Rakouska, Nizozemí a Španělska	63
4.1 Bankovní sektor v Rakousku a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR	66
4.2 Bankovní sektor v Nizozemí a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR	75
4.3 Bankovní sektor ve Španělsku a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR	79
Závěr - konkurenceschopnost českých bank	85

Úvod

Jedním z klíčových odvětví každé ekonomiky je bankovní sektor. Tato práce se snaží zachytit nejen jeho současný stav v České republice, ale i očekávaný vývoj, případně navrhnout vhodný směr vývoje. Jak napovídá název práce, hlavním cílem je analyzovat konkurenceschopnost českých bank jak na domácím trhu, tak v zahraničí.

V **první kapitole** je zachycen současný stav bankovního sektoru ve světě včetně identifikace hlavních vývojových trendů (všechny tabulky uvedené v první kapitole jsou převzaty z výroční zprávy Bank for International Settlements za rok 1995).

V **druhé kapitole** se snažím odhadnout budoucí velikost a strukturu českého bankovního sektoru. Relevantnost závěrů z první kapitoly pro odhad vývoje v České republice je podložen předpokladem integrace ČR do evropských hospodářských struktur.

V **třetí kapitole** již není pojednáváno o bankovním sektoru jako celku, ale jsou zde srovnávány největší české banky s vybranými bankami západní Evropy. Cílem této kapitoly je identifikovat shodné a rozdílné charakteristiky bank jednotlivých zemí Evropské unie¹ v porovnání s bankami českými.

V **čtvrté, závěrečné, kapitole** jsou na základě analýzy vývoje rakouského, nizozemského a španělského, bankovního sektoru a využitím závěrů předcházejících kapitol nastíněny základní trendy, kterými se pravděpodobně bude ubírat náš bankovní sektor.

¹ V kapitole 2 a 3 jsou často vybrané západoevropské země označovány jako země Evropské unie (EU). To samozřejmě není pravda v případě Norska a Švýcarska. Obě země jsou ale součástí jednotného

evropského hospodářského prostoru, a proto jsem se rozhodl používat pro lepší přehlednost textu toto zjednodušení a vědomě se tak dopustil nepřesnosti.

A konečně bych chtěl ještě upozornit na to, co bylo, a co naopak rozhodně nebylo cílem této práce.

Cílem této práce nebylo popisovat vývoj českého bankovníctví po roce 1989 a ani se nezabývá většinou současných problémů domácích bank (potíže malých a středních bank, nedostatky v legislativě). Čtenářovu znalost reálií českého bankovníctví, stejně jako základních účetních principů¹ předpokládám, a proto této problematice nejsou věnovány samostatné oddíly. Bez tohoto předpokladu by rozsah diplomové práce přesáhl obvyklé meze.

Cílem práce je na základě analýzy vývoje bankovního sektoru ve světě odhadnout budoucí vývoj českého bankovního sektoru. Přáním autora je, aby tato práce mohla posloužit jako základ pro jiné studie zabývající se problematikou privatizace největších českých bank - dříve než začneme diskutovat o tom jak privatizovat, musíme nejdříve odpovědět na otázku proč vůbec privatizovat. Odpověď na otázku proč privatizovat by měla dát tato diplomová práce a mohla by být i určitým vodítkem pro rozhodování jak privatizovat.

V neposlední řadě bych chtěl čtenáře předem upozornit, že celá práce je psána z pohledu bank (zabývá se primárně rentabilitou bankovního sektoru), a ne z pohledu jejich klientů, který by mohl být v některých oblastech odlišný.

¹ *Všechny účetní výkazy použité v této práci jsou konsolidované účetní výkazy sestavené podle IAS (International Accounting Standards). Uspořádání jednotlivých položek výkazů odpovídá členění agentury Bloomberg. Ty výkazy, které nebyly zpracovány podle IAS (Agrobanka, IPB) a ty, které byly připraveny v souladu s IAS, ale členění výkazů bylo odlišné (Citibank, a.s., Česká spořitelna, ČSOB, Komerční banka, Živnostenská banka) jsem do požadovaného formátu přepočítal.*

Hlavní rozdíly mezi CAS (Czech Accounting Standards) a IAS lze nalézt v rozvaze banky. Podle CAS jsou uváděny poskytnuté úvěry v aktivech a vytvořené opravné položky na tyto úvěry v pasivech. Podle IAS jsou v aktivech uvedeny čisté úvěry, které se skládají z rozdílu poskytnutých úvěrů a opravných položek, a nedochází tak k nepodloženému „nafukování“ rozvahy. Další rozdíly jsou rovněž v členění aktiv a pasiv. Podle IAS, na rozdíl od CAS, jsou položky členěny podle doby splatnosti resp. dlouhodobosti investice a podle toho, zda nesou pevný úrok nebo ne. V účetnictví CAS jsou položky členěny jinak a tak např. pod položkou cenné papíry s pevným výnosem se skrývají jak krátkodobé, tak dlouhodobé dlužné instrumenty a jejich splatnost je třeba dohledat v příloze k účetní závěrce. Další podstatný rozdíl je zařazení položky menšinové podíly (minority interest), která vzniká při konsolidaci v pasivech banky (zachycuje podíly na vlastním jmění

přidružených firem). Podle standardů IAS je celkem logicky zařazena do vlastního jmění. Podle standardů CAS tomu tak není a je uváděna buď samostatně nebo v rámci cizích pasiv.

1. Vývoj bankovního sektoru ve světě

Cílem této kapitoly je zmapovat bankovní sektor ve světě a pokusit se odhadnout směry dalšího vývoje. To, že její značná část je věnována restrukturalizaci celého sektoru, má své opodstatnění. Bankovní sektor není ve světě rozvíjejícím se odvětvím ve smyslu extenzivní expanze, tzn. růst počtu institucí, počtu poboček, zaměstnanců a snaha o zaplnění nenasyčeného trhu. Opak je pravdou. Bankovní sektor je přesycen a potřebuje zeštíhlit a zefektivnit.

1.1 Zlepšení hospodářských výsledků v roce 1995

V porovnání s rokem 1994 v roce 1995 vzrostly zisky bank ve většině vyspělých zemích (viz *tabulka 1.1*). Rozhodující faktory, které pozitivně ovlivnily ziskovost, však nebyly dlouhodobého rázu a nelze počítat s jejich působením v příštích letech. Příznivý vývoj na akciových a obligačních trzích, uvolnění monetární politiky

a v některých zemích i růst poptávky po úvěrech pozitivně ovlivnily zisky z finančních operací a čisté výnosy z úroků. V řadě zemí banky rovněž snížily tvorbu oprávek,

k čemuž, v několika případech, přispělo posílení trhu realit. Z dlouhodobějších pozitivních faktorů bylo možno zaznamenat zvýšenou ziskovost bank, které v posledních letech kladly značný důraz na snížení provozních nákladů.

Tabulka 1.1

Ziskovost velkých bank v roce 1994 a 1995

Země	Počet bank	Výnosnost aktiv (ROA) ¹		Tvorba opravných položek		Čistá úroková marže ²		Provozní náklady	
		vyjádřeno v procentech k celkovým aktivům							
		1994	1995	1994	1995	1994	1995	1994	1995
Dánsko ³	2	0,29	1,20	0,61	0,42	2,85	2,55	2,20	2,07
Finsko ⁴	2	-0,69	-0,16	1,65	0,60	1,98	1,57	2,30	2,21
Francie	6	0,17	0,27	0,63	0,39	1,60	1,54	2,04	2,00
Německo	2	0,52	0,56	0,35	0,23	1,82	1,57	2,06	1,98
Nizozemí	3	0,69	0,72			2,27	2,18	2,17	2,26
Norsko	4	1,31	1,81	0,16	-0,38	2,96	2,86	2,82	3,01
Španělsko	6	0,70	0,79	0,52	0,45	2,47	2,46	2,45	2,62
Švédsko	4	0,55	1,23	1,09	0,59	2,34	2,39	1,76	1,81
Švýcarsko	3	0,63	0,52	0,30	0,33	1,17	1,07	2,17	2,18
Velká Británie	4	1,22	1,27	0,31	0,34	2,45	2,44	3,02	2,98
Austrálie ⁵	4	1,60	1,82	0,43	0,21	3,45	3,53	3,39	3,27
Japonsko ^{5,6}	21	-0,21	-0,75	0,88	2,03	0,90	1,01	0,74	0,74
Kanada ⁵	6	1,12	1,16	0,51	0,34	2,84	2,62	2,70	2,50
USA	12	1,81	1,87	0,33	0,31	3,57	3,35	3,80	3,49

¹ ROA = zisk před daní / celková aktiva

² Čistá úroková marže = čistý výnos z úroků / aktiva nesoucí úrok

³ Cenné papíry jsou průběžně přeceňovány („marked to market“)

⁴ Výsledky za rok 1994 a 1995 nejsou zcela srovnatelné

⁵ Fiskální rok různý od 31.12.

⁶ Kombinace anualizovaných pololetních výsledků a odhad IBCA

Zdroj: IBCA Ltd.

Relativně vysoké zisky doprovázené meziročním růstem můžeme pozorovat v anglosaských zemích, které se nejdříve vymanily z recese, ale které také kladou největší důraz na snižování nákladů. Pozitivní zvrát zaznamenaly rovněž severské země. Dánské banky profitovaly z růstu akciového trhu. Míra zlepšení hospodářských výsledků bank ve Finsku, Norsku a Švédsku byla ovlivněna tím, do jaké míry se jednotlivým bankám podařilo překonat nedávnou bankovní krizi. Růst zisků vykázaly i banky ve většině zemí kontinentální Evropy. Nicméně jejich růst nebyl většinou dostatečně velký, aby zvrátil dlouhodobý trend snižování marží.

Nejhorší výsledky za loňský rok vykazaly japonské banky, které se ještě nevymanily z vážných potíží celého bankovního sektoru. S problémy způsobenými špatnou kvalitou aktiv se zatím nejlépe vypořádávají hlavně velké banky, které v roce 1995 tvořily velké oprávky a odepisovaly špatné úvěry. Největší pozornost veřejnosti však patřila zkrachovaným společnostem poskytující hypotéční úvěry (tzv. jusen), které musely být sanovány ze státního rozpočtu.

1.2 Nutnost dlouhodobé restrukturalizace

Zlepšení ziskovosti většiny bank v minulém roce nelze považovat za zlom v dlouhodobém trendu: snižování ziskových marží a to minimálně od poloviny osmdesátých let (viz *tabulka 1.2*), zaostávání cen akcií bank za tržními indexy ve většině zemí a obecně se snižuje i rating. Další snižování čistých úrokových marží i v relativně úspěšném roce 1995 (viz *tabulka 1.1*) svědčí o dlouhodobém poklesu ziskovosti ze zprostředkovatelských aktivit.

Příčiny tohoto vývoje jsou všeobecně známé: banky musí čelit stále se zvyšující konkurenci, která je podpořena rychlým tempem finančních inovací, ale často i deregulací bankovního sektoru. Při pohledu do budoucnosti nelze předpokládat, že by současné tlaky na restrukturalizaci bankovního sektoru polevily. V Japonsku a ve Spojených státech stále existují bariéry mezi komerčním bankovníctvím, investičním bankovníctvím a pojišťovnictvím a lze očekávat další uvolnění. Zbylá omezení v otevírání poboček budou v USA zcela odstraněna v roce 1997¹. Rovněž v Evropské unii je pravděpodobně pouze otázkou času, kdy penzijní fondy a hypotéční ústavy budou vystaveny tvrdé konkurenci společného trhu. Nelze ani předpokládat, že by se zpomalil proces technologické inovace. V dlouhodobém horizontu lze očekávat největší změny v oblasti drobného bankovníctví („retail banking“), kde se bude stále více uplatňovat tzv. elektronické bankovníctví.

¹ V USA má každý stát svá vlastní regulační opatření týkající se počtu a druhu poboček, které může banka otevřít. Např. na západním a východním pobřeží mají regulační opatření tendenci povolovat bankám, aby ve státech, kde sídlí, pobočky otevíraly, zatímco ve střední části země je regulace

zakládání poboček více restriktivní. McFaddenův zákon z roku 1927, který měl za cíl postavit národní a státní banky do stejné pozice, účinně zabránil bankám, aby otvíraly pobočky za hranicemi států, a všechny národní banky přinutil k tomu, aby se přizpůsobily regulačním pravidlům zakládání poboček v tom státě, ve kterém byly umístěny.

Přímé poskytování finančních služeb „on-line“ včetně platebního styku vystavuje banky novým potenciálním konkurentům (softwarové společnosti, poskytovatelé připojení do počítačových sítí) a činí je tak více zranitelnými. V roce 1995 zahájily v USA činnost první virtuální banky, které poskytují služby výhradně „on-line“ (první bankou, která nabízí své služby pouze na Internetu je Security First Network Bank - <http://www.sfnb.com>). Značný pokrok byl rovněž učiněn v oblasti bezpečnosti elektronických transakcí, včetně elektronických substitutů hotovosti.

Tabulka 1.2

Vývoj ziskovosti bank od roku 1980¹

Země	Zisk před zdaněním			Non-interest income ²		
	% celkových aktiv			% gross income ²		
	1980-82 ³	1986-88	1992-94	1980-82 ³	1986-88	1992-94
Belgie	0,40	0,40	0,30	15	22	26
Finsko	0,50	0,50	-1,60	49	58	53
Francie	0,40	0,40	-0,10	16	17	46
Itálie	0,70	1,00	0,80	26	29	26
Německo	0,50	0,70	0,50	29	30	29
Nizozemí	0,30	0,70	0,60	25	26	30
Norsko	0,60	0,00	0,20	27	30	29
Španělsko	0,70	1,10	0,60	18	20	27
Švédsko	0,30	0,80	0,50	30	31	44
Švýcarsko	0,60	0,70	0,60	47	49	51
Velká Británie	1,10	1,00	0,70	29	37	43
Austrálie ⁴	0,90	1,20	0,70		40	42
Japonsko ⁴	0,50	0,60	0,20	14	24	1
Kanada ⁴	0,50	1,00	1,10	22	27	36
USA	1,00	0,70	1,60	24	30	35

¹ U Austrálie, Belgie, Nizozemí a Švýcarska jsou zahrnuty všechny banky, u ostatních zemí pouze komerční banky

² Non-interest income = provozní výnosy - přijaté úroky,

gross income = provozní výnosy - úroky placené = non-interest income + čistý výnos z úroků

³ Pro Austrálii, Belgii a Francii - 1981-82, pro Kanadu 1982

⁴ Fiskální rok různý od 31.12.

Zdroj: OECD

1.3 Hlavní rysy restrukturalizace

Počet institucí bude nadále pravděpodobně klesat a jejich průměrná velikost se bude zvyšovat. Tento vývoj by měl usnadnit snížení přebytečné kapacity v několika segmentech bankovního sektoru, zmírnit konkurenční tlaky a u komerčních bank zajistit kritickou velikost, která umožní vynaložit potřebné investice do infrastruktury. Pobočkové sítě se budou spíše zmenšovat. Takto by šlo charakterizovat současný vývoj finančního sektoru a v nejbližší době pravděpodobně nedojde k výraznému odklonu od těchto trendů.

Ve střednědobém horizontu se rovněž očekává pokles zaměstnanosti a tlak na zvyšování kvalifikace personálu. V zemích, kde byla donedávna omezení mezi jednotlivými typy bankovních institucí, lze očekávat pokračování „despecializace“. Rovněž lze očekávat další růst standardizovaných obchodovatelných pohledávek bank (sekuritizace aktiv) na úkor tradičních neobchodovaných instrumentů (bankovní úvěry). To povede k dalšímu relativnímu poklesu příjmů z přijatých úroků na úkor ostatních příjmů (viz podíl non-interest income na gross income v *tabulce 1.2*). Přes tyto zřejmé trendy lze jen obtížně predikovat budoucí strukturu finančního trhu a nikdo si netroufne tvrdit, že v budoucnu již nebudou vedle sebe existovat velké a malé instituce včetně specializovaných ústavů. Rovněž samotná hranice mezi finančním a nefinančním sektorem se může stát méně výraznou.

Statistické údaje uvedené v *tabulkách 1.3 a 1.4* ukazují, že konsolidace a racionalizace neprobíhá v jednotlivých zemích stejným tempem. To je způsobeno nejen rozdílnými počátečními podmínkami, ale hlavně rozdílnou silou institucionálních překážek (např. nevhodná vlastnická struktura, rigidita na trhu práce), které brání potřebným změnám. Z *tabulky 1.3* je patrný všeobecný pokles počtu institucí přijímajících vklady (relativně nejvíce ubylo institucí ve Švédsku, Norsku, Kanadě a Finsku) a zvyšování koncentrace v odvětví (až na 86 resp. 93% ve Švédsku). Rovněž počet bankovních míst se v průměru snížil (viz *tabulka 1.4*), ale výjimkami jsou ty země, kde omezení při zřizování poboček bylo zrušeno později nebo teprve nedávno (Itálie, USA, Japonsko). Zaměstnanost v odvětví poklesla prakticky ve všech

uvedených zemích (viz *tabulka 1.5*). Na tomto místě nelze nepřipomenout situaci na našem trhu, která je blíže rozebrána v kapitole 4. Rovněž u nás došlo po „liberalizaci“ k rychlému nárůstu bankovních míst a zaměstnanosti, který byl záhy vystřídán již započatým snižováním jak počtu poboček, tak zaměstnanců.

Tabulka 1.3

Restrukturalizace bank: počet institucí a koncentrace v odvětví¹

Země	Počet institucí						Koncentrace: 5 (10) největších		
	počet				rok	% změna ²	% z celkových aktiv bankovního sektoru		
	1980 ³	1990	1995 ⁴	Vrchol	od roku 1980		1980 ⁵	1990	1995 ⁶
Belgie	148	129	150	163	1992	-8	64 (76)	58 (74)	59 (73)
Finsko	631	498	352	631	1985	-44	63 (68)	65 (69)	74 (83)
Francie	1 033	786	593	1 033	1984	-43	57 (69)	52 (66)	47 (63)
Itálie	1 071	1 067	941	1 109	1987	-15	26 (42)	24 (39)	29 (45)
Německo⁷	5 355	4 180	3 487	5 355	1980	-35			17 (28)
Nizozemí	200	180	174	200	1980	-13	73 (81)	77 (86)	81 (89)
Norsko	346	165	148	346	1980	-57	63 (74)	68 (79)	58 (71)
Španělsko⁸	357	327	318	378	1982	-16	38 (58)	38 (58)	49 (62)
Švédsko	598	498	112	598	1980	-81	64 (71)	70 (82)	86 (93)
Švýcarsko	478	499	415	499	1990	-17	45 (56)	45 (57)	50 (62)
Velká Británie	796	665	560	796	1983	-30	63 (80)	58 (79)	57 (78)
Austrálie	812	481	370	812	1980	-54	62 (80)	65 (79)	67 (79)
Japonsko	618	605	571	618	1980	-8	25 (40)	30 (45)	27 (43)
Kanada	1 671	1 307	1 030	1 671	1984	-38		55 (78)	65 (88)
USA⁹	35 875	27 864	23 854	35 875	1980	-34	9 (14)	9 (15)	13 (21)

¹ Instituce přijímající vklady, obecně zahrnuje spořitelny, komerční banky a různé druhy družstevních bank, u Japonska nezahrnuje různé typy úvěrových družstev, u Kanady nezahrnuje „trust and loan companies“ (v roce 1994, 83 institucí)

² % změna od vrcholu k poslednímu pozorování

³ U Francie, Kanady 1984, Velké Británie 1983, Finsko 1985, Španělsko 1981

⁴ U Japonska, Finska a Švédska 1994

⁵ U Francie 1986, Itálie 1983, Finsko a Nizozemí 1985, Švýcarsko 1987

⁶ U Japonska, Velkou Británií, Belgie a Švýcarsko 1994, Finsko 1993

⁷ U počtu institucí pouze západní země Německa, data pro celé Německo: 1995, 3 784, % změna -30%

⁸ Koncentrace zahrnuje pouze komerční banky a spořitelny

⁹ Při vyloučení úvěrových družstev: 1995, 12 067, % změna -36%

Zdroj: British Bankers' Association, Building Societies' Association

Zmíněné indikátory napovídají, že konsolidace pokročila nejrychleji a v některých aspektech nejdále v těch severských zemích, které nedávno postihly bankovní krize. Mezinárodně dobře srovnatelný ukazatel efektivnosti - poměr mzdových nákladů k gross income (gross income = provozní výnosy - úroky placené) - v těchto zemích prudce poklesl na nejnižší hodnoty ve světě (viz *tabulka 1.5*). Z tabulky je patrné určité zaostávání za severními a anglosaskými zeměmi ve většině zemí kontinentální Evropy a Japonska.

V Japonsku a Itálii se zaměstnanost téměř nesnížila, v Německu zůstala dokonce na stejné úrovni. Tento nerovnoměrný vývoj je způsoben značnými rozdíly ve schopnosti provést žádoucí snížení zaměstnanosti, které je podmíněno omezeními na trhu práce (více k zaměstnanosti v bankovním sektoru viz kapitola 2.1).

Tabulka 1.4

Restrukturalizace bank: počet bankovních míst¹

Země	1980 ²	1990	1995 ³	Vrchol od roku 1980		
	počet (v tisících)			rok	% změna ⁴	
Belgie	7,8	8,3	7,8	8,5	1989	-8
Finsko	3,4	3,3	2,1	3,5	1988	-39
Francie	24,3	25,7	25,5	25,9	1987	-2
Itálie	12,2	17,7	23,9	23,9	1995	
Německo⁵	39,3	39,8	37,9	40	1985	-5
Nizozemí	6,6	8	7,3	8,5	1986	-14
Norsko	1,9	1,8	1,6	2,2	1987	-27
Španělsko	25,8	35,2	36	36	1995	
Švédsko	3,7	3,3	2,7	3,7	1980	-27
Švýcarsko	3,7	4,2	3,8	4,2	1990	-10
Velká Británie	20,4	19	16,6	21,2	1985	-22
Austrálie	6,3	6,9	6,7	7,1	1993	-6
Japonsko	18,5	24,8	25,7	25,7	1994	
Kanada	8,8	8,7	9,4	9,4	1994	
USA	58,3	67,7	69,6	69,6	1994	

¹ Instituce přijímající vklady, u Austrálie, Japonska, USA nezahrnuje různé typy úvěrových družstev, u Kanady nezahrnuje „trust and loan companies“ (v roce 1994, 908 poboček)

² U Francie a Nizozemí 1981, Austrálie 1987

³ U Belgie, Finska, Japonska, Kanady, Nizozemí, Švédska, Švýcarska, USA a Velké Británie 1994

⁴ % změna od vrcholu k poslednímu pozorování

⁵ Pouze západní země Německa bez kanceláří Bausparkassen, data pro celé Německo: 1995 48,2, % změna -2%

Zdroj: British Bankers' Association, Building Societies' Association

Konsolidace ve významu snižování počtu institucí, což neznamená nezbytně i snižování počtu zaměstnanců a poboček, se nejvýrazněji projevuje v oblasti spořitelů a různých typech družstev. Tento trend byl ale často doprovázen přesunem kapacit do „velkého“ bankovníctví. Přispěl tak k dalšímu zvýšení konkurence a přebytečné kapacity na těchto trzích, která se v oblastech velkého a mezinárodního bankovníctví stává trvalým jevem.

Tabulka 1.5

Restrukturalizace bank: zaměstnanost a mzdové náklady

Země	Počet zaměstnanců ¹					Mzdové náklady ²			
	počet (v tisících)				rok	% změna ³			
	1980 ⁵	1990	1994 ⁶	Vrchol od roku 1980	1980-82 ⁷	1986-88	1992-94		
Belgie	68	79	76	79	1990	-5	41	33	34 ⁸
Finsko	42	50	36	53	1989	-32	43	33	24
Francie	399	399	382	401	1988	-5	47	44	44
Itálie	277	324	332	333	1993	-0,3	46	48	44
Německo⁹	533	621	658	658	1994		48	44	39
Nizozemí	113	118	112	119	1991	-6	42	41	38
Norsko	24	31	23	35	1987	-34	42	35	30
Španělsko	252	252	245	256	1991	-4	47	43	37
Švédsko	39	45	42	46	1991	-5	29	23	22
Švýcarsko	84	120	112	120	1990	-7	40	37	33
Velká Británie	324	425	368	430	1989	-15	47	38	36
Austrálie	265	356	311	356	1990	-13			
Japonsko	612	597	618	622	1993	-0,6	44	33	39
Kanada	170	211	202	211	1990	-4	42	33	33
USA¹⁰	1 900	1 979	1 891	2 136	1987	-12	36	31	27

¹ V institucích přijímající vklady, u Japonska bez různých typů úvěrových družstev, u Kanady kromě „trust and loan companies“ (v roce 1995 25 tis. zaměstnanců), u Austrálie finanční a pojišťovací sektor

² U Belgie, Nizozemí a Švýcarska všechny banky, u ostatních komerční banky (podle definice OECD)

³ % změna od vrcholu k poslednímu pozorování

⁴ Gross income = provozní výnosy - úroky placené

⁵ U Francie 1985, u Austrálie, Nizozemí a Švédska 1984, u Španělska 1981

⁶ U Itálie, Austrálie, Norska a Španělska 1995

⁷ U Francie a Belgie 1981-82, u Kanady 1982

⁸ 1992

⁹ U zaměstnanců pouze západní země (pro celé Německo 1994: 728 tis.)

¹⁰ U zaměstnanců nezahrnuje úvěrová družstva

*Zdroj: Počet zaměstanců British Bankers' Association, Building Societies' Association, odhady BIS,
Mzdové náklady OECD*

1.4 Rizika vyplývající z restrukturalizace

V nejbližších letech je klíčová otázka hladké a dostatečně rychlé restrukturalizace celého finančního sektoru. Případy finanční nestability, které doprovázely transformaci a deregulaci, jsou příkladem toho, že výhody plynoucí z liberálního prostředí nejsou zadarmo. Proto se v následujících odstavcích pokusím identifikovat hlavní faktory, které přispívají k značné náročnosti celého procesu restrukturalizace. Na závěr uvedu ta opatření ulehčující restrukturalizaci a omezující systematické riziko, které ve své výroční zprávě uvádí Bank for International Settlements (BIS).

A/ konflikt mezi očekáváním individuální instituce a situací v odvětví

Pro jednotlivé instituce není výběr vhodné kombinace jejich aktivit a rozsahu snadným úkolem. Ambice a očekávání individuální firmy často nejsou ve shodě s konkurencí a dynamikou celého odvětví. Dynamika celého odvětví omezuje velikost a množství firem, které může odvětví absorbovat, a je ve většině případů nižší než očekávání jednotlivých firem. Příkladem je na jedné straně všeobecně rozšířený předpoklad, že mezinárodní finanční trhy budou ovládnuty několika velkými hráči, a na druhé straně přesvědčení příliš velkého množství jednotlivých institucí, že právě ony budou členy této omezené skupiny. Tento vrozený konflikt je často ještě umocněn snahou managementu dávat přednost velikosti a růstu před ziskovostí. Tyto tendence zabraňují výraznějšímu omezení neziskových operací a odchod z některých trhů a rovněž komplikují restrukturalizaci, která je nutná k realizaci zisků z uskutečněných fúzí. Více ke stupni vývoje bankovního sektoru ve světě a v České republice viz kapitola 4.

B/ univerzálnost versus specializace

Specifikem finančního sektoru je značný potenciál pro využití technologických, organizačních, marketingových a informačních synergií. Typickým příkladem je konvergence mezi bankovníctvím a pojišťovnictvím (bancassurance).

Jedním z důvodů integrace bankovních a pojišťovacích služeb do jedné instituce je snaha o zachování dnes většinou ztrátových pobočkových sítí. Vzhledem k tomu, že tendence

k rozšiřování nabízených služeb v bankovních místech je všeobecně uplatňovaná a to nejenom bankami, ale i pojišťovnami, které pro změnu žádají o bankovní licence, nelze předpokládat, že by tento proces zvýšil rentabilitu drobného bankovníctví. Naopak povede k dalšímu zvýšení konkurence a zvýšení již nyní přebytné kapacity celého sektoru. Typickým příkladem sbližování bankovníctví a pojišťovníctví je nizozemská ING Groep, o které se podrobněji zmiňuji v kapitole 4.2.

Tyto tendence rovněž zvyšují velikost ztráty v případě chybné strategie. Případné problémy bankovní části kombinované instituce (banka + pojišťovna) plně dopadnou i na aktivity pojišťovny, která by v případě samostatné existence musela „oželet“ pouze tu část svých aktiv, která byla do příslušné banky investována přes mezibankovní trh. Na druhé straně věřitelé banky jsou nově vystaveny dříve neexistujícímu riziku případného negativního dopadu problémů pojišťovny.

Některými účastníky znovuobjevená hodnota specializace svědčí o podcenění organizační neefektivnosti. Příkladem podcenění administrativních nákladů je celá řada fúzí, které nepřinesly předpokládané snížení provozních nákladů. Obecně platí, že fúze vedoucí pouze k větší diverzifikaci aktivit nemůže vést k zvýšení hodnoty nového subjektu. Reálný přínos fúze lze očekávat pouze v případech, kdy dojde k realizaci výnosů z rozsahu nebo dosažení kritické velikosti nutné k udržení pozice na trhu.

C/ vlastnická struktura

Typicky u bank rozříštěná vlastnická struktura nezaručuje dostatečnou disciplínu a to jak věřitelů (bank), tak akcionářů. Výsledkem je nedostatečná průhlednost a kontrola finančních aktivit včetně ocenění jejich rizikovosti. Tržní kapitalizace velkých bank je natolik vysoká, že je prakticky vyloučené, aby privátní investor ovládal významější podíl hlasovacích práv. V praxi pak dochází k tomu, že reálně nerozhodují o strategii banky akcionáři, ale manažeři, kterým navíc nahrává

značná vlastnická provázanost mezi samotnými bankami. Ta je důsledkem vlny akvizic a vytváření strategických partnerství.

V řadě zemích hojně rozšířené veřejné vlastnictví velkých bank (např. Německo, Francie, Rakousko, Itálie) chrání část odvětví od plné konkurence a tak dále zostřuje tlaky na soukromé banky. Veřejné vlastnictví totiž nezaručuje dostatečný tlak na provedení zásadní restrukturalizace a zároveň do značné míry zaručuje bankám jejich „nesmrtelnost“. Přebytečná kapacita celého odvětví pak nutně povede k vytlačení soukromých bank, a to i přes to, že budou pracovat efektivněji.

D/ vládní intervence

K obezřetnému chování nepřispívají ani intervence vlády. Příkladem jsou různé vládní záruky na závazky bank, případně záruky za závazky pojišťovacích fondů. Pokud se vláda již rozhodne předem ujistit vkladatele a banky, že jim bude poskytnuta kompenzace za jejich neobezřetné chování, tak by měla alespoň přistupovat ke všem subjektům peněžního trhu shromažďující peněžní prostředky občanů nerozdílně.

Charakteristiky uvedené v bodě C a D jsou hlavními příčinami typického rysu bankovního sektoru: oproti ostatním odvětvím tržní síly dostatečně nezaručují obezřetné chování bank a je zde mnohem složitější ukončit jejich činnost (exit problem), což může vést k dlouhodobému nezdravému stavu přebytečné kapacity v odvětví.

Opatření ulehčující restrukturalizaci a vedoucí k zodpovědnějšímu chování bank

Zpracováno podle výroční zprávy Bank for International Settlements za rok 1995.

- Změna vlastnické struktury finančních institucí do podoby, která by byla otevřenější působnosti tržního prostředí. Důležitým nástrojem je v tomto případě privatizace do rukou soukromých subjektů.
- Odstranění resp. zmenšení překážek, které brání realokaci kapitálu a práce. To znamená uvolnit regulaci při převzetích a fúzích a snížit nepružnost trhu práce.
- Zajištění, aby jednotliví aktéři měli dostatek informací k vynucení disciplíny. K tomu je nezbytné zvýšit nároky na zveřejňování informací.
- Omezení takové formy veřejných intervencí, které poskytují ochranu bez adekvátního dohledu, což zvyšuje morální hazard a snižuje motivaci k obezřetnému chování. Příkladem těchto nezdravých kroků jsou rozmanité vládní záruky.
- V případech finančních krizí přijímání takových opatření, které budou konzistentní s výše uvedenými zásadami. To nezahrnuje pouze zvýšení dnes omezeného dopadu ztrát na účastníky ztrátových operací, ale zároveň i restrukturalizaci portfolií způsobem, který by odstranil skutečné příčiny problémů. *Z tohoto pohledu musím bohužel konstatovat, že bude nezbytné snížit přebytkovou kapacitu celého sektoru, kterou je ale možné snížit pouze ukončením činnosti některých subjektů.*

Omezení rizika bankovního sektoru

- K opatřením vedoucím k omezení rizika bankovního sektoru lze počítat zdokonalení bankovního dohledu, platebních a zúčtovacích systémů a zpřísnění

kapitálových standardů, které by vedly k pohledu na zisk jako zisk upravený o podstoupené riziko.

Smíšené výsledky probíhající restrukturalizace

Pozitivní znaky

Prioritou se stále více stává vytvoření dostatečného zisku v poměru ke kapitálu včetně zvážení podstoupeného rizika. Typickými příklady jsou kritičtější postoj k přínosům geografické expanze a rozšiřování služeb, větší pozornost snižování nákladů a zpětné vykupování vlastních akcií uplatňované zvláště americkými a britskými bankami. Obnovený důraz na ziskovost se rovněž odrazil v pozitivnějším hodnocení současné vlny fúzí a akvizic ratingovými agenturami.

Důvody k opatrnosti

Určité nebezpečí pro úspěšné završení restrukturalizace je podcenění rozsahu potřebné konsolidace, zvláště v oblasti zaměstnanosti. Rovněž hodnocení fúzí a akvizic nebylo zcela pozitivní a ve Spojených státech ceny akcií kupujících bank v průměru vykázaly horší výsledky než odvětvový index. Ze zkušenosti posledních let je zřejmé, že v mnoha případech byla přijata rázná opatření až po vypuknutí finanční krize, jak jsme tomu byly svědky v severských a některých anglosaských zemích. Konsolidace může probíhat příliš pomalu na to, aby zabránila růstu nerovnováhy na trhu. Ani pozitivní vedlejší účinky finančních krizí nemusí vydržet dostatečně dlouho a snahy o konsolidaci mohou ochabnout, jakmile bolestné vzpomínky na nedávnou krizi upadnou v zapomnění.

2. Odhad budoucí velikosti a struktury českého bankovního sektoru

2.1 Počet institucí, bankovních míst a zaměstnanců bank

Odhadnout optimální resp. udržitelný počet institucí, které by mohly úspěšně působit v určitém regionu je velmi problematické, neboť lze identifikovat několik odlišných a často proti sobě působících faktorů. Za nejdůležitější můžeme jmenovat tyto: velikost obsluhovaného území, podíl bankovního sektoru na finančním trhu, technologická vyspělost, tradice v oblasti malého bankovníctví, otevřenost trhu zahraniční konkurenci.

Velikost trhu je mimo jiné dána počtem obyvatel, který je pravděpodobně nejdůležitějším faktorem pro celkový počet bankovních míst. Pro celkovou bilanční sumu (BS) bank je však rozhodující objem zprostředkovaných finančních toků, který je přímo úměrný hrubému domácímu produktu. Hustota sítě bankovních míst ve vybraných zemích je zachycena ve druhém sloupci *tabulky 2.1*. K sestavení tabulky byly použity rovněž údaje z *tabulek 1.3, 1.4 a 1.5*.

1.462 obyvatel na jedno bankovní místo v ČR je mnohem méně než průměrná hodnota 2.169 dosahovaná v evropských zemích uvedených v tabulce. V sousedním Rakousku je sice hustota bankovních míst vyšší, ale nadměrný počet poboček je jedním z nejbolavějších míst rakouského bankovníctví (více k situaci v rakouském bankovníctví viz kapitola 4.1). Totéž lze konstatovat o Španělsku a Belgii.

Česká hodnota 1.462 obyvatel na bankovní místo odpovídá počtu 7.068 bankovních míst, ve kterých je zahrnuto i 3.500 bankovních míst na poštách. Pokud bychom odečetli zmíněných 3.500 poštovních přepážek, které nabízejí jen základní maloobchodní služby, dostáváme celkem vysoký údaj 2.895. Vzhledem k neplnohodnotné funkci poštovních míst se se zahraničním srovnatelná hypotetická hustota pobočkové sítě u nás pohybuje ve zmíněném intervalu (1.462 - 2.895) a postupem času, s dalším rozšiřováním nabízených služeb na poštách, se bude přibližovat jeho spodní hranici. Bankovní služby poskytované prostřednictvím pošt jsou nabízeny v prostorech, jejichž investiční a provozní náklady jsou převážně

hrazeny výnosem z jiných než bankovních aktivit. To znamená, že jsou nižší než u účelových bankovních míst. Této komparativní výhody využívá nejenom poštovní divize

IPB

u nás, ale i Raiffeisenky v Rakousku a podobné instituce v některých dalších státech EU. S přihlédnutím ke zmíněné komparativní nevýhodě jednoúčelových bankovních míst (tzn. místo kde jsou nabízeny pouze bankovní služby) nepřekvapí, že probíhající redukce počtu bankovních míst dopadá právě na ně a v některých státech EU jejich počet dosáhl jen 50% původního (nejvyššího) stavu.

Tabulka 2.1

Země	Počet obyvatel na instituci ¹	Počet obyvatel na bank. místo ²	Počet obyvatel na zaměst. ³	Průměrný počet zaměst. v instituci	Průměrný počet zaměst. na bank. místo	Koncentrace - podíl 5 největších ústavů	Počet obyvatel
						% celk. aktiv bankov. sektoru	mil.
	1995	1995	1994	1994,1995	1994,1995	1995	1995
Česká Republika ⁴	187 818	1 462 (2 895) ⁶	177	1 063	16	67	10,33
Belgie	67 000	1 288	132	507	10	59	10,05
Finsko	14 517	2 433	142	102	17	74	5,11
Francie	97 858	2 276	152	644	15	47	58,03
Itálie	60 776	2 393	172	353	14	29	57,19
Německo ⁵	18 133	1 668	96	189	17	17	63,23
Nizozemí	88 793	2 116	138	644	15	81	15,45
Norsko	29 459	2 725	190	155	14	58	4,36
Rakousko ⁴	7 512	1 399	105	71	13	38	8,03
Španělsko	123 239	1 089	160	770	7	49	39,19
Švédsko	78 839	3 270	210	375	16	86	8,83
Švýcarsko	16 964	1 853	63	270	29	50	7,04
Velká Británie	104 268	3 517	159	657	22	57	58,39
Austrálie	48 784	2 694	58	841	46	67	18,05
Japonsko	218 844	4 862	202	1 082	24	27	124,96
Kanada	28 748	3 150	147	196	21	65	29,61
USA	11 027	3 779	139	79	27	13	263,03

¹ Instituce přijímající vklady, obecně zahrnuje spořitelny, komerční banky a různé druhy družstevních bank, u Japonska nezahrnuje různé typy úvěrových družstev, u Kanady nezahrnuje „trust and loan companies“ (v roce 1994, 83 institucí)

² U Austrálie, Japonska, USA nezahrnuje různé typy úvěrových družstev, u Kanady nezahrnuje „trust and loan companies“ (v roce 1994, 908 poboček)

³ V institucích přijímající vklady, u Japonska bez různých typů úvěrových družstev, u Kanady kromě „trust and loan companies“ (v roce 1995 25 tis. zaměstnanců), u Austrálie finanční a pojišťovací sektor

⁴ Údaje za rok 1994 kromě koncentrace odvětví

⁵ Pouze západní země, počet poboček nezahrnuje kanceláře Bausparkassen

⁶ Bez 3.500 bankovních míst na poštách

Zdroj: Tabulka 1.3, 1.4, 1.5; VP č. 47 IE ČNB, IMF International Financial Statistics (08/96)

Rozvoj elektronického bankovníctví je hlavní příčinou nerentability rozsáhlých pobočkových sítí. Pokud chceme provést hrubý odhad potřebné redukce na optimální resp. rentabilní hustotu poboček v EU za současného stavu bankovní technologie, stačí se podívat na vývoj v severských státech (Finsko, Norsko, Švédsko). Nedávná krize bankovního sektoru tam donutila banky provést radikální restrukturalizaci a přijmout nepopulární racionalizační opatření, která jsou v ostatních zemích prováděna jen velmi zvolna. Ve všech zmíněných zemích došlo během posledních 10 let k poklesu počtu bankovních míst téměř o třetinu. Ve Finsku, které bylo krizí nejvíce postiženo, poklesl počet bankovních míst od roku 1988 dokonce o 39% (viz *tabulka 1.4*).

Z výše uvedeného je patrné, že česká bankovní soustava ve srovnání se státy EU netrpí nedostatkem bankovních míst. Na otázku drobného klienta, který si často oprávněně stěžuje na dlouhé fronty a nedostatečné služby, je celkem jednoduchá odpověď. Větší a pružnější nabídka finančních služeb nebude uspokojena rostoucím počtem bankovních míst, ale zefektivněním činnosti současných. Naopak lze v souladu s celosvětovým trendem očekávat postupný pokles počtu poboček. O tom svědčí plán České spořitelny zrušit v letech 1997 a 1998 450 nerentabilních bankovních míst.

Značný rozptyl počtu obyvatel připadajících v zemích uvedených v *tabulce 2.1* na jednu bankovní instituci je ovlivněn historickým vývojem malého bankovníctví. Velmi nízké hodnoty, které odpovídají relativně velkému množství institucí přijímajících vklady, lze najít u těch zemí (např. Finsko, Rakousko, Německo, USA), kde je rozvinut systém různých typů družstevních bank (kampeličky, úvěrová družstva atd.). Vzhledem k tomu, že v ČR byly všechny kampeličky zrušeny po roce 1948 a jejich úlohu později převzala Česká spořitelna, není divu, že hned po Japonsku vykazujeme relativně nejnižší počet bankovních institucí. Zde je nutné zdůraznit, že dosti vysoká hodnota 219 tis. obyvatel na jednu instituci v Japonsku je způsobena nezahrnutím různých typů úvěrových družstev do celkového počtu bankovních institucí. Tyto faktory mají rovněž rozhodující vliv na průměrný počet zaměstnanců ve finanční instituci, a tak nepřekvapí velmi nízké hodnoty ve Finsku, Rakousku a USA. Údajem s vyšší vypovídací schopností je průměrný počet zaměstnanců

na bankovní místo. Hodnota 16 zaměstnanců na jedno bankovní místo v České republice zhruba odpovídá hodnotám zemí EU. Extrémně nízké hodnoty vykazují Belgie (10) a Španělsko (7), které trpí chronickým problémem přehuštěné sítě poboček.

Jistě by bylo rovněž zajímavé očistit tyto údaje od družstevních bank. Bohužel se mi tyto údaje nepodařilo shromáždit. Na druhé straně však průměrný počet zaměstnanců v instituci a ani samotný počet bank nejsou příliš směrodatné veličiny a o struktuře bankovního sektoru napoví spíše podíl 5 největších ústavů na celkových aktivech bankovního sektoru (viz **tabulka 2.1**). Napřůměrnou koncentraci v odvětví v České republice lze zdůvodnit krátkou tradicí současného komerčního bankovníctví u nás. Rozdělení SBČS a vytvoření současné struktury bankovního sektoru (viz **tabulka 4.1** na str. 64) bylo čistě administrativní záležitostí a proto nemůže hodnota 67% představovat výsledek dlouhodobého působení konkurenčního boje. Přesto nelze očekávat v budoucnosti výrazný pokles koncentrace v odvětví a to už z toho důvodu, že pokud zohledníme velikost trhu (počet obyvatel, GDP), tak v porovnání s ostatními státy uvedenými v **tabulce 2.1** nadprůměrnou koncentraci ČR dnes nevykazuje. Pokud připustíme, že existuje něco jako optimální velikost banky, resp. minimální velikost banky umožňující přežít v mezinárodní konkurenci, je přirozené, že v lidnatých zemích s vysokým GDP působí větší množství bank než v zemích menších a z toho vyplývající menší bilanční sumou bankovního sektoru. Z tohoto hlediska nepřekvapí relativně velmi nízká koncentrace odvětví v USA, Itálii, Japonsku, Německu a na druhé straně nadprůměrná koncentrace ve Finsku, Nizozemí, Švédsku, Austrálii a Kanadě. Tuto hypotézu lze ověřit i numericky - korelace mezi koncentrací v odvětví a počtem obyvatel příslušné země z **tabulky 2.1** je -0.76, což jasně ukazuje na nepřímou závislost velikosti trhu vyjádřenou počtem obyvatel a koncentrací odvětví.

2.2 Celková velikost bankovního sektoru vyjádřená objemem úvěrů a depozit

Cílem následujících odstavců je odhadnout potenciální absolutní velikost bankovních trhu v České republice. Stejně jako v předešlé části, která pojednávala o počtu bankovních míst a zaměstnanců v bankovníctví, i v této části je cílem pouze odhadnout budoucí velikost bankovního sektoru v ČR bez ohledu na to, jaké instituce (zda domácí nebo zahraniční) budou na tomto trhu v budoucnosti působit. Konkurenceschopnost českých bank a z toho vyplývající velikost podílu na domácím trhu, který si české banky dokáží udržet, je diskutována v následujících kapitolách.

Podíl bank na celkových zprostředkovatelských aktivitách v ekonomice, tj. sběr depozit a poskytování úvěrů je v jednotlivých zemích značně odlišný a z toho vyplývá

i velký rozptyl podílu domácích úvěrů resp. depozit na HDP. Údaje uvedené v **tabulce 2.2** zahrnují pouze ty instituce, které vyhovují kritériím Mezinárodního měnového fondu pro Deposit Money Banks. Deposit Money Banks jsou definovány jako komerční a ostatní banky, které přijímají převoditelná depozita jako např. depozita

na požádání. Přestože se v jednotlivých zemích řazení finančních institucí do škatulky Deposit Money Banks často liší, považují tyto údaje ze všech dostupných za nejvhodnější k ilustraci rozsahu zprostředkovatelských aktivit komerčních bank v závislosti na velikosti ekonomiky vyjádřené hrubým domácím produktem.

Pro komplexnější vyhodnocení postavení komerčních bank v rámci domácího finančního sektoru by bylo nutné zjistit podíl bilanční sumy komerčních bank na bilanční sumě celého sektoru bankovních služeb a analyzovat faktory, které ovlivňují tento podíl. Taková analýza však přesahuje rozsah této práce a s přihlédnutím ke struktuře našeho finančního sektoru, kterému dominují komerční banky jak v oblasti přijímání vkladů, tak v oblasti financování, a k srovnatelné struktuře finančního sektoru v zemích, s kterými bude provedena podrobnější komparace (Rakousko, Nizozemí, Španělsko) by to nebylo ani účelné. Přesto u těch zemí, kde se na vkladech a úvěrech nezanedbatelně podílí i ostatní bankovní a

nebankovní instituce a byla dostupná data, jsem zahrnul do *tabulky 2.2* i hodnoty za takto rozšířený finanční sektor.

Tabulka 2.2

Úvěry a depozita vedená u komerčních bank (Deposit Money Banks)

	Domácí úvěry	Domácí úvěry / HDP	HDP	(Depozita + obligace) / HDP	Depozita na obyvatele
	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	<i>tis. Kč</i>
Česká republika	1 110	89%	1 252	73%	88
Belgie	11 014	154%	7 145	77%	545
Francie	41 262	101%	40 822	98%	688
Itálie¹	21 884	82%	26 740	61%	284
<i>Itálie^{1,2}</i>	27 834	104%	26 740	76%	354
Německo	83 270	130%	64 072	108%	849
<i>Německo²</i>	86 775	135%	64 072	114%	922
Nizozemí	12 383	118%	10 491	108%	733
<i>Nizozemí²</i>	22 911	218%	10 491	108%	733
Rakousko	7 888	127%	6 193	110%	851
Řecko	1 828	60%	3 034	39%	112
<i>Řecko²</i>	2 728	90%	3 034	61%	178
Španělsko	15 504	104%	14 841	74%	278
<i>Španělsko²</i>	15 667	106%	14 841	74%	279
Švýcarsko	14 959	185%	8 067	163%	1 871
<i>Švýcarsko²</i>	14 959	185%	8 067	181%	2 076
Velká Británie	36 926	126%	29 308	101%	509
Japonsko	185 747	137%	135 638	121%	1 299
<i>Japonsko²</i>	401 188	296%	135 638	310%	3 362
USA	95 372	50%	192 311	38%	278
<i>USA²</i>	244 639	127%	192 311	112%	820

Údaje za rok 1995 pokud není uvedeno jinak, při přepočtu veličin na Kč byly brány průměrné kursy za rok 1995

¹ Domácí úvěry 1992, HDP 1994, (Depozita + obligace) 1993

² Zahrnutý i jiné finanční instituce než „Deposit Money Banks“

Zdroj: IMF: International Financial Statistics (8/96), statistiky IMF na Bloomberg

Pro ilustraci v **tabulce 2.3** uvádím podrobnější strukturu odvětví finančních služeb ve Spojených státech. Komerční banky jsou zde vystaveny konkurenci ostatních institucí nabízejících finanční služby. Největšími zdroji disponují pojišťovny a penzijní fondy (přibližně 40%), komerční banky stejně jako ostatní finanční instituce spravují přibližně jednu pětinu, spořitelní družstva 8% a fondy peněžního trhu přibližně 5%. Pokud provedeme součet objemů poskytnutých úvěrů a přijatých depozit za všechny uvedené instituce dostaneme v případě úvěrů hodnotu 15 bil. USD, v případě depozit 13,3 bil. USD. Z měnového přehledu, který zahrnuje stejné instituce, je patrné značné přelévání zdrojů v rámci finanční soustavy. Téměř 40% úvěrů a depozit je umístěno v rámci finanční soustavy.

Tabulka 2.3

Finanční sektor v USA

Typ instituce	Úvěry	Podíl	Vklady	Obligace	Ostatní depozita	Depozita celkem	Podíl
	<i>mld. USD</i>	%	<i>mld. USD</i>	<i>mld. USD</i>	<i>mld. USD</i>	<i>mld. USD</i>	%
Komerční banky	3 593	23,85%	2 200,3	162,0	389,7	2 752	20,66%
Spořitelní družstva (Thrift institutions)	1 202	7,98%	911,5	3,1	150,5	1 065	8,00%
Fondy peněžního trhu (MMF)	595	3,95%	745,3			745	5,60%
Ostatní finanční instituce	3 572	23,71%		984,7	2 202,2	3 187	23,93%
Pojišťovny a penzijní fondy	6 106	40,52%			5 571,0	5 571	41,82%
Celkem	15 068	100,00%	3 857,1	1 149,8	8 313,4	13 320	100,00%
Měnový přehled	9 217	61,17%				8 131	61,04%

Údaje za rok 1995

Zdroj: IMF: *International Financial Statistics* (8/96)

Podíl domácích úvěrů a depozit k HDP svědčí o vyspělosti bankovního sektoru. Čím rozvinutější je bankovní systém, tím je bilanční suma (která je přímo úměrná úvěrům resp. přijatým depozitům) v poměru k HDP vyšší. Z tohoto pohledu má relativně největší finanční sektor Japonsko, kde celkový objem domácích úvěrů a celkových depozit je téměř trojnásobek hrubého domácího produktu (údaj je převzat z celkového měnového přehledu). Rovněž Švýcarsko je zemí s „abnormálně“

rozvinutým finančním sektorem, který obhospodařuje depozita v objemu téměř dvojnásobku HDP; k zemím s nadprůměrně rozvinutým finančním sektorem můžeme počítat rovněž Německo, Nizozemí a Velkou Británií. V porovnání s těmito zeměmi je patrná relativní malost českého bankovního sektoru. Pokud ale realisticky přihlídneme k výkonnosti obsluhovaných ekonomik a provedeme srovnání s Řeckem, Španělskem, ale i Itálií, tak musíme konstatovat, že nelze očekávat výrazný nárůst depozit

a domácích úvěrů v české bankovní soustavě. Z tohoto důvodu v další analýze očekávaného vývoje českého bankovníctví budu pracovat s předpokladem, že české banky nemohou počítat s nadprůměrným růstem domácího trhu. Velikost bankovní soustavy bude záviset na celkovém růstu ekonomiky a na schopnosti bank proniknout na zahraniční trhy.

Jak je zřejmé z *tabulky 2.4*, Česká republika má v porovnání s vybranými zeměmi střední a východní Evropy nejrozvinutější bankovní soustavu. Při pohledu na relativní „malost“ bankovní soustavy v Polsku a Maďarsku nepřekvapí značný zájem zahraničních bank o vstup na tyto trhy. Snaha o proniknutí na východoevropské trhy je patrná zvláště v Polsku, kde účet v bance nevlastní ani polovina z 39 mil. obyvatel.

Tabulka 2.4

Úvěry a depozita vedená u komerčních bank (Deposit Money Banks)

	Domácí úvěry¹	Domácí úvěry / HDP	HDP²	(Depozita + obligace) / HDP³	Depozita na obyvatele³
	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	<i>tis. Kč</i>
Česká republika	1 110	89%	1 252	73%	88
Maďarsko	591	64%	919	42%	38
Polsko	1 083	47%	2 303	40%	24
Rusko	2 117	22%	9 658	13%	8
Slovensko	242	52%	463	62%	54

Údaje za rok 1995 pokud není uvedeno jinak, při přepočtu veličin na Kč byly brány průměrné kursy za rok 1995

¹ Maďarsko údaje za rok 1994

² *Maďarsko, Polsko údaje za rok 1994*

³ *Maďarsko údaje za rok 1994*

Zdroj: IMF: International Financial Statistics (8/96)

Alternativnou k výše provedeným srovnáním na základě údajů v *tabulce 2.2* je porovnání relativní a absolutní velikosti bilančních sum národních bankovních sektorů. Tato varianta má několik výhod, které jsou zároveň i nevýhodami. Zahrnutí pouze části, byť podstané, aktiv (domácích úvěrů) resp. pasiv (depozit) bankovního sektoru má za následek zanedbání některých významných položek bilance a tím i aktivit bank. Nebereme tak v úvahu operace bank vůči zahraničí, které se v bilanci bank projeví v nezanedbatelných položkách zahraničních aktiv a pasiv. Rovněž je ignorována případná úloha bank jako držitelů majetkových účastí a není podchycen vlastní kapitál banky, který je rovněž jedním ze zdrojů financování. Zanedbání zmíněných vlivů však umožňuje eliminovat tyto různorodé prvky a přispívá k lepší srovnatelnosti. Z výše uvedené analýzy údajů z *tabulky 2.2* bylo možné usuzovat na relativně nízký růstový potenciál české bankovní soustavy v oblasti přijímání depozit a poskytování úvěrů v české měně. V následujícím odstavci se pokusím odděleně analyzovat potenciál české bankovní soustavy v oblasti operací vůči zahraničí.

2.3 Angažovanost bank na zahraničních trzích

Z níže uvedené *tabulky 2.5* je patrná velmi malá angažovanost českého bankovního sektoru vůči zahraničí. Zahraniční aktiva a zahraniční pasiva v rozvaze bank zachycují přímé úvěry poskytnuté do zahraničí a aktiva poboček v zahraničí, stejná situace je v oblasti zahraničních pasiv. Uvedené hodnoty však nemusí zahrnovat dceřinné banky v zahraničí. Ty působí jako samostatné subjekty a mateřská zahraniční banka je vykazuje pouze jako majetkovou účast. Přesto se domnívám, že možné zkreslení je minimální, neboť dceřinná banka v zahraničí bude pravděpodobně z velké části financována mateřskou bankou a bilance dceřinné banky se pravděpodobně stejně dostane do bilance matky při provedení konsolidace finančních výkazů. Velmi nízké hodnoty zahraničních aktiv a pasiv v bankovním sektoru v USA jsou pravděpodobně dány jednak světovostí amerického dolaru, tzn. americké banky provádí své zprostředkovatelské aktivity v USD i v zahraničí, a také odděleností domácích

a zahraničních aktivit. Příkladem je Citicorp, která působí převážně v USA a její dcera Citibank, která působí na zahraničních trzích.

Tabulka 2.5

Zahraniční aktiva a pasiva bank (Deposit Money Banks)

Země	Zahraniční aktiva ¹	Zahraniční aktiva / HDP	Zahraniční pasiva ¹	Zahraniční pasiva / HDP	HDP ²
	<i>mld. Kč</i>	%	<i>mld. Kč</i>	%	<i>mld. Kč</i>
Česká republika	101	8%	156	12%	1 252
Maďarsko	24	3%	28	3%	919
Polsko	193	8%	56	2%	2 303
Rusko	279	3%	175	2%	9 658
Slovensko	48	10%	25	5%	463
Belgie	7 231	101%	8 020	112%	7 145
Francie	18 493	45%	17 254	42%	40 822
Itálie	3 044	11%	4 345	16%	26 740
Německo	15 351	24%	12 803	20%	64 072
Nizozemí	6 209	59%	5 860	56%	10 491
Rakousko	2 249	36%	2 435	39%	6 193
Řecko	243	8%	780	26%	3 034
Španělsko	3 775	25%	2 823	19%	14 841
Švýcarsko	5 484	68%	4 774	59%	8 067
Velká Británie	35 396	121%	36 309	124%	29 308
Japonsko	31 042	23%	21 312	16%	135 638
USA	1 409	1%	8 066	4%	192 311

Údaje za rok 1995 pokud není uvedeno jinak, při přepočtu veličin na Kč byly brány průměrné kursy za rok 1995

¹ u Maďarska, Itálie, Rakouska údaje za rok 1994

² u Maďarska, Polska, Itálie údaj za rok 1994

Zdroj: IMF: International Financial Statistics (8/96), statistiky IMF na Bloomberg

Závěrem srovnání rozvinutosti bankovních sektorů z pohledu domácích úvěrů a depozit, které bylo provedeno v předcházejícím bodě 2.2, bylo konstatování, že česká bankovní soustava nemůže na domácím trhu počítat s nadprůměrným růstem bilanční sumy - míra úspor v České republice je na relativně vysoké úrovni a nelze předpokládat výrazné zvýšení. Z tohoto důvodu je pro posílení českých bank v mezinárodním měřítku jedinou možností expanze na zahraniční trhy a to nejméně v rozsahu obsluhy domácích klientů v zahraničí. Pokud by se české banky přiblížily v rozsahu operací na zahraničních trzích úrovni bank rakouských, znamenalo by to nárůst bilanční sumy přibližně o 30%.

S přihlédnutím k velikosti české ekonomiky můžeme za srovnatelnou zemi považovat již zmíněné Rakousko. Rakouská ekonomika je sice, se srovnatelným počtem obyvatel, přibližně pět krát větší (měřeno velikostí HDP), ale rakouská bankovní soustava ve srovnání s naší vykazuje řadu podobných rysů. Podíl zahraničních aktiv (36%) a pasiv (39%) k HDP značně převyšuje domácí hodnoty kolem 10%. Relativně nižší podíl domácích úvěrů k HDP bylo možno zdůvodnit nižší výkonností ekonomiky jako celku. V případě velmi nízké angažovanosti českých bank na mezinárodních trzích jde však o jasný signál nízké vyspělosti bankovního sektoru. Stejně jako v bodě 2.2 i zde je možno konstatovat ještě slabší výsledky ostatních zemí východní Evropy, které by se v této souvislosti měli stát cílem pozornosti našich největších bank.

Hodnoty zahraničních aktiv bankovních sektorů ve většině států EU několikanásobně převyšují hodnotu domácích úvěrů v České republice. Nemůžeme proto předpokládat, že by se české banky mohly výrazně angažovat na zahraničních trzích, zvláště když jsou v současnosti zcela zaměstnány vlastní konsolidací a privatizací.

Určitou alternativou, která by umožnila posílení pozice některé banky, jsou fúze a tedy další zvýšení koncentrace v odvětví. Tato varianta ale nezvýší celkovou velikost a tedy i sílu českého bankovního sektoru ale pouze zlepší pozici některých peněžních ústavů na úkor ostatních. Tato možnost je podrobněji rozebírána v kapitole 4.

2.4 Otvírání se konkurenci - sblížení českého bankovního sektoru s Evropskou unií

Na tomto místě považuji za užitečné přiblížit mechanismus, který spojuje dění v české bankovní soustavě s vývojem ve světě. Celá tato práce je založena na předpokladu integrace české ekonomiky do evropských hospodářských struktur. Ten je podložen úsilím České republiky vstoupit do Evropské unie. Právě nutnost přizpůsobit se dnes již známým podmínkám jednotného trhu EU je diskutována v této části a je východiskem pro vlastní analýzu konkurenceschopnosti českých bank v kapitolách 3 a 4.

Budoucí členství v EU

Budoucí členství v EU zákonitě povede k otevření české bankovní soustavy zahraniční konkurenci. Vyžádá si řadu postupných opatření, které zabezpečí sladění legislativy a hospodářské politiky s pravidly jednotného trhu EU. Připojení k jednotnému trhu vyhlášenému 1.1.1993 bude znamenat zrušení ekonomických hranic a odstranění technických, právních a dalších překážek konkurence v rámci států EU.

Potřebné informace o evropské legislativě a o způsobech jejího přebírání jsou obsaženy v Bílé knize, která byla pro potřeby přidružených zemí schválena v červnu 1995. Vedle přijetí zharmonizovaných právních norem budou muset zájemci o členství v EU vytvořit i institucionální a další předpoklady pro plnění práv a povinností členství. Odbourání překážek volného pohybu osob, zboží, kapitálu včetně bankovních služeb nepředstavuje legislativní problém, ale problém zvládnutí implementace liberálních principů i do oblastí s nižší úrovní konkurenceschopnosti. Kromě volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu harmonizovaná legislativa musí rovněž zakládat práva „zahajovat a provozovat samostatnou výdělečnou činnost v členských zemích jak pro vlastní státní příslušníky tak pro příslušníky ostatních členských států“ (článek 52 Římské smlouvy).

K uplatnění citovaného práva v bankovním sektoru došlo především přijetím dvou bankovních směrnic:

První bankovní směrnice (směrnice rady ES z 12.12.1977 č. 77/780/EHS o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů vztahujících se ke zřizování a provozování obchodní činnosti úvěrových institucí) obsahuje pravidla odstraňující překážky poskytování bankovních služeb přes hranice a možnost zřizování poboček v ostatních členských státech a také iniciaci zavedení standardních pravidel k zahajování a provozu peněžních institucí a k výkonu bankovního dozoru nad nimi. Směrnice se řídí zásadou národního zacházení, jejíž uplatnění znamená zákaz vytváření horších podmínek pro zřizování a činnost poboček zahraničních peněžních ústavů.

Tuto zásadu doplňuje **druhá bankovní směrnice** (směrnice rady ES z 15.12.1989 č.89/646/EHS o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů vztahujících se ke zřizování a provozování obchodní činnosti úvěrových institucí, kterou se mění a doplňuje směrnice č.77/780/EHS), která upravila zejména: jednotnou bankovní licenci a možnost volného zakládání poboček po celém území Unie, princip bankovního dohledu domovským státem finanční instituce a princip vzájemného uznávání poskytnutých bankovních licencí.

Důsledkem postupného uplatňování obou směrnic je založení jednotného bankovního trhu EU. Liberalizované konkurenční prostředí spolu s volným pohybem kapitálu a globalizací finančních trhů zostřuje konkurenční prostředí v bankovním sektoru zvláště pro peněžní ústavy s menším kapitálovým vybavením a bez dostatečných zkušeností s operacemi na mezinárodních trzích.

Při odhadování rychlosti a rozsahu sblížení podmínek na českém bankovním trhu s EU je možno vyjít ze dvou skutečností:

1. Výbor vlády ČR pro evropskou integraci uvažuje pro splnění všech kritérií, které formuluje Bílá kniha, a následný vstup do EU horizont v rozmezí let 2000-2001.
2. Prohlášení, že Česká republika nebude žádat o udělení žádných výjimek.

Určitou komplikací liberalizace bankovního sektoru představuje vstup ČR do OECD. Podle regulí OECD nemůže žádná členská země uplatnit svoji liberalizační politiku jen vůči některým členským státům, pokud s nimi není spojena silnějším integračním svazkem, tj. členstvím v EU. Otevírání českého bankovního sektoru vůči státům EU poskytováním výhod podle druhé bankovní směrnice před získáním členských práv v EU by proto uvolnilo vstup silných zámořských bank do českého bankovního sektoru a vytvořilo pro tuzemské banky silné konkurenční prostředí.

Otevření české bankovní soustavy zahraničním bankám dále zjednoduší obsluhu jejich domácích klientů na území ČR a také odbourá zbývající překážky, které omezují podniky v přijímání úvěrů ze zahraničí. Tím dojde k dalšímu zostření konkurence v boji o bonitní klienty. České banky mají pouze dvě možnosti jak si tyto klienty udržet:

1. Nabídnout služby na úrovni srovnatelné s mezinárodní konkurencí, což znamená i následovat klienta do zahraničí a tudíž být konkurenceschopný i na zahraničních trzích.
2. Majetkově ovládnout vybrané klienty, a to buď přímo nebo prostřednictvím přidružených firem, a zabezpečit si tak dlouhodobou „spolupráci“.

V praxi lze samozřejmě kombinovat obě zmíněné varianty. Analyzovat reálnost první varianty je hlavním cílem této práce.

3. Velikost a efektivnost českých bank ve srovnání s bankami EU

V předcházející kapitole jsem se snažil odhadnout budoucí vývoj českého bankovního sektoru jako celku, bez ohledu na jeho jednotlivé subjekty. Konkurencí českému bankovníctví však nejsou a nebudou bankovní sektory Rakouska, Německa, Nizozemí, ale konkurenty např. Komerční banky jsou Creditanstalt, Commerzbank, ABN Amro... Proto za stěžejní považuji srovnávat konkrétní subjekty, které mezi sebou soupeří na finančním trhu. A právě to je předmětem této kapitoly.

3.1 Srovnání velikosti českých bank s bankami EU

V *tabulce 3.1* jsou uvedeny veličiny vypovídající o velikosti vybraných evropských bank (počet zaměstnanců, celková aktiva, vlastní jmění, zisk, aktiva / HDP, HDP domovské země). Relativně největší velikost vykazují české banky z hlediska počtu zaměstnanců. Ten bohužel nevypovídá o finanční síle banky. Bilanční suma evropských bank se srovnatelným počtem zaměstnanců s Komerční bankou (16 365)

a Českou spořitelnou (18 958) se pohybuje v intervalu od 1,7 bil. Kč (finská Merita s 15 062 zaměstnanci) do 4,3 bil. Kč (belgická Generale De Banque s 20 711 zaměstnanci). Tento, z hlediska českých bank, velmi nepříznivý stav lze vysvětlit nižší výkonností české ekonomiky - pokud očistíme aktiva připadající na jednoho zaměstnance o HDP per capita zjistíme, že poměr bilanční sumy k počtu zaměstnanců finské Merity je na srovnatelné úrovni s Českou spořitelnou a Komerční bankou - viz *tabulka 3.2*. Relativně malé bilanční sumy českých bank prakticky znemožňují proniknout na trhy EU a jsou i handicapem při boji se zahraničními bankami o domácí bonitní klienty.

Již několikrát zmiňovaná malost české ekonomiky z hlediska velikosti HDP, při úvahách o konkurenceschopnosti českých bank, má těsnou spojitost s koncentrací v odvětví. Poměr bilanční sumy k HDP dvou největších rakouských bank (Bank Austria, Creditanstalt) je prakticky totožný s hodnotami dvou největších českých bank. Přesto díky přibližně pětikrát většímu HDP v Rakousku je i bilanční suma obou rakouských bank téměř pětikrát větší než jejich českých protějšků. Tyto skutečnosti

jsou dalším argumentem ve prospěch fúzí mezi největšími českými bankami (viz kapitola 4). Logická tendence k vyšším hodnotám poměru bilanční sumy k HDP největších národních bank je patrná ve všech menších zemích s rozvinutým a tedy i mezinárodně konkurenceschopným bankovním sektorem. Typickým příkladem jsou největší švýcarské banky jejichž bilanční suma převyšuje domácí HDP. Při pohledu na velikost jejich bilančních sum je vhodné připomenout, že v současné době se vážně diskutuje o fúzi první a druhé největší banky - Union Bank of Switzerland a CS Holding. Za hlavní důvod jsou uváděny neefektivnost hospodaření (značná přezaměstnanost snižuje ziskovost) a nedostatečná velikost pro konkurenci na světových trzích! Na druhé straně ve velkých ekonomikách nejsou i ty největší banky v poměru k HDP tak velkými subjekty (např. Německo, Velká Británie). Největší banka na světě (podle vlastního kapitálu - Tier One capital¹), britská (spíše nadnárodní) HSBC Holdings, dosahuje 39% britského HDP.

V porovnání s relativní velikostí bilančních sum je v případě vlastního jmění (vlastního kapitálu) situace pro české banky o něco příznivější. Relativně vysoký podíl vlastního jmění k bilanční sumě českých bank dává prostor k zvýšení ziskovosti (ROE). Rovněž při srovnání vlastního jmění s rakouskými bankami se lze o konkurenceschopnosti českých bank v boji o bonitní klienty vyjádřit o něco optimističtěji. K udržení velkého klienta je mimo jiné nezbytné splňovat limity úvěrové angažovanosti, které jsou kalkulovány právě k různě vymezenému kapitálu banky a ne k celkovým aktivům. Na druhé straně je otázkou, zda současný vysoký poměr vlastního kapitálu k bilanční sumě není dán spíše špatnou kvalitou aktiv a očekáváním vytváření dalších opravných položek (podrobněji ke kvalitě aktiv viz část 3.4). Přesto, nebo právě proto, lze relativně vysoký podíl vlastního jmění k aktivům hodnotit pozitivně.

Ještě příznivější je situace některých českých bank (Komerční banka, ČSOB, Živnostenská banka) při pohledu na čistý zisk. 5,3 mld. Kč čistého zisku Komerční banky je srovnatelný např. se ziskem Creditanstaltu, největší řecké banky National bank of Greece a největších italských a portugalských bank. Tento dobrý výsledek příliš nesnižuje ani skutečnost, že všechny vyjmenované zahraniční banky trpí nízkou ziskovostí (více k ziskovosti viz komentář k *tabulce 3.2*).

¹ **Tier One capital** - definice je o něco přísnější než vlastní jmění banky, zahrnuje: kmenové akcie, nerozdělený zisk, rezervy; nezahrnuje: preferenční akcie, rezervy z přecenění, skryté rezervy, podřízený dluh. Slovem rezervy jsou zde označovány ty rezervní fondy, které patří do vlastního jmění banky. Pro ostatní rezervy používám slovo oprávkky.

Tabulka 3.1

Srovnání velikosti českých bank s vybranými evropskými bankami

Banka	Země	Počet zaměst.	Celková aktiva	Vlastní jmění	Zisk	Aktiva / HDP	HDP
	kód měny		mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč	%	mld. Kč
Komerční banka	CZK	16 365	390	32,01	5,34	32,16%	1 212
Česká spořitelna	CZK	18 958	349	18,50	1,37	28,80%	1 212
IPB ¹	CZK	4 858	209	12,98	0,93	17,21%	1 212
ČSOB	CZK	4 672	190	14,28	2,85	15,70%	1 212
Agrobanka ¹	CZK	3 500	67	2,80	0,37	5,49%	1 212
Živnostenská banka	CZK	673	32	2,08	0,41	2,63%	1 212
Citibank	CZK	148	26	1,88	0,47	2,10%	1 212
Bank Austria	ATS	8 953	1 809	85,34	6,44	29,20%	6 193
Creditanstalt	ATS	9 714	1 689	67,29	5,49	27,27%	6 193
Dresdner Bank	DM	46 890	8 930	255,46	21,7	15,52%	57 543
Commerzbank	DM	29 615	7 358	243,56	17,04	12,79%	57 543
BHF Bank	DM	3 183	1 194	60,51	3,34	2,07%	57 543
Banco Santander	ESP	42 023	3 497	193,12	16,05	23,56%	14 841
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	34 178	2 999	180,6	17,88	20,21%	14 841
Argentaria	ESP	16 742	2 773	149,29	15,79	18,69%	14 841
National bank of Greece	GRD	14 973	1 265	32,97	5,23	41,70%	3 034
Generale De Banque	BEF	20 711	4 266	118,48	12,31	59,71%	7 145
Kredietbank	BEF	12 218	2 758	82,42	10,4	38,60%	7 145
Banque Bruxelles Lambert	BEF	10 893	2 332	65,15	6,98	32,63%	7 145
HSBC Holdings	GBP	109 093	11 403	775,68	125,87	38,83%	29 364
Barclays	GBP	92 400	7 073	308,77	57,14	24,09%	29 364
Lloyds TSB Group	GBP	91 044	6 202	202,94	47,34	21,12%	29 364
Den Danske Bank	DKK	11 514	1 833	108,05	17,2	39,86%	4 599
Unidanmark	DKK	10 503	1 196	69,89	9,96	26,00%	4 599
BG Bank	DKK	6 377	706	28,5	8	15,34%	4 599
Banco Comercial Portugues	PTE	12 534	949	65,68	3,56	37,08%	2 560
Banco Totta & Acores	PTE	7 445	558	26,85	3,02	21,78%	2 560
Banco Portugues do Atlantico	PTE	5 916	528	24,31	2,19	20,61%	2 560
ABN Amro Holding	NGL	63 694	9 034	359,89	43,24	86,11%	10 491
ING Groep N.V.	NGL	52 144	6 541	395,33	44,74	62,35%	10 491
CS Holding	CHF	33 527	9 255	382,73	31,45	114,73%	8 067
Union Bank of Switzerland	CHF	29 071	8 492	491,68	37,55	105,27%	8 067
Swiss Bank Corporation	CHF	27 236	6 430	305,27	23,63	79,71%	8 067
Istituto Bancario San Paolo	ITL	23 918	4 117	158,97	7,2	15,40%	26 740
Banca di Roma	ITL	32 583	3 460	192,01	1,4	12,94%	26 740
Credito Italiano	ITL	25 984	2 655	130,35	3,2	9,93%	26 740
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	72 022	9 328	502,41	30,81	22,85%	40 817
Societe Generale	FRF	45 374	8 495	290,95	20,3	20,81%	40 817
Banque Nationale de Paris	FRF	54 220	8 474	274,55	9,49	20,76%	40 817
Svenska Handelsbanken	SEK	7 395	1 772	96,72	15,48	29,14%	6 083
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	4 236	503	35,78	11,63	12,97%	3 879
Merita Ltd	FIM	15 062	1 694	80,39	0,36	51,07%	3 317
průměrné hodnoty bez CZK		30 954	4 331	195	20	34,59%	

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995, kursový přepočítání na Kč byl proveden průměrnými kursy za rok 1995 jednotlivých měn k USD a USD ke Kč

¹ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

3.2 Srovnání efektivnosti českých bank s bankami EU z pohledu počtu zaměstnanců a osobních nákladů

Zatímco údaje v *tabulce 3.1* vypovídaly o absolutní velikosti vybraných evropských bank, z údajů v *tabulce 3.2* můžeme porovnávat efektivnost jejich hospodaření.

Aktiva na zaměstnance

V dlouhodobém horizontu je ziskovost a z toho vyplývající konkurenceschopnost banky dána výší provozních nákladů, které jsou určeny hlavně produktivitou práce. Nejjednodušším ukazatelem produktivity práce je velikost aktiv připadající na jednoho zaměstnance. Z tohoto pohledu lze hodnoty dosahované největšími českými bankami označit za zcela nedostatečné. Hodnoty 18 mil. Kč u České spořitelny, 19 mil. Kč u Agrobanky a 24 mil. Kč u Komerční banky svědčí o značné přezaměstnanosti a to i v porovnání s ostatními českými bankami (43 mil. Kč IPB, 41 mil. Kč ČSOB). Nelze předpokládat, že by Česká spořitelna s 1864 bankovními místy (stav k 31.12.1995) pro styk s drobnými klienty dosáhla stejného objemu aktiv na zaměstnance jako ČSOB nebo Živnostenská banka. Přesto je současný stav, kdy Česká spořitelna s nejnižšími mzdami vykazuje po Agrobance nejvyšší osobní náklady k aktivům, dlouhodobě neudržitelný. Hodnota 172 mil. Kč u Citibank a.s., 100% dceřinné společnosti americké Citibank, je zcela srovnatelná s hodnotami rakouských a německých bank. Vypovídací schopnost tohoto údaje však považují za dosti omezenou, neboť Citibank a.s. v současnosti obsluhuje pouze vybranou klientelu a neposkytuje služby široké veřejnosti.

I zde je třeba hledat kompromis mezi absolutními hodnotami, které jsou rozhodující pro mezinárodní konkurenci, a hodnotami upravenými o rozdíly v životní úrovni, které jsou směrodatné při posuzování konkurenceschopnosti na domácím trhu. Zohlednění životní úrovně a z toho plynoucí výše bilanční sumy bankovního sektoru je zachyceno ve čtvrtém sloupci *tabulky 3.2* s nadpisem „aktiva na zaměstnance / HDP per capita“. Takto vypočtená hodnota uvádí, kolik násobků HDP na obyvatele

v aktivech banky připadá na jednoho zaměstnance. Hodnota 203 u Komerční banky se poněkud více přibližuje úrovni dosahované západoevropskými bankami, ale je stále pod průměrem 255 a tudíž zcela nedostatečná. V případě České spořitelny je situace ještě horší. Třebaže závislost zůstatků na účtech klientů a velikosti poskytovaných úvěrů na životní úrovni (HDP per capita) a zároveň nižší mzdové náklady je objektivní fakt, který nás opravňuje očistit některé údaje od rozdílů v HDP per capita, nelze tak učinit v plné výši. Pokud přihlídneme k předpokládanému vyššímu růstu HDP a hlavně mezd v ČR oproti ostatním zemím EU, bylo by žádoucí, aby české banky dosahovaly hodnot tohoto upraveného ukazatele alespoň ve výši 400.

Na první pohled relativně vysoká hodnota 400 je založena na předpokladu existence mezinárodní konkurence, která přispívá ke konvergenci absolutních hodnot a vede k relativně vyšším hodnotám aktiv na zaměstnance očištěných o HDP per capita v chudších státech. Typickým příkladem je Portugalsko. Země vykazuje v porovnání

s ostatními zeměmi EU jeden z nejnižších HDP per capita (237 tis. Kč) a banky zde přirozeně vykazují nízké hodnoty aktiv na zaměstnance (v průměru 80 mil. Kč). Díky existenci konkurenčních tlaků zahraničních bank jsou však tyto hodnoty srovnatelné s hodnotami dosahovanými v bohatším Španělsku (HDP per capita 379 tis. Kč) a průměrná hodnota aktiv na zaměstnance k HDP per capita dosahuje nadprůměrných 340. Podobná situace je i v Řecku. Vzhledem k přibližně třetinovému HDP per capita v ČR ve srovnání s Portugalskem rozhodně nepovažuji výše uvedený odhad 400 za příliš vysoký. Určitou výjimkou je Velká Británie, kde banky hojně poskytují i služby, které se neodráží v bilanční sumě. Britské banky proto vykazují vysokou ziskovost s relativně nízkými aktivy na zaměstnance.

Tabulka 3.2

Srovnání efektivnosti českých bank s vybranými evropskými bankami

Banka	Země	Aktiva na zaměst.	Aktiva na zaměst. / HDP per capita	Osobní náklady na zaměst.	Osobní náklady / celková aktiva	Osobní náklady / celkové výnosy	Zisk na zaměst.	ROE	ROE - pretax
	kód měny	mil. Kč		tis. Kč / rok	%	%	tis. Kč	%	%
Komerční banka	CZK	24	203	248	1,04%	10,47%	377	16,67%	19,29%
Česká spořitelna	CZK	18	157	204	1,11%	10,41%	201	7,38%	20,59%
IPB ¹	CZK	43	366	299	0,70%	6,49%	310	7,18%	11,69%
ČSOB	CZK	41	347	265	0,65%	6,01%	668	19,93%	21,84%
Agrobanka ¹	CZK	19	162	230	1,21%	9,47%	-199	13,31%	-24,85%
Živnostenská banka	CZK	47	404	330	0,70%	8,22%	659	19,58%	21,34%
Citibank	CZK	172	1 473	524	0,30%	3,53%	3 608	24,78%	28,42%
Bank Austria	ATS	202	262	2 382	1,18%	16,20%	777	7,55%	8,15%
Creditanstalt	ATS	174	225	1 667	0,96%	12,89%	624	8,16%	9,01%
Dresdner Bank	DM	190	270	1 846	0,97%	15,48%	758	8,49%	13,90%
Commerzbank	DM	248	353	2 055	0,83%	12,17%	687	7,00%	8,36%
BHF Bank	DM	375	532	2 699	0,72%	9,96%	2 033	5,52%	10,69%
Banco Santander	ESP	83	220	1 201	1,44%	14,38%	739	8,31%	16,09%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	88	232	1 225	1,40%	13,72%	905	9,90%	17,12%
Argentaria	ESP	166	437	1 457	0,88%	10,55%	1 080	10,58%	12,11%
National bank of Greece	GRD	85	290	1 124	1,33%	12,83%	566	15,86%	25,70%
Generale De Banque	BEF	206	290	2 073	1,01%	15,11%	1 053	10,39%	18,40%
Kredietbank	BEF	226	318	2 053	0,91%	12,14%	1 105	12,62%	16,38%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	214	301	2 744	1,28%	16,01%	980	10,71%	16,39%
HSBC Holdings	GBP	105	208	1 308	1,25%	16,51%	1 721	16,23%	24,20%
Barclays	GBP	77	152	1 318	1,72%	19,81%	944	18,51%	25,78%
Lloyds TSB Group	GBP	68	135	1 042	1,53%	16,80%	874	23,33%	43,00%
Den Danske Bank	DKK	159	181	1 646	1,03%	13,42%	2 094	15,92%	22,32%
Unidanmark	DKK	114	129	1 671	1,47%	17,49%	979	14,25%	14,71%
BG Bank	DKK	111	126	1 634	1,48%	16,37%	1 296	28,07%	29,00%
Banco Comercial Portugues	PTE	76	319	1 067	1,41%	12,31%	682	5,42%	13,01%
Banco Totta & Acores	PTE	75	316	929	1,24%	11,96%	629	11,24%	17,43%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	89	376	1 122	1,26%	10,64%	476	9,00%	11,58%
ABN Amro Holding	NGL	142	209	1 607	1,13%	14,59%	997	12,01%	17,64%
ING Groep N.V.	NGL	125	185	1 703	1,36%	10,07%	1 223	11,32%	16,13%
CS Holding	CHF	276	241	3 274	1,19%	16,78%	1 409	8,22%	12,34%
Union Bank of Switzerland	CHF	292	255	3 215	1,10%	19,13%	1 555	7,64%	9,19%
Swiss Bank Corporation	CHF	236	206	3 043	1,29%	21,61%	1 125	7,74%	10,04%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	172	368	1 858	1,08%	11,65%	457	4,53%	6,88%

Banca di Roma	ITL	106	227	1 737	1,64%	18,37%	124	0,73%	2,11%
Credito Italiano	ITL	102	219	1 742	1,70%	16,54%	381	2,46%	7,59%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	130	184	1 662	1,28%	14,59%	722	6,13%	10,35%
Societe Generale	FRF	187	266	1 905	1,02%	12,58%	650	6,98%	10,13%
Banque Nationale de Paris	FRF	156	222	1 730	1,11%	13,44%	304	3,45%	6,00%
Svenska Handelsbanken	SEK	240	348	1 702	0,71%	7,97%	2 877	16,00 %	51,82%
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	119	133	1 635	1,38%	15,56%	2 754	32,50%	32,61%
Merita Ltd	FIM	112	173	1 208	1,07%	15,60%	67	0,45%	1,26%
průměrné hodnoty bez CZK		158	255	1 780	1,21%	13,92%	1 018	10,78%	16,21%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995, kursový přepočítání na Kč byl proveden průměrnými kursy za rok 1995 jednotlivých měn k USD a USD ke Kč

¹ *Údaje podle českých účetních standardů*

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics, výroční zprávy bank

Osobní náklady na zaměstnance

Osobní náklady na zaměstnance za rok se značně liší nejen mezi jednotlivými zeměmi, ale i mezi samotnými bankami. Například osobní náklady v Živnostenské bance jsou o více než 60% vyšší než v České spořitelně. Tyto rozdíly odrážejí odlišné zaměření obou bank. Obecně platí, že v bankách se zaměřením na drobnou klientelu převažují zaměstnanci s nižší kvalifikací a tedy i nižšími mzdami. Naproti tomu aktivity v investičním bankovníctví vyžadují kvalifikovaný personál s vyššími příjmy. Podobné rozdíly najdeme i v ostatních zemích - např. německá BHF Bank vykazuje osobní náklady na zaměstnance o 46% vyšší než Dresdner Bank. BHF Bank, která nepatří mezi největší německé banky, jsem vybral jako jednoho ze tří zástupců německých bank z toho důvodu, že je rozhodujícím vlastníkem Živnostenské banky. Postavení obou bank je na domácím trhu obdobné. Rovněž bilanční suma se u obou bank pohybuje mírně nad 2% domácího HDP, což v případě Živnostenské banky znamená 32 mld. Kč a v případě BHF Bank 1 194 mld. Kč, tzn. trojnásobek bilanční sumy Komerční banky.

Jednotkové osobní náklady českých bank dosahují přibližně jedné osminy nákladů rakouských a německých bank a asi jedné čtvrtiny bank portugalských a řeckých. Z **tabulky 3.3** je zřejmé, že s postupným sblížením s EU, lze v ČR očekávat velmi rychlý růst osobních nákladů, které s největší pravděpodobností porostou mnohem rychleji než bilanční sumy našich bank. Relativně vyšší platy zaměstnanců bank v chudších státech (měřeno HDP per capita) svědčí o již v současné době silné konkurenci v bankovníctví mezi jednotlivými státy EU. K dalšímu vyrovnání absolutních mzdových nákladů dojde po vytvoření Evropské měnové unie (EMU). V posledním sloupci **tabulky 3.3** jsou vypočteny hypotetické osobní náklady na zaměstnance v Komerční bance, které by odpovídaly hodnotě ze sloupce „osobní náklady na zaměstnance / HDP per capita“. Ve prospěch spíše vyšších odhadů, které odpovídají situaci v chudších státech EU, hovoří i hodnota 524 tis. Kč u Citibank, a.s. (viz **tabulka 3.2**).

Tabulka 3.3

Odhad osobních nákladů Komerční banky podle vybraných zemích EU

	Osobní náklady na zaměstnance	HDP per capita	Osobní nákl. na zaměst / HDP per capita	Odpovídající osobní náklady v KB
	<i>tis. Kč</i>	<i>tis. Kč</i>		<i>tis. Kč</i>
Komerční banka	248	117	2,12	248
Portugalsko	1 039	237	4,38	513
Řecko	1 124	291	3,86	452
Itálie	1 779	468	3,80	445
Španělsko	1 294	379	3,41	399
Belgie	2 290	711	3,22	377
Německo	2 200	705	3,12	365
Švýcarsko	3 177	1 146	2,77	324
Rakousko	2 025	771	2,63	307
Francie	1 766	703	2,51	294
Nizozemí	1 655	679	2,44	285
Velká Británie	1 223	503	2,43	284

Údaje za rok 1995, osobní náklady na zaměstnance jsou vypočteny jako aritmetický průměr hodnot z tabulky 3.2

Zdroj: Tabulka 3.2, IMF International Financial Statistics (8/96)

Při srovnávání podílu osobních nákladů na zaměstnance k HDP per capita zanedbáváme rozdíly v zastoupení výdělečně činného obyvatelstva na celkové populaci. Země s nižší zaměstnaností vykazují spíše vyšší hodnoty tohoto poměru - HDP se více „naředuje“ a do jmenovatele se dostává relativně nižší hodnota. Tyto rozdíly jsou však, podle mého názoru, tak malé, že je můžeme zanedbat.

Další ukazatel v **tabulce 3.2**, „osobní náklady / celková aktiva“, je dobře srovnatelný i mezi zeměmi s různě rozvinutou ekonomikou a není ho třeba dále upravovat. Nejnižších hodnot dosahují překvapivě německé banky (zaměstnanci všech tří uvedených bank „projí“ za rok méně než 1% celkových aktiv), dále rakouské a belgické banky. Vysoké hodnoty naopak vykazují některé italské banky, ale i britské banky, které, jak již bylo uvedeno výše, nejsou zcela srovnatelné. Při pohledu na české banky (tím myslím v této kapitole i Živnostenskou banku) zjistíme, že s jednotkovými osobními náklady ve výši jedné osminy nákladů bank německých, dosahují srovnatelného nebo spíše vyššího poměru osobních nákladů k celkovým aktivům. S ohledem na očekávaný rychlý růst osobních nákladů v ČR mohou tyto již dnes

k celkovým aktivům relativně vysoké náklady v nejbližších letech vážně ohrozit ziskovost některých našich bank - Agrobanky, České spořitelny a Komerční banky. Např. udržení již dnes dosti vysokého poměru 1,11% u České spořitelny za předpokladu 12% růstu osobních nákladů a 5% růstu bilanční sumy by si vyžádalo každoročně snížit počet zaměstnanců o 7% (tj. v roce 1997 o 1350). Tento odhad ale považují za dosti optimistický. Tlak na růst mezd v nejbližších letech nepoleví a rovněž růst bilanční sumy bude pravděpodobně nižší. Plán vedení České spořitelny zredukovat v roce 1997 zaměstnanost o přibližně 1000 lidí lze tedy považovat za krok správným směrem, ale měl by být ještě o něco razantnější. Komerční banka řeší problém přezaměstnanosti důrazněji. Ta, přestože její výchozí podmínky jsou ve srovnání s ČS příznivější, plánuje v roce 1997 snížit stav zaměstnanců o 1200. Z ostatních bank ČSOB nepředpokládá v roce 1997 zvýšení (pravděpodobně ani snížení), IPB plánuje navýšit stav zaměstnanců o dalších 400 osob a Agrobanka čeká na vstup strategického partnera. V případě Agrobanky lze očekávat rovněž výraznější redukci počtu zaměstnanců.

Pokud srovnáme hodnoty osobních nákladů na zaměstnance a osobních nákladů k celkovým aktivům v rámci jednotlivých zemí, najdeme zde silnou negativní závislost. Banky s největšími osobními náklady většinou vykazují nejnížší osobní náklady k aktivům. Příkladem jsou naše Živnobanka, IPB a ČSOB, německá BHF Bank, španělská Argentaria, francouzská Societe Generale a švédská Svenska Handelsbanken. To, že se „vyplatí dobře zaplatit své zaměstnance“, je způsobeno jednak určitou mzdovou nivelizací a rigiditou mezd směrem dolů - nadprůměrné mzdy dostávají ti pracovníci, kteří si na sebe dokáží vydělat, naopak činnosti s nižší přidanou hodnotou jsou často odměňovány výše, než je jejich ekonomický přínos pro banku. Dalším důvodem je obecně nižší rentabilita drobného bankovníctví. Tyto skutečnosti hovoří opět v neprospěch České spořitelny - plánované snižování bankovních míst a jejich zaměstnanců nebude odpovídat takové úspoře osobních nákladů, na kterou by šlo usuzovat z prostého procentního vyjádření snížení počtu zaměstnanců.

Podobné úvahy jako v případě ukazatele „osobní náklady / celková aktiva“ lze uvést i v případě ukazatele „osobní náklady / celkové výnosy“. Pouze je třeba upozornit na zkreslení v mezinárodní srovnatelnosti, které je způsobeno rozdíly v míře inflace a následně i v úrokových mírách a tedy i celkových výnosů. Banky v zemích

s relativně vysokými úrokovými sazbami vykazují nižší hodnoty osobních nákladů k výnosům než by vykazovaly v zemi s nižšími sazbami. Z tohoto důvodu hodnoty v České republice ale i v Řecku nejsou tak příznivé, jak by se mohlo na první pohled zdát.

3.3 Bankovní rentabilita - analýza tvorby zisku

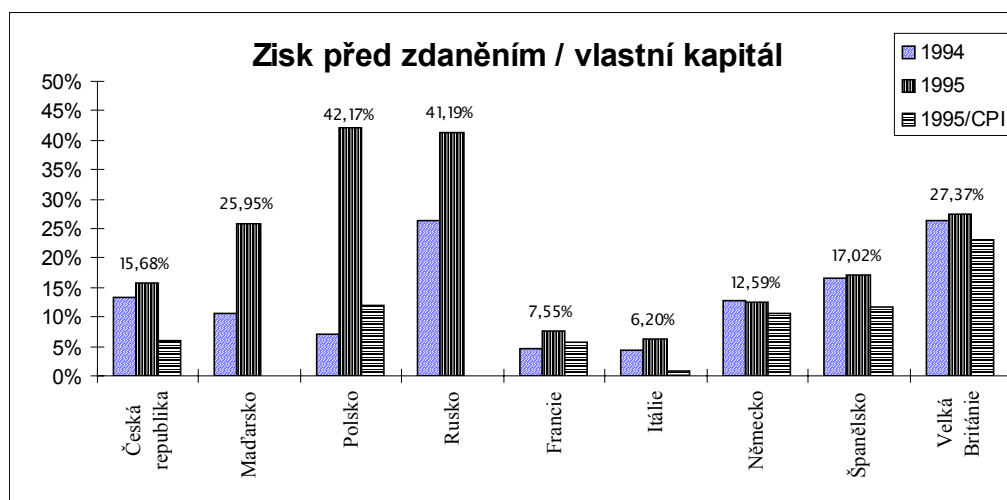
Dosažený zisk (před zdaněním) na zaměstnance může v mezinárodním srovnání ukázat na přezaměstnanost dané banky, nízkou technickou vybavenost nebo nízkou kvalifikaci zaměstnanců banky. Z českých bank dosahují velmi slušných výsledků ČSOB a Živnostenská banka. Hodnoty blíží se k 700 tis. Kč jsou zcela srovnatelné

s hodnotami dosahovanými v těch zemích EU, kde je bankovní sektor méně rozvinut (např. Řecko, Portugalsko, Itálie) nebo trpí nízkou ziskovostí (např. Rakousko, Francie, Německo). Poněkud slabší, ale s přihlédnutím k celkově nižší efektivnosti české ekonomiky ještě přijatelné, výsledky dosahují Komerční banka (377 tis. Kč) a IPB (310 tis. Kč). Nejhorší výsledek z uvedených největších českých bank, pokud nebereme v úvahu ztrátovou Agrobanku, vykazuje Česká spořitelna s hrubým ziskem na zaměstnance 201 tis. Kč (čistý zisk na zaměstnance pouze 72 tis. Kč). V případě České spořitelny lze s největší pravděpodobností oprávněně konstatovat přítomnost všech výše uvedených nedostatků (prezaměstnanost, nízké technické vybavení, nízká kvalifikace zaměstnanců). Absolutně nejvyšší hodnoty hrubého zisku na zaměstnance ze všech bank uvedených v *tabulce 3.2* dosáhla pražská Citibank (3 608 tis. Kč). Takto vysoký zisk není příliš směřodátný a odráží spíše současné „vybírání rozinek“, než ziskovost banky nabízející kompletní služby. Ze stejných důvodů nelze brát u Citibank příliš vážně ani hodnotu aktiv na zaměstnance.

Nejdůležitější ukazatel, který odráží efektivitu hospodaření a konkurenceschopnost banky, je výnosnost vlastního jmění (ROE) - viz **tabulka 3.2**. Zde již ale nelze pouze srovnávat hodnoty ukazatele vybraných evropských bank, tak jak jsme to dělali v předchozích odstavcích. Nejdříve si musíme položit otázku, jaká ziskovost je v dlouhém období nutná k samostatnému přežití banky v konkurenčním prostředí. Většina zahraničních bankéřů považuje za dlouhodobý cíl, zajišťující přiměřený výnos akcionářům, výnos kolem 17% („zisk před zdaněním / vlastní kapitál“ - v **tabulce 3.2** ROE pretax). Těto hodnoty dosahují nebo se blíží banky britské, dánské, nizozemské, belgické a španělské. Vysokou ziskovost vykázaly v roce 1995 také švédská Svenska Handelsbanken (neuvěřitelných 52%), norská Christiania Bank OG Kreditkasse, řecká National bank of Greece a portugalská Banco Totta & Acores.

V **grafu 3.1** jsou uvedeny průměrné hodnoty podílu zisku před zdaněním k vlastímu kapitálu (ROE pretax) největších bank z vybraných zemí střední a východní Evropy a Evropské unie. Zahrnuty jsou ty banky, které se dostaly do seznamu 1000 největších světových bank. Seznam, kde jsou banky seřazeny podle vlastního kapitálu (Tier One capital), je každoročně sestavován časopisem The Banker.

Graf 3.1

Zdroj: The Banker (07/96)

Použitím zisku před zdaněním pro výpočet ukazatele ROE jsme sice dostali hodnoty, které nejsou ovlivněny odlišnou daňovou politikou, ale zanedbali jsme další důležité faktory (inflace, úrokové sazby, směnný kurs). Mohli bychom například očistit hodnoty ROE od odlišné míry inflace v jednotlivých ekonomikách (např. diskontováním změnou CPI, viz **tabulka 3.4**, kde je ale vypočteno ROE z čistého zisku). Vzhledem k tomu, že míra inflace se až na některé výjimky (Česká republika, Řecko, Itálie) ve vybraných zemích příliš neliší, nejsou takto upravené údaje v **tabulce 3.2** uvedeny. Odlišné míry inflace ale nemůžeme zanedbat v případě zemí střední a východní Evropy - o tom svědčí v **grafu 3.1** sloupce s označením „1995/CPI“. Takto upravené údaje jsou již o něco realističtějším pohledem na ziskovost středoevropských bank - v případě Maďarska a Ruska není „zreálněná“ ziskovost vlastního kapitálu v **grafu 3.1** zobrazena, neboť dosahuje záporných hodnot.

Užitečnost výpočtu ukazatele ROE¹ jak klasickým způsobem, zisk po zdanění, tak při použití zisku před zdaněním je zřejmé na příkladu českých bank. Česká spořitelna použila značnou část svého zisku na tvorbu opravných položek, které nebyly daňovým nákladem. Dostí nízkému ROE ve výši 7,4% tak odpovídá velmi slušné ROE při použití zisku před zdaněním ve výši 20,6%. Zcela rozdílnou situaci lze zaznamenat v případě IPB. IPB nevytvářela dodatečné opravné položky a optimalizovala

své daňové zatížení - ROE před zdaněním (11,7%) není o mnoho vyšší než standardní ROE (7,2%). Určitou kuriozitou je Agrobanka, která vykazuje ROE 13,3%. Tato relativně slušná hodnota však neodráží velikost čistého zisku ale velmi nízké vlastní jmění (důsledek neuhrazené ztráty minulých let). Mnohem zajímavější je hodnota -24,9% pokud použijeme zisk před zdaněním. Agrobanka vykázala hospodářský výsledek před zdaněním ve výši -696 mil. Kč. Vytvořením dosti kuriózní položky „daňový kredit“ ve výši 1,1 mld. Kč však vykázala zisk po zdanění ve výši 373 mil. Kč.

¹ Při výpočtu ukazatele ROA, ROE (bez ohledu na to, zda je použit čistý zisk nebo zisk před zdaněním) se standardně používá průměrná hodnota aktiv resp. kapitálu banky za účetní období. Ta se většinou aproximuje aritmetickým průměrem hodnot na začátku a na konci období. Tento postup platí při výpočtu i jiných ukazatelů, kde figuruje podíl mezi tokovou veličinou (z výsledovky) a stavovou veličinou (z rozvahy). V kapitole 3 jsem však pro zjednodušení nepracoval s průměrnými hodnotami, ale s hodnotou na konci sledovaného období (konec roku 1995). Toto zjednodušení dává poměrně přesné výsledky za předpokladu, že se stavové veličiny příliš nemění. V praxi je tato podmínka většinou splněna. Jednou z mála výjimek je existence silně inflačního prostředí,

*kde dochází ke značnému růstu aktiv. Tato situace se v kapitole 3 týká prakticky pouze zemí střední a východní Evropy - v **grafu 3.1** jsou však hodnoty ROE vypočteny standardním způsobem. Rovněž v kapitole 4 je při výpočtu poměrových ukazatelů postupováno standardním způsobem.*

Dekompozice míry zisku - ROE

Zisk banky jako takový nemá velkou vypovídací schopnost a k porovnání rentability banky v čase nebo s ostatními bankami je nutné vytvořit určité míry (měřítko) zisku. Nejrozšířenější mírou zisku je již výše **uvedená výnosnost vlastního kapitálu (ROE)**¹, někdy též nazývána míra obratu vlastního kapitálu. Dalším ukazatelem je **výnosnost aktiv (ROA)**², který je užitečný zvláště při porovnávání změn ziskovosti banky v čase. Dalšími mírami zisku jsou **zisková marže (PM)**³ vyjadřující podíl mezi čistým ziskem a provozními výnosy a **obrat aktiv (AU)**⁴, které poměruje provozní výnosy k aktivům.

Žádný z uvedených indikátorů nemůže dát sám o sobě ucelený obraz o rentabilitě banky. Poněkud jasnější představu o faktorech, které ovlivňují celkovou rentabilitu banky dostaneme po provedení dekompozice vybraného ukazatele míry zisku. K provedení dekompozice je nejvhodnější výnosnost vlastního kapitálu, neboť ROE je rozhodující veličinou pro akcionáře banky a má tedy nejbližší k „celkové rentabilitě banky“. K provedení vlastní dekompozice⁶ ROE budeme potřebovat kromě již uvedených ukazatelů ještě **multiplikátor vlastního kapitálu (EM)**⁵. Ten nám ukazuje kolikrát aktiva banky převyšují vlastní kapitál.

Dekompozici ROE začneme rozkladem ukazatele ROA.

$$ROA = \frac{\text{čistý zisk}}{\text{provozní výnosy}} \times \frac{\text{provozní výnosy}}{\text{aktiva}} = PM \times AU$$

¹ Výnosnost vlastního kapitálu (Return on Equity)	ROE	= Čistý zisk / Vlastní kapitál
² Výnosnost aktiv (Return on Assets)	ROA	= Čistý zisk / Aktiva
³ Zisková marže (Profit Margin)	PM	= Čistý zisk / Provozní výnosy
⁴ Obrat aktiv (Asset Utilisation)	AU	= Provozní výnosy / Aktiva
⁵ Multiplikátor vlast. kapitálu (Equity Multiplier)	EM	= Aktiva / Vlastní kapitál

⁶ V roce 1972 David W. Cole publikoval uvedenou dekompozici ROE v *the Bankers Magazine* pod titulem „A Return-on-Equity Model for Banks“

Dále lze vyjádřit vztah mezi ROA a ROE.

$$ROE = \frac{\text{čistý zisk}}{\text{aktiva}} \times \frac{\text{aktiva}}{\text{vlastní kapitál}} = ROA \times EM = PM \times AU \times EM$$

Dekompozice ROE a ROA pro vybrané evropské banky je uvedena v **tabulce 3.4**. V tabulce lze nalézt banky, které vykazují přibližně stejné hodnoty ROE a zároveň i stejnou strukturu dílčích měř ziskovosti - příkladem je Komerční banka a ČSOB. Zajímavější jsou ale případy, kdy stejnému ROE resp. ROA odpovídají zcela rozdílné hodnoty ostatních ukazatelů rentability. Jedním z příkladů stejného ROA a velmi rozdílné ziskové marže a obratu aktiv jsou švýcarská Swiss Bank Corporation (SBC)

a portugalská Banco Comercial Portugues. SBC dosahuje téměř dvojnásobného čistého zisku k provozním výnosům a její rentabilita je z tohoto pohledu vyšší. Banco Comercial Portugues ale operuje v prostředí s vyšší inflací a tedy i vyššími úrokovými sazbami, což se projevuje v téměř dvojnásobném obratu aktiv. Reálně vyšší efektivitu hospodaření SBC, která je jasně patrná z ukazatele ziskové marže, není z výnosnosti aktiv zřejmá. Plně se opět projeví až po úpravě ROE o rozdílné míry inflace (sloupec „ROE diskontované CPI“ v **tabulce 3.4**).

Dalším příkladem, tentokrát stejného ROE a dosti odlišného ROA jsou belgická Banque Bruxelles Lambert (BBL) a nizozemská ING Groep. ING Groep je banka s velkým zastoupením aktivit v oblasti pojišťovnictví a investičního bankovníctví, a z tohoto důvodu udržuje relativně vysoký poměr vlastního kapitálu k aktivům, který se projevuje v nízkém multiplikátoru vlastního kapitálu. Proto může více než dvojnásobná výnosnost aktiv (ROA) ING Groep oproti BBL odpovídat přibližně stejné výnosnosti vlastního kapitálu (ROE). Stejným způsobem by bylo možné argumentovat i při srovnání ING Groep s další nizozemskou bankou ABN Amro Holding.

Výše uvedené příklady nás navádí k opatrnosti při vyvozování závěrů ohledně rentability bank pouze pomocí jediné míry zisku - ROE. Srovnatelná hodnota

výnosnosti vlastního kapitálu ještě nemusí znamenat srovnatelnou rentabilitu podle ostatních měř zisku.

Tabulka 3.4

Banka	Země	Zisková marže	Obrat aktiv	ROA	Multiplikátor vlast. kapitálu	ROE	ROE diskontované CPI
	kód měny	%	%	%	%	%	%
Komerční banka	CZK	13,75%	9,96%	1,37%	12,2	16,67%	6,94%
Česká spořitelna	CZK	3,68%	10,64%	0,39%	18,9	7,38%	-1,58%
IPB ¹	CZK	4,17%	10,72%	0,45%	15,5	6,93%	-1,99%
ČSOB	CZK	13,92%	10,75%	1,50%	11,4	17,02%	7,26%
Agrobanka ¹	CZK	5,06%	11,06%	0,56%	23,8	13,31%	3,86%
Živnostenská banka	CZK	15,03%	8,47%	1,27%	15,4	19,57%	9,60%
Citibank	CZK	21,22%	8,60%	1,83%	13,6	24,78%	14,37%
Bank Austria	ATS	4,89%	7,28%	0,36%	21,2	7,55%	5,18%
Creditanstalt	ATS	4,37%	7,44%	0,33%	25,1	8,16%	5,78%
Dresdner Bank	DM	3,88%	6,26%	0,24%	35,0	8,49%	6,62%
Commerzbank	DM	3,41%	6,79%	0,23%	30,2	7,00%	5,15%
BHF Bank	DM	3,87%	7,22%	0,28%	19,7	5,52%	3,70%
Banco Santander	ESP	4,57%	10,04%	0,46%	18,1	8,31%	3,47%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	5,86%	10,17%	0,60%	16,6	9,90%	4,99%
Argentaria	ESP	6,83%	8,34%	0,57%	18,6	10,58%	5,64%
National bank of Greece	GRD	3,99%	10,37%	0,41%	38,4	15,86%	6,02%
Generale De Banque	BEF	4,33%	6,66%	0,29%	36,0	10,39%	8,79%
Kredietbank	BEF	5,03%	7,49%	0,38%	33,5	12,62%	10,99%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	3,74%	8,01%	0,30%	35,8	10,71%	9,11%
HSBC Holdings	GBP	14,56%	7,58%	1,10%	14,7	16,23%	12,39%
Barclays	GBP	9,30%	8,69%	0,81%	22,9	18,51%	14,60%
Lloyds TSB Group	GBP	8,39%	9,10%	0,76%	30,6	23,33%	19,26%
Den Danske Bank	DKK	12,18%	7,70%	0,94%	17,0	15,92%	13,56%
Unidanmark	DKK	9,92%	8,39%	0,83%	17,1	14,25%	11,92%
BG Bank	DKK	12,57%	9,02%	1,13%	24,8	28,07%	25,46%
Banco Comercial Portugues	PTE	3,28%	11,45%	0,38%	14,5	5,42%	1,27%
Banco Totta & Acores	PTE	5,22%	10,37%	0,54%	20,8	11,24%	6,86%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	3,51%	11,83%	0,41%	21,7	9,00%	4,70%
ABN Amro Holding	NGL	6,16%	7,77%	0,48%	25,1	12,01%	9,76%
ING Groep N.V.	NGL	5,07%	13,49%	0,68%	16,5	11,32%	9,08%
CS Holding	CHF	4,81%	7,07%	0,34%	24,2	8,22%	6,29%
Union Bank of Switzerland	CHF	7,69%	5,75%	0,44%	17,3	7,64%	5,72%
Swiss Bank Corporation	CHF	6,16%	5,96%	0,37%	21,1	7,74%	5,83%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	1,89%	9,26%	0,17%	25,9	4,53%	-0,68%
Banca di Roma	ITL	0,45%	8,90%	0,04%	18,0	0,73%	-4,29%
Credito Italiano	ITL	1,17%	10,31%	0,12%	20,4	2,46%	-2,65%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	3,75%	8,80%	0,33%	18,6	6,13%	4,28%
Societe Generale	FRF	2,95%	8,09%	0,24%	29,2	6,98%	5,10%
Banque Nationale de Paris	FRF	1,36%	8,24%	0,11%	30,9	3,45%	1,65%
Svenska Handelsbanken	SEK	9,80%	8,91%	0,87%	18,3	16,00%	13,17%
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	26,12%	8,85%	2,31%	14,1	32,50%	29,32%
Merita Ltd	FIM	0,31%	6,89%	0,02%	21,1	0,45%	-0,54%
průměrné hodnoty bez CZK		6,04%	8,53%	0,51%	23,2	10,78%	7,64%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995

¹ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

Vertikální analýza výkazu zisků a ztrát

Abychom mohli srovnávat strukturu nákladů a výnosů různých bank, je nezbytné nejprve převést nominální hodnoty jednotlivých položek výkazu do stejného měřítka. Tímto měřítkem mohou být v případě výsledovky celkové provozní výnosy (celkové provozní výnosy = úroky přijaté + ostatní provozní výnosy)¹, v případě rozvahy celková aktiva. Vyjádření jednotlivých položek výsledovky v procentech celkových výnosů zajišťuje srovnatelnost takto získaných hodnot u bank všech velikostí a rovněž není nutné rozlišovat hodnoty v různých měnách. Tato úprava se často nazývá vertikální analýza. V angličtině se používá, podle mého názoru, názornější termín „common size“. Pro lepší orientaci v *tabulce 3.6*, která zachycuje vybrané údaje z takto upravených výkazů zisků a ztrát, uvádím v *tabulce 3.5* příklad výpočtu pro ABN Amro holding.

Tabulka 3.5

		mil. NGL	% celkových výnosů
Úroky přijaté	Interest income	36 368,00	85,68%
Úroky placené	Interest expense	26 064,00	61,41%
Čistý úrokový výnos	Net interest income	10 304,00	24,28%
Tvorba opravných položek	Prov. doubtful debts	1 400,00	3,30%
Čisté výnosy po tvorbě oprav. položek	Net int. income after prov.	8 904,00	20,98%
Ostatní výnosy	Non-interest income	6 077,00	14,32%
Provozní náklady	Non-interest expense	11 270,00	26,55%
Provozní hospodářský výsledek	Operating income (loss)	3 711,00	8,74%
Ztráta (zisk) mimořádných položek	Net extraordinary Loss (Inc.)	-130,00	-0,31%
Zisk před zdaněním	Pretax income	3 841,00	9,05%
Daň z příjmu	Income tax expense	1 124,00	2,65%
Čistý zisk	Net income (loss)	2 616,00	6,16%
Celkové provozní výnosy	Total revenue	42 445,00	100,00%

Zdroj: Bloomberg

Vzhledem k tomu, že pro mezinárodní srovnání rentability nejsou směrodatné různé mimořádné položky ani rozdílná míra zdanění, je výsledovka v *tabulce 3.6* ukončena provozním ziskem coby reziduální veličinou.

¹ Celkové provozní výnosy prakticky odpovídají veškerým příjmům banky, a proto jsou často označovány a používány jako celkové výnosy. Celkové výnosy se od celkových provozních výnosů liší pouze v mimořádných položkách, které jsou většinou nulové nebo velmi malé. Navíc jsou ze své podstaty výjimečností pro hodnocení činnosti banky irelevantní, a proto jsou zanedbávány. Obdobná je situace u ostatních provozních výnosů. Protože se jedná o všechny příjmy, které nepocházejí z přijatých úroků, nazývám je dle potřeby také neúrokovými příjmy (z anglického non-interest income).

Vybrané položky uvedené v *tabulce 3.6* nám dávají představu o způsobu „geneze“ provozního zisku ve vybraných evropských bankách. V rámci srovnatelnosti jsou všechny údaje vyjádřené v procentech celkových provozních výnosů. To znamená, že celá níže uvedená rovnice provozního zisku byla vydělena celkovými provozními výnosy.

$$\text{Provozní zisk} = \text{Čistý úrokový výnos} - \text{Tvorba opravných položek} + \text{Ostatní výnosy} - \text{Provozní náklady}$$

Výnosy - čistý úrokový výnos a ostatní neúrokové výnosy

Zastoupení čistého úrokového výnosu na celkových výnosech banky odráží primárně velikost čisté úrokové marže (více k čisté úrokové marži viz komentář k *tabulce 3.7*) a nemusí vůbec vypovídat o podílu přijatých úroků na celkových výnosech banky. Příkladem je řecká National bank of Greece. Ačkoliv přijaté úroky představují 88,5% celkových výnosů (100% - 11,5% ostatních výnosů), díky relativně nízké úrokové marži je podíl čistého úrokového výnosu na celkových výnosech pouhých 13%. Snahou každé banky maximalizující zisk je i dosahovat co možná nejvyšších hodnot čistého úrokového výnosu. Na druhé straně příliš vysoké hodnoty mohou svědčit o nízké konkurenci v odvětví a lze v budoucnosti očekávat spíše pokles. K zachování ziskovosti na původní úrovni je při poklesu čistého úrokového výnosu nezbytné zvýšit ostatní výnosy (non-interest income), tj. hlavně přijaté poplatky

a provize, dále výnosy z obchodování s cennými papíry a devizami. Tento celosvětový trend můžeme názorně pozorovat na chování České spořitelny. Zvyšování poplatků za vedení spořicího účtu bylo názorným příkladem vyrovnávání poklesu čistých úrokových výnosů. Většina bank si v současnosti klade za cíl zvýšit neúrokové příjmy alespoň na úroveň čistých úroků. Toto kritérium s přehledem splňují švýcarské banky, kde neúrokové příjmy představují rozhodující faktor provozního zisku. V průměru pouze pěti procentní zaostávání neúrokových příjmů za čistými úroky ve vybraných západoevropských bankách svědčí o postupném úspěšném naplňování tohoto cíle.

Z českých bank musí počítat s poklesem podílu čistých úroků na celkových výnosech a nutností zvýšit podíl ostatních výnosů Komerční banka a Česká spořitelna. Ostatní české banky včetně Citibank a s výjimkou Agrobanky si v porovnání s ostatními evropskými bankami vedou velmi dobře a jsou z tohoto hlediska zcela konkurenceschopné.

Tabulka 3.6

Banka	Země	Čistý úrokový výnos	Tvorba opravných položek	Čisté úroky po tvorbě oprávek	Ostatní výnosy	Provozní náklady	Provozní zisk
	kód měny						
vyjádřeno v % celkových provozních výnosů							
Komerční banka	CZK	40,99%	8,51%	32,48%	9,86%	26,42%	15,91%
Česká spořitelna	CZK	36,65%	9,35%	27,29%	11,38%	28,58%	10,09%
IPB	CZK	22,08%	9,56%	12,53%	22,57%	28,36%	6,74%
ČSOB	CZK	27,84%	16,39%	11,45%	22,32%	18,37%	15,39%
Agrobanka	CZK	26,56%	14,01%	12,55%	7,11%	29,10%	-9,45%
Živnostenská banka	CZK	31,39%	4,24%	27,15%	17,86%	28,60%	16,41%
Citibank	CZK	25,55%	6,24%	19,32%	25,81%	20,80%	24,33%
Bank Austria	ATS	27,37%	9,20%	18,17%	17,85%	30,92%	5,10%
Creditanstalt	ATS	20,48%	7,31%	13,17%	14,81%	26,55%	1,43%
Dresdner Bank	DM	20,77%	2,25%	18,52%	14,01%	26,34%	6,19%
Commerzbank	DM	19,08%	3,28%	15,79%	10,61%	22,43%	3,97%
BHF Bank	DM	16,14%	2,30%	13,85%	12,80%	21,39%	5,26%
Banco Santander	ESP	20,73%	2,07%	18,66%	16,34%	28,62%	6,37%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	22,80%	3,60%	19,20%	12,96%	24,32%	7,84%
Argentaria	ESP	18,86%	3,92%	14,94%	7,45%	18,31%	4,08%
National bank of Greece	GRD	13,06%	1,69%	11,37%	11,50%	18,51%	4,35%
Generale De Banque	BEF	22,73%	3,96%	18,77%	13,86%	24,70%	7,93%
Kredietbank	BEF	21,17%	2,82%	18,36%	9,92%	21,79%	6,49%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	22,42%	2,82%	19,60%	12,96%	26,52%	6,04%
HSBC Holdings	GBP	30,71%	2,46%	28,25%	21,58%	29,98%	19,85%
Barclays	GBP	27,02%	2,70%	24,32%	23,66%	35,54%	12,44%
Lloyds TSB Group	GBP	29,93%	4,83%	25,10%	25,40%	34,97%	15,53%
Den Danske Bank	DKK	26,50%	4,21%	22,29%	20,11%	25,50%	16,91%
Unidanmark	DKK	35,22%	5,89%	29,33%	14,02%	33,10%	10,24%
BG Bank	DKK	33,52%	5,50%	28,02%	20,35%	35,40%	12,97%
Banco Comercial Portugues	PTE	18,56%	2,93%	15,63%	30,79%	38,56%	7,87%
Banco Totta & Acores	PTE	26,32%	3,93%	22,39%	7,68%	23,50%	6,57%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	17,76%	3,30%	14,46%	9,30%	21,04%	2,72%
ABN Amro Holding	NGL	24,28%	3,30%	20,98%	14,32%	26,55%	8,74%
ING Groep N.V.	NGL	28,10%	2,04%	26,05%	47,26%	66,08%	7,23%
CS Holding	CHF	11,19%	5,08%	6,12%	29,52%	28,89%	6,74%
Union Bank of Switzerland	CHF	15,84%	4,98%	10,86%	30,19%	32,46%	8,59%
Swiss Bank Corporation	CHF	16,56%	5,27%	11,29%	37,99%	41,45%	7,84%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	20,35%	5,51%	14,84%	9,09%	21,28%	2,65%
Banca di Roma	ITL	23,86%	3,41%	20,45%	10,57%	30,02%	1,00%
Credito Italiano	ITL	26,88%	4,69%	22,19%	11,39%	30,21%	3,38%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	30,94%	6,80%	24,14%	13,19%	31,12%	6,21%
Societe Generale	FRF	18,57%	3,46%	15,11%	14,06%	24,81%	4,35%
Banque Nationale de Paris	FRF	17,90%	4,21%	13,68%	13,24%	23,98%	2,94%
Svenska Handelsbanken	SEK	22,97%	5,64%	17,34%	11,27%	15,13%	13,47%
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	31,36%	-10,24%	41,60%	14,18%	29,28%	26,50%
Merita Ltd	FIM	20,68%	9,00%	11,69%	21,85%	31,11%	2,43%
průměrné hodnoty bez CZK		22,87%	3,83%	19,04%	17,32%	28,58%	7,78%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995

¹ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

Náklady - tvorba opravných položek a provozní náklady

Položkou, která snižuje provozní zisk a u většiny českých (resp. u všech s majoritním podílem českého kapitálu) bank značně převyšuje hodnoty běžné v západní Evropě, je tvorba opravných položek. Přestože nově poskytované úvěry nejsou již tak rizikové jako úvěry z let minulých, nelze v nejbližších letech očekávat dramatický pokles tvorby opravných položek. Ke konci října 1996 dosáhly ztrátové půjčky (nejsou spláceny minimálně 1 rok) objemu 222 mld. Kč, tj. 25% celkového objemu 887 mld. Kč korunových úvěrů v ČR. Ztrátové půjčky jsou však pouze součástí podstatně většího balíku klasifikovaných (rizikových) úvěrů, které nominálně představují 338 mld. Kč (38 % korunových úvěrů). Zatímco podíl všech rizikových úvěrů na celkovém objemu půjček je zhruba od začátku roku 1995 konstantní a spíše nepatrně klesá, podíl ztrátových roste s tím, jak se původně méně rizikové úvěry (nesplácené kratší dobu) přesouvají do rizikovějších a ztrátových. Ve prospěch spíše pesimistického odhadu případného poklesu tvorby opravných položek hovoří i relativně vysoké hodnoty v sousedním Rakousku, jehož bankovní sektor čelil a stále čelí podobným problémům jako ten náš, ale rozhodně ne v tak velkém rozsahu (blíže ke komparaci vývoje v českém a rakouském bankovníctví viz kapitola 4.1). Sloupec s názvem „čisté úroky po tvorbě oprávek“ vyjadřuje, jaký skutečný přínos pro rentabilitu banky mají tradiční zprostředkovatelské aktivity (sběr depozit a poskytování úvěrů). Z tohoto pohledu byla v roce 1995 relativně vyšší tvorba opravných položek v případě Komerční banky a České spořitelny plně kompenzována nadprůměrným čistým úrokovým výnosem. Je však otázkou, zda čisté úroky se vlivem klesající úrokové marže nebudou snižovat rychlejším tempem než tvorba opravných položek (podrobněji rozebráno v kapitole 4.3 na příkladu Španělska). Velmi slabý přínos zprostředkovatelských aktivit k provoznímu zisku banky vykazují zbylé tři z pěti největších českých bank. O moc lépe si ale nestojí již zmiňované rakouské banky.

Další, a to rozhodující, částí nákladů jsou provozní náklady. Jednou z jejich největších částí jsou osobní náklady, které byly rozebírány samostatně v části 3.2 a jsou zachyceny v **tabulce 3.2**. Provozní náklady se u drtivé většiny bank pohybují v intervalu 20-35% celkových výnosů. České banky se s výjimkou ČSOB pohybují těsně kolem průměru vybraných západoevropských bank (28,58%). Tyto hodnoty jsou však vzhledem k očekávanému rychlému růstu osobních nákladů (viz komentář k **tabulce 3.2**) neúnosně vysoké. Na růstu podílu provozních nákladů na celkových výnosech se nebude podílet pouze rostoucí osobní náklady, ale z důvodu klesajících úrokových měr i pravděpodobná stagnace celkových výnosů. Příkladem toho, že v současných podmínkách lze v ČR provozovat banku s mnohem nižšími provozními náklady je ČSOB. ČSOB je také jedna ze tří bank v **tabulce 3.6** (spolu se Citibank a CS Holding), u kterých neúrokové výnosy převyšují provozní náklady a jejichž ziskovost není příliš závislá na situaci na trhu úvěrů.

I když v současnosti vykazují největší české banky, až na ztrátovou Agrobanku, slušné zisky, není jejich budoucnost z pohledu údajů v **tabulce 3.6** příliš růžová. Lze předpokládat, že čistý úrokový výnos bude klesat rychleji (hlavně u Komerční banky a České spořitelny) než nezbytná tvorba opravných položek a čistý výnos ze zprostředkovatelské činnosti bude klesat. Rovněž u provozních nákladů lze v poměru k celkovým výnosům očekávat růst. V případě Komerční banky a České spořitelny by tento negativní trend mohl z velké části vyrovnat růst ostatních příjmů (non-interest income), tj. hlavně z poplatků a provizí. ČSOB se díky nízkým provozním nákladům budoucnosti bát příliš nemusí a jedinou vadou na kráse je v současnosti vysoká tvorba opravných položek. Zahraničním kapitálem ovládaná Živnostenská banka si bude muset dát větší pozor na provozní náklady. Citibank zatím nenabízí kompletní bankovní služby, a proto nelze ze současných velmi dobrých výsledků vyvozovat dalekosáhlé závěry.

3.4 Analýza banky jako finančního zprostředkovatele

Čistá úroková marže, spread

Čistá úroková marže (Net Interest Margin - NIM) uvedená v *tabulce 3.7* se vypočítá jako podíl čistých výnosů z úroků a aktiv nesoucích úrok. Tento ukazatel vypovídá o rentabilitě aktivních obchodů banky a je rozhodující veličinou ovlivňující velikost čistého úrokového výnosu. Např. hodnota NIM 2,06% znamená, že z každých 100 Kč aktiv nesoucích úrok banka vydělá 2,06 Kč čistých úroků, resp. že při růstu aktiv nesoucích úrok o 100 Kč může banka počítat s nárůstem čistých úroků přibližně o 2,06 Kč. Limitujícím faktorem, který neumožňuje bankám dosahovat takové výše rentability aktivních obchodů, jakou by si přály, je jednak konkurence v samotném bankovním sektoru a také konkurence kapitálového trhu. Oba faktory negativně působí na ziskovost tradičních zprostředkovatelských obchodů a dlouhodobě tlačí na snižování úrokových marží. Toto snižování je alespoň krátkodobě limitováno transakčními náklady na získávání prostředků na kapitálovém trhu. Není proto důvod předpokládat, že by velmi nízké hodnoty čisté úrokové marže dosahované švýcarskými a německými bankami (kolem 1,2%) měly v nejbližší době dramaticky klesat.

Pokud bychom za jediný resp. hlavní faktor určující velikost čisté úrokové marže považovali rozdílnou míru konkurence ve finančním sektoru, museli bychom dojít k závěru, že v našem bankovním sektoru není příliš tvrdá konkurence a to zvláště pro Komerční banku a Českou spořitelnu. Tato představa je již na první pohled dosti zjednodušená, neboť zanedbává rozdílné míry rizika aktivních obchodů banky. Rizikovost úvěrů poskytnutých českými bankami je rozhodně větší než rizikovost úvěrů bank německých - ty by totiž velké části českých klientů půjčku vůbec neposkytly. O rozdílné rizikovosti poskytnutých půjček vypovídá tvorba opravných položek. Za standardních podmínek lze tyto skutečnosti zanedbat a čistá úroková marže se pro srovnání rentability aktivních obchodů bank běžně používá. Tímto postupem však není možné srovnávat banky české s bankami západoevropskými. Z tohoto důvodu jsem provedl alternativní výpočet čisté úrokové marže, která je ještě „čistší“ - od čistých úrokových výnosů jsem ještě odečetl tvorbu opravných položek

(v **tabulce 3.7** sloupec „čistá úroková marže po tvorbě oprávek“). Tyto údaje by již měly být očištěny od rozdílů v rizikovosti poskytnutých úvěrů a odráží jednak individuální schopnosti dané banky a hlavně postavení banky na konkurenčním trhu. Z údajů v **tabule 4.7** kromě Komerční banky a České spořitelny žádná z uvedených bank (jediná výjimka je vysvětlena níže) nepřesahuje hodnotu upravené čisté úrokové marže 3%. Na základě těchto údajů lze, s největší pravděpodobností oprávněně, konstatovat, že Komerční banka spolu s Českou spořitelnou mají výjimečné postavení na trhu a nejsou vystaveny dostatečné konkurenci. Se zvyšující se konkurencí lze v nejbližší době očekávat snížení takto upravené marže nejméně o půl procentního bodu (trend snižování čisté úrokové marže viz kapitola 4.1 na příkladu španělských bank). To by např. v případě Komerční banky znamenalo snížení provozního zisku (při současných aktivech nesoucích úrok ve výši 367 mld. Kč) o 1,8 mld. Kč.

Další užitečným ukazatelem je tzv. spread. Ten se vypočítá jako rozdíl průměrné úrokové sazby z aktiv nesoucích úrok (úroky přijaté / aktiva nesoucí úrok) a průměrné úrokové sazby ze závazků banky (úroky placené / pasiva nesoucí úrok). Hodnoty tohoto ukazatele jsou silně korelovány s hodnotami čisté úrokové marže. Přesto mají oba tyto ukazatele svou vlastní vypovídací schopnost a vzájemně se doplňují. Ve většině případů vyšší hodnota čisté úrokové marže oproti spreadu odráží vyšší objem aktiv nesoucích úrok oproti pasivům nesoucí úrok v rozvaze banky. Nižší objem pasiv nesoucí úrok znamená nižší úrokové náklady a následně vyšší čistou úrokovou marži. Toto zkrácení - ani ostatní zdroje v pasivech nejsou zadarmo i když z nich není placen pevný úrok - je eliminováno v případě ukazatele spread. Ten nám ukazuje kolik si banka v průměru přiráží k sazbě, kterou platí svým věřitelům (vkladatelům, držitelům depozitních certifikátů a obligací banky, ostatním bankám). Pokud existuje značná disproporce mezi aktivy a pasivy nesoucí úrok, tak zmíněné zkrácení může být značné a je lepší použít při posuzování efektivnosti banky ukazatel spread. Příkladem je ING Groep. Velmi nízký podíl pasiv nesoucích úrok na celkových pasivech banky (viz **tabulka 3.11**) je příčinou velmi vysoké hodnoty čisté úrokové marže. Protože nelze předpokládat, že by ostatní zdroje financování (např. vlastní kapitál) byly lacinější než depozita a ostatní pasiva nesoucí úrok, v případě ING Groep je vhodnější použít spread, který nabývá zcela normálních hodnot.

Tabulka 3.7

Banka	Země	Čistá úroková marže	Čistá úroková marže po tvorbě opravěk	Úroky přijaté / Aktiva nesoucí úrok	Úroky placené / Pasiva nesoucí úrok	Spread	Úrok z aktiv diskont. CPI	Úrok z pasiv diskont. CPI
	kód měny	%	%	%	%	%	%	%
Komerční banka	CZK	4,37%	3,46%	9,62%	5,55%	4,07%	0,47%	-3,26%
Česká spořitelna	CZK	4,51%	3,36%	10,90%	6,10%	4,81%	1,65%	-2,75%
IPB ¹	CZK	2,75%	1,56%	9,66%	7,04%	2,62%	0,51%	-1,89%
ČSOB	CZK	3,10%	1,27%	8,65%	6,68%	1,97%	-0,41%	-2,22%
Agrobanka ¹	CZK	3,46%	1,64%	12,11%	7,82%	4,29%	2,76%	-1,17%
Živnostenská banka	CZK	3,02%	2,61%	7,91%	4,84%	3,06%	-1,09%	-3,90%
Citibank	CZK	2,23%	1,69%	6,47%	4,62%	1,85%	-2,41%	-4,10%
Bank Austria	ATS	2,06%	1,37%	6,18%	4,44%	1,74%	3,85%	2,14%
Creditanstalt	ATS	1,61%	1,04%	6,69%	5,13%	1,57%	4,35%	2,81%
Dresdner Bank	DM	1,35%	1,20%	5,57%	4,39%	1,18%	3,74%	2,58%
Commerzbank	DM	1,35%	1,12%	6,32%	5,06%	1,26%	4,48%	3,24%
BHF Bank	DM	1,20%	1,03%	6,49%	5,65%	0,84%	4,65%	3,82%
Banco Santander	ESP	2,31%	2,08%	9,32%	8,07%	1,25%	4,43%	3,24%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	2,48%	2,09%	9,48%	8,14%	1,34%	4,59%	3,30%
Argentaria	ESP	1,70%	1,34%	8,33%	7,25%	1,08%	3,49%	2,46%
National bank of Greece	GRD	1,76%	1,53%	11,90%	9,33%	2,56%	2,40%	0,05%
Generale De Banque	BEF	1,59%	1,32%	6,04%	4,57%	1,47%	4,50%	3,05%
Kredietbank	BEF	1,64%	1,42%	6,99%	5,59%	1,40%	5,44%	4,06%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	1,91%	1,67%	7,40%	5,62%	1,78%	5,85%	4,09%
HSBC Holdings	GBP	2,72%	0,25%	6,95%	4,38%	2,56%	3,42%	0,94%
Barclays	GBP	2,71%	2,44%	7,65%	5,30%	2,35%	4,10%	1,82%
Lloyds TSB Group	GBP	3,43%	2,88%	8,55%	5,48%	3,06%	4,97%	2,01%
Den Danske Bank	DKK	2,17%	1,82%	6,53%	4,68%	1,85%	4,36%	2,55%
Unidanmark	DKK	3,07%	2,56%	7,49%	4,65%	2,85%	5,30%	2,51%
BG Bank	DKK	3,37%	2,82%	8,00%	4,57%	3,44%	5,80%	2,44%
Banco Comercial Portugues	PTE	2,41%	2,03%	9,00%	6,94%	2,06%	4,71%	2,72%
Banco Totta & Acores	PTE	2,90%	2,47%	10,19%	7,48%	2,71%	5,85%	3,25%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	2,30%	1,87%	11,73%	9,54%	2,19%	7,33%	5,23%
ABN Amro Holding	NGL	1,99%	1,72%	7,01%	5,42%	1,59%	4,86%	3,30%
ING Groep N.V.	NGL	4,07%	3,77%	7,64%	5,57%	2,06%	5,48%	3,45%
CS Holding	CHF	1,21%	0,66%	7,63%	5,19%	2,44%	5,72%	3,32%
Union Bank of Switzerland	CHF	1,16%	0,79%	5,10%	4,31%	0,79%	3,23%	2,45%
Swiss Bank Corporation	CHF	1,15%	0,78%	4,29%	3,38%	0,91%	2,44%	1,55%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	2,10%	1,53%	9,38%	8,40%	0,99%	3,94%	3,00%
Banca di Roma	ITL	2,44%	2,09%	9,15%	6,93%	2,22%	3,72%	1,61%
Credito Italiano	ITL	3,04%	2,51%	10,01%	8,28%	1,73%	4,54%	2,89%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	2,85%	2,23%	8,01%	5,43%	2,58%	6,12%	3,58%
Societe Generale	FRF	1,66%	1,35%	7,70%	6,45%	1,25%	5,81%	4,59%
Banque Nationale de Paris	FRF	1,60%	1,22%	7,76%	6,48%	1,28%	5,88%	4,62%
Svenska Handelsbanken	SEK	2,23%	1,69%	8,63%	6,76%	1,87%	5,98%	4,15%
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	2,87%		7,85%	5,44%	2,41%	5,26%	2,91%
Merita Ltd	FIM	1,77%	1,00%	6,68%	4,43%	2,25%	5,64%	3,40%
průměrné hodnoty bez CZK		2,18%	1,76%	7,82%	5,96%	1,86%	4,75%	2,95%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995

¹ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

Nominální a reálné úrokové sazby

O rizikovosti poskytovaných úvěrů vypovídají mimo jiné i průměrné úrokové sazby z aktiv nesoucích úrok (pokud by podnikatel mohl na svůj rizikový projekt sehnat lacinější zdroje, tak by této možnosti jistě využil). Tyto hodnoty však nezahrnují pouze úvěry, ale i pokladniční poukázky, obligace a jiná aktiva s pevným výnosem. Přesto, a právě proto, lze z tohoto váženého průměru výnosů všech aktiv s pevným výnosem usuzovat na podstupované riziko. Podle tohoto kritéria bychom mohli seřadit domácí banky podle rizikovosti aktivních obchodů v tomto pořadí (od nejrizikovější): Agrobanka, Česká spořitelna, IPB, Komerční banka, ČSOB, Živnostenská banka a Citibank. Určitým zkreslujícím faktorem zde však mohou být aktiva denominovaná v cizí měně (které většinou nesou nižší úrok). Stejně zkreslení rovněž zanedbáváme i u průměrné nominální sazby z pasiv nesoucích úrok a při přepočtu nominálních sazeb na reálné (použití CPI odpovídá inflačnímu znehodnocení domácí měny). Tyto skutečnosti se týkají hlavně Citibank, Živnostenské banky a ČSOB (viz *tabulka 3.8*).

Tabulka 3.8

Zahraniční aktiva a pasiva v bilanci bank

	AGB	Citibank	ČS	ČSOB	IPB	KB	ŽB
Aktiva celkem	67	26	349	190	209	390	32
Aktiva v cizí měně	7	14	7	75	16	51	13
v % celkových aktiv	10,45%	53,85%	2,01%	39,47%	7,66%	13,08%	40,63%
Pasiva v cizí měně	5	14	12	68	16	44	17
v % celkových aktiv	7,46%	53,85%	3,44%	35,79%	7,66%	11,28%	53,13%

Údaje za rok 1995 v mld. Kč, u České spořitelny aktiva i pasiva v cizí měně jsou z nekosolidované rozvahy a místo celkových aktiv v cizí měně jsou uvedeny pouze úvěry v cizí měně

Zdroj: Výroční zprávy bank

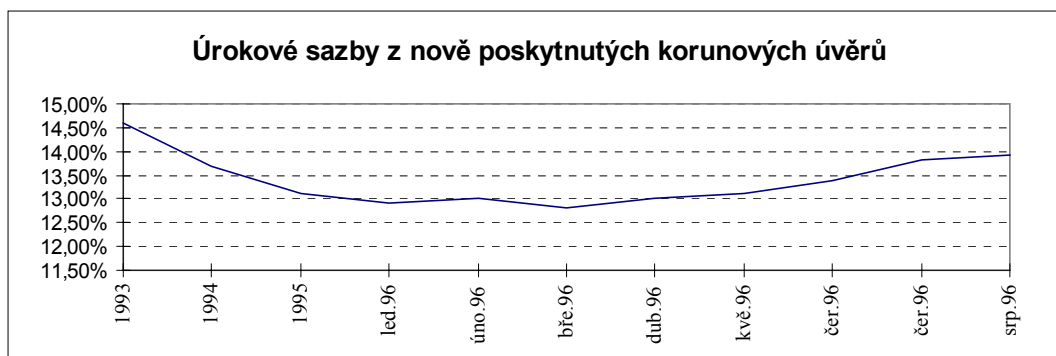
Podobný žebříček jako v případě aktiv nesoucích úrok lze sestavit i na základě průměrných nominálních úroků placených věřitelům. Pořadí domácích bank (od té která se musí klientům nejvíce podbízet) je následující: Agrobanka, IPB, ČSOB, Česká spořitelna, Komerční banka, Živnostenská banka, Citibank. Oba žebříčky jsou podle očekávání velmi podobné. Kromě odlišného pořadí Komerční banky a ČSOB se liší pouze v dosti rozdílném umístění České spořitelny. Česká spořitelna na jedné straně poskytuje úvěry s relativně vysokými sazbami, ale na druhé

straně si může dovolit díky stále velmi silnému postavení na trhu primárních depozit platit svým věřitelům relativně nízké úroky.

I při pohledu na nominální průměrné placené úroky je zřejmý určitý nesoulad mezi výší úroků, kterou inkasují naši vkladatelé, a výší úroků, ze které se mohou těšit jejich evropští kolegové. Vyšší nominální úroky ve Španělsku, Portugalsku a Itálii, kde míra inflace je sice nad průměrem EU, ale hluboko pod úrovní ČR, by měly u českých „střádalů“ vzbudit určité rozpaky. Téměř srovnatelná výše úroků z depozit ve Francii a sousedním Německu, kde se roční inflace nachází pod 2%, by měla vést k zamyšlení, zda je vůbec smysluplné ukládat peníze do banky. Tento nesoulad se stane ještě viditelnější pokud převedeme nominální úrokové sazby na reálné (sloupec „úrok z pasiv diskontovaný CPI“). Vzhledem k možné chybě v důsledku zanedbání měnové skladby pasiv nebudu dále uvažovat Citibank, Živnostenskou banku a ČSOB. Oproti v Evropě průměrnému reálnému zhodnocení depozit o 3% ročně se úspory českých vkladatelů reálně znehodnocují o -1,2% v Agrobance až po -3,26% v Komerční bance. Jedním z argumentů, který by mohl hovořit ve prospěch současného stavu, je vysoký poměr vkladů na požádání k celkovým vkladům (viz **tabulka 3.10**). Některé české banky sice vykazují relativně vyšší podíl depozit na požádání než je průměr vybraných evropských bank, ale několik bank v **tabulce 3.7** se srovnatelným nebo vyšším zastoupení vkladů na požádání nižší reálný výnos z pasiv nevykazují. Dalším argumentem ve prospěch nízkých úroků z depozit u nás je očekávaný pokles inflace a nominálních úrokových sazeb v budoucnosti, který sice ovlivňuje primárně sazby ze střednědobých a dlouhodobých úvěrů, ale zprostředkovaně i sazby z depozit a to nejenom dlouhodobých. Proti tomuto argumentu lze uvést příklad některých zemí EU, které vykazují v rámci Unie nadprůměrné míry inflace a úrokových sazeb, ale jejichž hlavním cílem je splnit konvergenční kritéria a vstoupit v co možná nejkratším termínu do Evropské měnové unie (Itálie, Řecko). V současnosti nevidím důvod předpokládat, že by míra inflace u nás měla klesat rychleji než v Řecku. Oproti minulosti pesimističtější odhady vývoje inflace v ČR se již odrazily na úrokových sazbách z nově poskytovaných úvěrů (viz **graf 3.2**)

Skutečnou příčinou relativně nízkých úrokových sazeb v ČR je zahraniční kapitál, který při dlouhodobě stabilním kurzu české koruny dosahuje atraktivních zisků a konkuruje tak domácím úsporám. Cenotvorná funkce zahraničního kapitálu na domácí úrokové sazby je pravděpodobně mnohem větší než je jeho podíl

Graf 3.2

Zdroj: Česká národní banka

na celkových úvěrech v ČR. Nejen v porovnání se státy EU, ale i s ostatními zeměmi střední a východní Evropy, které ve většině případů vykazují mnohem vyšší inflaci a existuje zde tedy větší prostor pro její snížení, je reálná cena kapitálu v ČR nízká (viz. **tabulka 3.9**) a vzhledem k tomu, že nelze v nejbližších letech očekávat výrazný pokles inflace, je dlouhodobě neudržitelná. Banky budou nuceny dříve či později platit více za zdroje a zároveň budou vystaveny tvrdé cenové konkurenci na trhu úvěrů, a to hlavně při boji o bonitní klienty se zahraničními bankami.

Tabulka 3.9

	průměrný úrok z úvěrů	Meziroční změna CPI	reálný úrok z úvěrů
	%	%	%
Česká republika	12,80%	8,60%	3,87%
Maďarsko	32,60%	28,31%	3,34%
Polsko	33,50%	26,79%	5,29%
Rusko	319,50%	197,41%	41,05%
Slovensko	15,64%	9,93%	5,19%
Belgie	8,42%	1,44%	6,88%
Itálie	12,48%	5,27%	6,85%
Německo	10,94%	1,73%	9,05%
Nizozemí	7,21%	1,96%	5,15%
Španělsko	10,05%	4,64%	5,17%
USA	8,83%	2,82%	5,84%

Údaje za rok 1995, průměrný úrok z nově poskytnutých úvěrů je převzat ze statistik IMF, definice této položky (Lending rate) není vždy zcela srovnatelná

Zdroj: IMF International Financial Statistics (8/96)

Důsledkem současného dlouhodobě nestabilního stavu je pokračující transfer prostředků od domácností k firemnímu sektoru a bankám i když ne v takovém rozsahu jako po nárazové liberalizaci a deregulaci na počátku transformace české ekonomiky, kdy míra inflace výrazně přesahovala úroky z úvěrů. Tento dlouhodobě nezdravý stav rozhodně nepřispěje k růstu míry úspor a vzhledem k nedostatku vhodných alternativních investičních příležitostí (kapitálový trh, trh nemovitostí) pouze podporuje spotřebu.

Kvalita aktiv

Podíl tvorba opravných položek a úvěry netto (úvěry netto = celkové úvěry - oprávky) vyjadřuje na jakou část úvěrů musely být v daném roce vytvořeny oprávky. Interpretace je stejná jako u již dříve uvedeného ukazatele tvorba opravných položek k celkovým výnosům (viz komentář k *tabulce 3.6*). Záporná hodnota u norské Christiana Bank OG Kreditkasse pravděpodobně znamená, že se banka rozhodla rozpustit v minulosti vytvořené oprávky do výnosů.

Zajímavější veličinou by mohl být podíl oprávek (oprávky z rozvahy) a celkových úvěrů. Bohužel tento údaj není mezi jednotlivými státy a pravděpodobně ani v rámci některých zemí srovnatelný. Některé západoevropské banky ztrátové úvěry záhy odepisují a sledují je dál na podrozvahových účtech nebo je převádějí na specializované dceřinné společnosti (tento postup by se ale díky konsolidovaným účetním údajům v *tabulce 3.10* neprojevil). Vzhledem k tomu, že číselný údaj o kvalitě aktiv jednotlivých bank je prakticky nedostupný, musíme se spokojit i s těmito nepřímými ukazateli. U většiny českých bank dosahují oprávky mezi 10 a 20% všech úvěrů. Tyto v evropském srovnání velmi vysoké hodnoty jsou sice adekvátní současnému stavu ztrátových úvěrů (podle auditorů), ale vzhledem k dříve zmiňovanému přesouvání značné části klasifikovaných úvěrů do ztrátových nelze počítat v nejbližší době s výrazným poklesem tvorby opravných položek. Relativně nízkou hodnotu oprávek k úvěrům u IPB lze z velké části připsat rozsáhlým zárukám České národní banky, Fondu národního majetku a Ministerstva financí na některé úvěry z minulosti (úvěry na družstevní výstavbu, některé úvěry poskytnuté v rámci velké privatizace), na které IPB nemusela tvořit opravné položky. I na západoevropské

poměry je velmi nízká úroveň oprávek u Citibank. Vysvětlení je však jednoduché - do roku 1995 Citibank žádné klasifikované úvěry nevykazovala.

Tabulka 3.10

Banka	Země	Tvorba opravných položek / úvěry netto	Oprávký / úvěry celkem	Úvěry / depozita	Úvěry netto / celková aktiva	Depozita / celková aktiva	Depozita na požádání / depozita
	kód měny	%	%	%	%	%	%
Komerční banka	CZK	1,57%	11,93%	102,02%	54,04%	60,15%	50,47%
Česká spořitelna	CZK	2,93%	13,23%	46,42%	34,00%	84,41%	42,45%
IPB ¹	CZK	1,78%	4,61%	111,14%	57,71%	54,43%	29,34%
ČSOB	CZK	4,14%	19,66%	120,80%	42,53%	43,82%	49,64%
Agrobanka ²	CZK	2,74%	12,17%	86,12%	56,64%	74,89%	
Živnostenská banka	CZK	0,73%	3,90%	59,31%	48,84%	85,68%	65,98%
Citibank	CZK	1,18%	0,64%	113,72%	45,38%	40,16%	31,97%
Bank Austria	ATS	1,20%	5,21%	127,00%	55,65%	46,22%	21,00%
Creditanstalt	ATS	1,19%	0,87%	164,58%	45,75%	28,04%	25,03%
Dresdner Bank	DM	0,25%	3,27%	152,94%	57,11%	38,60%	27,86%
Commerzbank	DM	0,39%	0,11%	157,76%	56,79%	36,03%	24,85%
BHF Bank	DM	0,27%		194,21%	60,48%	31,14%	34,18%
Banco Santander	ESP	0,57%	4,73%	88,52%	36,31%	43,05%	17,78%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	0,93%	3,61%	81,78%	39,31%	49,87%	17,68%
Argentaria	ESP	0,66%	2,44%	183,44%	49,36%	27,58%	29,48%
National bank of Greece	GRD	0,66%	4,68%	37,25%	26,50%	74,62%	
Generale De Banque	BEF	0,72%		77,49%	36,45%	47,04%	29,55%
Kredietbank	BEF	0,63%	1,16%	92,08%	33,29%	36,58%	22,59%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	0,56%		87,11%	40,11%	46,04%	22,94%
HSBC Holdings	GBP	0,39%	2,69%	79,08%	48,22%	62,66%	22,87%
Barclays	GBP	0,48%	3,17%	96,44%	48,82%	52,28%	26,97%
Lloyds TSB Group	GBP	0,82%	3,64%	107,07%	53,69%	52,04%	68,15%
Den Danske Bank	DKK	0,64%	4,72%	118,34%	50,23%	44,55%	39,00%
Unidanmark	DKK	0,95%	5,60%	107,83%	52,20%	51,29%	46,72%
BG Bank	DKK	1,28%	4,92%	71,96%	38,76%	56,65%	54,85%
Banco Comercial Portugues	PTE	0,91%	3,40%	73,22%	36,95%	52,23%	30,10%
Banco Totta & Acores	PTE	1,03%	4,45%	63,72%	39,73%	65,25%	20,09%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	1,27%	4,06%	56,06%	30,71%	57,09%	17,46%
ABN Amro Holding	NGL	0,48%		105,58%	53,55%	50,72%	31,63%
ING Groep N.V.	NGL	0,52%		142,02%	52,47%	36,95%	64,96%
CS Holding	CHF	0,78%		105,46%	46,15%	43,77%	11,69%
Union Bank of Switzerland	CHF	0,74%	4,21%	100,30%	38,56%	40,13%	10,93%
Swiss Bank Corporation	CHF	0,75%	5,98%	94,92%	41,97%	47,03%	20,28%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	0,95%	3,22%	154,34%	53,89%	36,08%	48,93%
Banca di Roma	ITL	0,60%		123,07%	50,26%	40,84%	50,69%
Credito Italiano	ITL	1,05%	3,48%	104,43%	45,94%	45,57%	46,82%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	1,04%	4,62%	104,38%	57,51%	57,77%	27,51%
Societe Generale	FRF	0,63%	3,05%	144,40%	44,28%	31,63%	31,69%
Banque Nationale de Paris	FRF	0,74%	4,90%	136,50%	46,92%	36,14%	31,37%
Svenska Handelsbanken	SEK	0,96%	1,67%	155,48%	52,52%	34,35%	
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	-1,13%	4,46%	140,35%	80,05%	59,70%	46,88%
Merita Ltd	FIM	1,16%	0,13%	101,42%	53,49%	52,81%	50,33%
průměrné hodnoty bez CZK		0,72%	3,52%	112,30%	47,26%	46,07%	32,51%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995

¹ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

Struktura aktiv a pasiv

V *tabulce 3.10* a *3.11* je provedena vertikální analýza vybraných položek aktiv a pasiv. Rozdíly mezi jednotlivými bankami jsou způsobeny převažujícím zaměřením jejich aktivit (zda jde o banku komerční či spíše spořitelnu atd.) a až na některé výjimky zde neexistují jednoznačné rozdíly mezi bankami českými a západoevropskými. Proto jsem se rozhodl tyto údaje nekomentovat a pouze si dovolím upozornit na několik „anomálií“.

České banky v průměru vykazují vyšší podíl depozit v pasivech banky. To svědčí o zaostávání ostatních způsobů financování bank - hlavně vydávání obligací. Vysoká hodnota u Živnostenské banky je zkreslena zahrnutím závazků k ostatním bankám do depozit.

Česká spořitelna, Agrobanka, National bank of Greece, CS Holding a Christiana Bank OG Kreditkasse jsou jedinými bankami z *tabulky 3.11*, u kterých pasiva nesoucí úrok výrazně převyšují aktiva nesoucí úrok. Tento stav může mít několik vysvětlení: banka investuje ve větším rozsahu do instrumentů, které nenesou pevný výnos (např. CS Holding), v aktivech banky je významnou položkou hmotný a nehmotný majetek (důsledek příliš zbytnělé pobočkové sítě - např. Česká spořitelna, Agrobanka) nebo rozsáhlé majetkové účasti, banka musí držet vysoké povinné minimální rezervy (řecká National bank of Greece). Na rozdíl od ostatních bank, má zvýšení úrokových sazeb u těchto bank negativní dopad na hospodářský výsledek (přijaté úroky vzrostou méně než úroky placené).

Vyšší podíl vlastního jmění (vlastního kapitálu) na celkových aktivech českých bank oproti evropskému průměru je pochopitelný vzhledem k horší kvalitě aktiv. Závazek udržovat hodnotu kapitálové přiměřenosti nejméně na 8% (od konce roku 1996 platí pro všechny domácí banky) pravděpodobně povede k dalšímu navyšování základního jmění některých bank. Nejzřetelnějším kandidátem je Agrobanka s poměrem vlastního jmění k celkovým aktivům 4,21%, což je dokonce pod průměrem vybraných evropských bank (4,66%). Navyšit kapitál bude muset v relativně krátkém časovém horizontu pravděpodobně i Česká spořitelna.

Tabulka 3.11

Banka	Země	Pohled. u bank	ST+LT invest- ments ¹	ST+LT borrow- ings ²	Aktiva nesoucí úrok	Pasiva nesoucí úrok	Vlastní jmění
	kód měny						
Komerční banka	CZK	9,73%	22,23%	28,04%	93,33%	88,19%	8,21%
Česká spořitelna	CZK	36,27%	11,01%	6,29%	86,46%	90,70%	5,30%
IPB ³	CZK	5,00%	20,47%	29,90%	85,97%	84,33%	6,44%
ČSOB	CZK	25,33%	18,28%	36,40%	96,55%	80,23%	8,79%
Agrobanka ³	CZK	12,06%	8,32%	18,92%	84,87%	93,80%	4,21%
Živnostenská banka	CZK	21,83%	15,37%	3,13%	88,01%	88,81%	6,51%
Citibank	CZK	30,23%	22,73%	50,34%	98,63%	90,50%	7,37%
Bank Austria	ATS	25,93%	12,11%	43,62%	96,75%	89,85%	4,72%
Creditanstalt	ATS	34,53%	13,96%	65,87%	94,64%	93,90%	3,98%
Dresdner Bank	DM	19,35%	18,31%	54,52%	96,71%	93,12%	2,86%
Commerzbank	DM	26,44%	12,80%	58,39%	96,09%	94,42%	3,31%
BHF Bank	DM	23,08%	13,46%	59,72%	97,02%	90,86%	5,07%
Banco Santander	ESP	22,07%	29,94%	35,20%	90,11%	78,26%	5,52%
Banco Bilbao Vizcaya	ESP	31,01%	21,61%	30,44%	93,40%	80,31%	6,02%
Argentaria	ESP	27,93%	14,16%	57,18%	92,68%	84,75%	5,38%
National bank of Greece	GRD	17,78%	31,56%	9,19%	77,13%	83,80%	2,61%
Generale De Banque	BEF	33,17%	25,44%	45,48%	95,06%	92,52%	2,78%
Kredietbank	BEF	32,82%	30,02%	55,74%	96,53%	92,32%	2,99%
Banque Bruxelles Lambert	BEF	28,79%	25,25%	46,04%	94,15%	92,09%	2,79%
HSBC Holdings	GBP	20,26%	15,72%	19,82%	85,53%	82,48%	6,80%
Barclays	GBP	19,54%	16,78%	28,68%	86,74%	80,95%	4,37%
Lloyds TSB Group	GBP	13,62%	10,10%	22,09%	79,43%	74,13%	3,27%
Den Danske Bank	DKK	11,91%	29,59%	43,30%	94,23%	87,85%	5,89%
Unidanmark	DKK	18,45%	22,57%	40,42%	96,33%	91,71%	5,84%
BG Bank	DKK	19,71%	29,27%	34,42%	89,74%	91,07%	4,04%
Banco Comercial Portugues	PTE	22,18%	27,60%	31,35%	88,02%	83,58%	6,92%
Banco Totta & Acores	PTE	26,16%	26,22%	26,28%	93,97%	91,53%	4,82%
Banco Portugues do Atlantico	PTE	29,84%	29,57%	33,31%	91,42%	90,40%	4,61%
ABN Amro Holding	NGL	24,03%	17,31%	37,25%	94,89%	87,98%	3,98%
ING Groep N.V.	NGL	8,77%	31,86%	22,68%	93,11%	59,63%	6,04%
CS Holding	CHF	2,84%	16,27%	36,99%	65,27%	80,75%	4,14%
Union Bank of Switzerland	CHF	15,82%	22,69%	31,97%	78,76%	72,10%	5,79%
Swiss Bank Corporation	CHF	15,72%	25,82%	33,07%	86,18%	80,10%	4,75%
Istituto Bancario San Paolo	ITL	19,72%	14,31%	41,72%	89,71%	77,80%	3,86%
Banca di Roma	ITL	20,40%	16,37%	43,41%	87,02%	84,25%	5,55%
Credito Italiano	ITL	25,30%	18,29%	31,26%	91,19%	76,83%	4,91%
Caisse Nat. de Credit Agricole	FRF	23,78%	11,33%	32,84%	95,41%	90,61%	5,39%
Societe Generale	FRF	22,30%	22,30%	52,79%	90,27%	84,42%	3,43%
Banque Nationale de Paris	FRF	29,73%	13,00%	51,34%	92,05%	87,48%	3,24%
Svenska Handelsbanken	SEK	19,79%	18,43%	52,37%	91,63%	86,73%	5,46%
Christiania Bank OG Kreditkasse	NK	3,93%	9,02%	28,93%	96,74%	88,63%	7,11%
Merita Ltd	FIM	11,65%	15,32%	36,55%	80,53%	89,36%	4,75%
průměrné hodnoty bez CZK		21,38%	20,24%	39,26%	90,24%	85,33%	4,66%

Konsolidované údaje podle IAS za rok 1995

¹ ST investments jsou aktiva nesoucí úrok s dobou splatnosti kratší než 1 rok (např. pokladniční poukázky, neobsahuje zvlášť uváděné úvěry), LT investments jsou aktiva nesoucí úrok s dobou splatnosti delší než 1 rok (např. obligace, nezahrnuje úvěry)

² ST a LT borrowings jsou obdobou ST a LT investments ale na straně pasiv, nezahrnují vklady klientů, jedná se např. o závazky k ostatním bankám, vydané obligace atd.

³ Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Bloomberg, IMF International Financial Statistics (8/96), výroční zprávy bank

4. Očekávaný vývoj českého bankovního sektoru na základě komparace s bankovními sektory Rakouska, Nizozemí a Španělska

V této kapitole bych se chtěl pokusit odhadnout základní směry, kterými se pravděpodobně bude ubírat náš bankovní sektor. Analýza vývoje rakouského a španělského bankovního sektoru nám poslouží jako vodítko pro odhad střednědobých trendů v českém bankovníctví. Analýza bankovního sektoru v Nizozemí by měla být příkladem dobře fungujícího bankovního sektoru schopného úspěšně obstát v mezinárodní konkurenci.

Bankovní sektor má, jako každé odvětví, svůj životní cyklus - od extenzivního rozvoje (růst počtu bank, poboček a zaměstnanců) přes období zralosti (zvyšování koncentrace v odvětví, počátek snižování počtu institucí a zaměstnanců, ale pouze stagnace počtu poboček) až po období útlumu (výrazný pokles zaměstnanců a poboček, zánik institucí, aniž by došlo k převzetí jejich aktivit).

Z kapitoly 1, pojednávající o vývoji bankovního sektoru ve světě, je zřejmé, že ve většině vyspělých ekonomik se tradiční bankovníctví nachází v závěrečné fázi období zralosti. Ve všech uvedených zemích klesá počet institucí a zvyšuje se koncentrace v odvětví (viz *tabulka 1.3*), až na jednu výjimku klesá počet zaměstnanců (viz *tabulka 1.5*). Ale ne ve všech zemích došlo k významnému poklesu počtu bankovních míst (viz *tabulka 1.4*).

Z kapitoly 2 a 3 si lze udělat obrázek o stupni rozvoje českého bankovního sektoru v porovnání se státy západní Evropy. Do roku 1995 vykazoval český bankovní sektor všechny znaky extenzivně se rozvíjejícího odvětví. Rostl počet institucí (do roku 1995) a docházelo ke snižování koncentrace v odvětví (viz *tabulka 4.1*), prudce rostl počet zaměstnanců v bankovním sektoru a počet bankovních míst (do roku 1996 - viz *tabulka 4.2*).

Tabulka 4.1

Struktura bilanční sumy českého bankovního sektoru

	Celková aktiva	Podíl	Celková aktiva	Podíl	Celková aktiva	Podíl
	1993	%	1994	%	1995	%
Komerční banka	290,9	22,92%	333,0	22,22%	407,2	21,81%
Česká spořitelna	320,7	25,26%	357,6	23,86%	367,8	19,70%
IPB	117,4	9,25%	155,9	10,40%	201,4	10,79%
ČSOB	121,7	9,59%	154,4	10,30%	201,7	10,80%
Agrobanka	61,1	4,81%	62,2	4,15%	67,6	3,62%
Top 5 celkem	911,8	71,83%	1063,0	70,94%	1245,7	66,73%
zahraniční banky	72,4	5,70%	107,4	7,17%	185,9	9,96%
pobočky zahr. bank	19,0	1,50%	61,7	4,12%	112,6	6,03%
Zahraniční subjekty celkem	91,4	7,20%	169,1	11,29%	298,5	15,99%
bankovní sektor	1269,4	100,00%	1498,5	100,00%	1866,9	100,00%

Údaje podle českých účetních standardů

Zdroj: Výroční zpráva ČNB za rok 1995, 1994, Burzovní věstníky, výroční zprávy bank

Tabulka 4.2

Vývoj počtu bankovních míst, zaměstnanců a činných bank

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Bankovní místa v ČR bez pošt	2 928	3 012	3 302	3 429	3 568	3 267 ¹
Bankovní místa v ČR s poštami					7 068	6 767 ¹
Počet zaměstnanců (vč. ČNB)	20 702	31 314	41 814	52 236	58 478	60 821 ¹
Počet činných bank				53	56	58 (53 ¹)

¹ Stav k 30.9.1996

Zdroj: Výroční zprávy ČNB, Statistická ročenka ČR (1995), VP č. 47 IE ČNB

Na základě událostí v roce 1996 však lze konstatovat postupný přechod českého bankovního sektoru do fáze zralosti. Největší banky ohlásily plány na výrazné snížení počtu zaměstnanců a bankovních míst (bližší informace viz kapitola 3).

Došlo k upevnění postavení bank velkých na úkor bank malých. Přesto koncentrace v odvětví vyjádřená podílem 5 největších bank na bilanční sumě celého bankovního sektoru pravděpodobně nevzroste, a to díky dynamickému růstu podílu zahraničních

bank

a určité stagnaci růstu bilanční sumy České spořitelny a Agrobanky.

Vzhledem k existenci jasně identifikovaného zpoždění ve vývoji českého bankovního sektoru za vyspělými ekonomikami je nutnou podmínkou pro zachování konkurenceschopnosti na jednotném trhu EU postupné odstranění tohoto zpoždění. Z tohoto důvodu je vhodné si povšimnout vývoje bankovního sektoru i v jiných evropských zemích. Na základně níže uvedených faktorů jsem se rozhodl provést hlubší analýzu rakouského, nizozemského a španělského bankovního sektoru.

Rakousko není jenom naším sousedem a zemí srovnatelné velikosti, ale navíc muselo řešit a stále řeší problémy podobné našim. Stejně jako české banky dnes se poměrně nedávno musely rakouské banky připravit na vstup na jednotný trh Evropské unie. Struktura rakouských bank je do značné míry srovnatelná s naší, včetně veřejného vlastnictví největších bank. Rakousko má navíc silné historické vazby na země střední a východní Evropy a má zde přirozeně i značné obchodní zájmy. Není proto divu, že se rakouské banky snaží řešit své domácí problémy expanzí na trhy střední a východní Evropy a stávají se tak přímými konkurenty místních bank.

Rovněž Nizozemí je, co se týče počtu obyvatel, zemí srovnatelné velikosti s Českou republikou. Vyspělý bankovní sektor se vyznačuje značnou koncentrací na domácím trhu a rozsáhlou diverzifikací aktivit na zahraničních trzích. V Nizozemí došlo ke značnému rozšíření tzv. bancassurance - spojení aktivit bank a pojišťoven. Největší nizozemské banky, ABN Amro Holding, ING Groep, jsou již dnes zastoupeny na našem trhu a jsou přímými konkurenty našich bank v oblasti komerčního a investičního bankovníctví.

Velikost španělského trhu není ani srovnatelná s naším, a ani zde neexistují výraznější ekonomické vazby. Nelze tedy předpokládat výraznější vstup španělských bank na trhy střední a východní Evropy. Přesto nám může vývoj španělského bankovního sektoru poskytnout velmi užitečné informace, které nám pomohou odhadnout vývojové směry našeho bankovního sektoru. Španělsko totiž není původním členem Evropského společenství a jeho ekonomická výkonnost stále ještě nedosáhla průměrné úrovně EU. Z analýzy účetních výkazů největších španělských

bank

za posledních 8 let jsou zřejmé důsledky rostoucí konkurence v bankovním sektoru, které se projevily primárně ve výrazném poklesu čisté úrokové marže.

4.1 Bankovní sektor v Rakousku a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR

Hospodářské podmínky pro činnost bank se po předčasných volbách v prosinci 1995, po kterých staronová koaliční vláda musí dostat pod kontrolu státní finance (což neprospívá současnému pomalému růstu ekonomiky), dále zhoršily. Uspokojivé hospodářské výsledky v loňském roce byly u větších bank dány zlepšením výsledků mezinárodních aktivit a dalším proniknutím do střední a východní Evropy a ne výsledky na stagnujícím domácím trhu.

Restriktivní fiskální politika uplatňovaná ve většině Evropských zemí se projevila již v rostoucích problémech jak komerčních, tak průmyslových odvětví a hrozí zde vážné nebezpečí destruktivní konkurence. Prezident největší rakouské banky Bank Austria, Gerhard Randa, komentoval hospodářské výsledky za rok 1995 takto: „Bohužel, celková hospodářská situace byla v roce 1995 nepříznivá. Bankovní sektor stále trpí vysokým množstvím bankrotů a následnou nutností vytvářet značné rezervy a dále značnou cenovou konkurencí.“ Stagnace ekonomiky a snižování úrokových sazeb na peněžních trzích vyvolalo další tlaky na již nízké marže na domácím trhu. Obdobný vývoj na rakouském trhu pokračuje i v roce 1996 a nelze tudíž očekávat zlepšení hospodářských výsledků.

V důsledku této situace rakouské banky věnují stále větší pozornost zahraničním aktivitám a to zvláště v sousedních zemích střední Evropy, kde očekávají největší růst. K relativně velmi dobrým výsledkům Bank Austria za rok 1995 výrazně přispěly zahraniční aktivity. Kromě komerčního bankovníctví, korespondenčního bankovníctví a zahraničních plateb řízeného z Vídeňské centrály, přispěly k dobrým výsledkům 4 pobočky, 5 dceřinných bank a 8 reprezentací v zahraničí. Creditanstalt věnoval největší pozornost střední Evropě. Na středoevropských trzích mají v současnosti dceřinné společnosti Creditanstaltu (kromě komerčního bankovníctví také CA Investment Bank, CA-Leasing, AWT a další společnosti ve kterých drží tyto společnosti větší než 25% majetkový podíl) celkem 60 obchodních míst.

Přes výše zmíněnou mezinárodní expanzi, většina příjmů i těch největších bank je generována na domácím trhu, kde probíhá a v nejbližší budoucnosti bude pokračovat další koncentrace odvětví. V *tabulce 4.3* jsou zachyceny základní údaje o 5 největších rakouských bankách včetně jejich podílu na trhu.

Tabulka 4.3

5 největších bank v Rakousku

	Vlastní kapitál (Tier One)	Celková aktiva	Podíl na aktivech bank. soustavy	Zisk před zdaněním	Počet zaměstnanců	Počet bankov. míst	BIS
	<i>mld. Kč</i>	<i>mld. Kč</i>	%	<i>mil. Kč</i>			%
Bank Austria	81,2	1 809	12,76%	6 954	8 953	306	10,70%
Creditanstalt-Bankverein	67,7	1 689	11,92%	6 064	9 714	318	12,00%
GiroCredit	33,8	880	6,21%	1 280	1 746	50	12,00%
First Austrian Bank	27,0	693	4,89%	1 482	4 725	320	11,52%
Raiffeisen Zentralbank Osterreich	26,6	644	4,54%	3 096	2 021	2	11,23%

Údaje za rok 1995, kursový přepočít na Kč byl proveden průměrným kursem za rok 1995

Zdroj: The Banker (08/96), Bloomberg, Výroční zpráva Oesterreichische Nationalbank za rok 1995

Koncentrace bankovního sektoru je reálně vyšší než by se mohlo zdát z *tabulky 4.3*. Samotná Bank Austria, která si stále zachovává identitu spořitelny, je výsledkem nedávné fúze mezi druhou největší komerční bankou Österreichische Landerbank

a největší rakouskou spořitelnou Z-bank. Banka je kontrolována městem Vídní, a to přes Anteilsverwaltung-Zentralsparkasse (AV-Z). Tato fúze by mohla sloužit (a možná i sloužila) jako vzor pro Českou národní bankou navrhovanou fúzi mezi Českou spořitelnou a ČSOB. Výsledky fúze uskutečněné v roce 1991 se dostávají teprve nyní: „Po několika letech zklamání věříme, že Bank Austria je připravena dosáhnout všech provozních zlepšení, tak jak bylo slibováno v roce 1991“ (Solomon Brothers). Bank Austria sehrála důležitou úlohu v další konsolidaci bankovního sektoru, když v roce 1994 AV-Z získala kontrolu nad GiroCredit. GiroCredit je třetí největší rakouskou bankou a zároveň slouží jako centrální clearingová instituce pro všechny rakouské spořitelny. Výsledkem vzniklého vztahu je těsná spolupráce v oblasti „back-office“

a současné úvahy o prohloubení spolupráce obou bank v zahraničí. Na domácím trhu oba subjekty zůstávají prozatím nezávislé a navzájem si konkurují. V lednu 1997 byla

Bank Austria úspěšná při privatizaci Creditanstaltu a získala v něm 70% podíl na hlasovacích právech (více o privatizaci Creditanstaltu viz níže).

Významný minoritní podíl v GiroCredit vlastní First Austrian Bank, která si rovněž zachovává identitu spořitelny. First Austrian získala v roce 1995 70% podíl v Salzburger Sparkasse a během několika posledních let fúzovala nebo koupila významné podíly v 22 spořitelnách. First Austrian rovněž usilovala o fúzi s Creditanstaltem, která však díky své komplikovanosti (existovalo by zde několik úrovní holdingů) neměla podporu Creditanstaltu - pouze nepřímá fúze by nedovolila využít synergických efektů.

Rozhodujícím faktorem pro další konsolidaci rakouského bankovního sektoru (a významným příspěvkem do státního rozpočtu) byla privatizace Creditanstaltu. Dlouho trvajícím proces plánované privatizace Creditanstaltu¹ se dostal v roce 1996 do slepé uličky. Michal Blanden v srpnovém výtisku časopisu The Banker (08/96) popisuje situaci, která vznikla po rozkolu uvnitř konsorcia a následného stažení v té době jediné nabídky, jako „triple whammy“ (trojitá těžká situace):

1. Creditanstalt zůstává v nejistotě ohledně svého budoucího vlastníka.
2. Dochází k zamrznutí důležitého impulsu k rekonstrukci rakouského „přebankovaného“ a „přepobočkováného“ finančního systému.
3. V rozpočtu ministra financí Viktora Klimy vzniká značná díra - ministr odhadoval příjmy z prodeje na nejméně 1,4 mld. USD.

¹ Plán federální vlády prodat celý nebo alespoň část svého téměř 50% podílu v Creditanstaltu (CA), který ale představuje 70,5% hlasovacích práv, byl poprvé zveřejněn v roce 1993. První zájemce o koupi 20% podílu, GE Capital, byl odmítnut jak vládou tak samotným Creditanstaltem. Ten by raději uvítal široce diverzifikované vlastnictví domácích a zahraničních investorů, které by mu zachovalo nezávislost. Tento postoj ale naráží na postoj vlády. Dalším, dnes již bývalým, zájemcem byl švýcarský CS Holding. Dále bylo vytvořeno domácí konsorcium zahrnující First Austrian Bank (Die Erste Österreichische Spar-Casse), italským kapitálem ovládanou EA-Generali, německou Commerzbank a další. Zájemcem o vytvoření konkurenčního konsorcia se stala německá pojišťovací skupina Allianz, ale ta svou nabídku v roce 1995 stáhla. First Austrian Bank předložila velmi komplikovaný plán na fúzi s CA, který vyvolal nesouhlas prezidenta CA. Ostatní členové konsorcia v čele s Generali přišli s konkurenčním návrhem.

Privatizace Creditanstaltu se opět stala středem pozornosti v prosinci 1996 po zveřejnění zájmu Bank Austria, které málem způsobilo rozkol ve vládní koalici. Majoritním vlastníkem Bank Austria je zprostředkovaně město Vídeň, jehož radnice je ovládána sociálními demokraty. Není proto divu, že tento způsob privatizace byl nejen lidovci (Creditanstalt by tradičně ovládán lidovou stranou) označen za „komunalizaci“. Podle pravidel vyhlášené soutěže byla při výběru budoucího vlastníka 70% podílu na hlasovacích právech (50% akcií) rozhodující cena. Nejvíce, 17,2 mld. ATS, nabídla Bank Austria a rozhodla tak o svém vítězství. Prodej musí ještě schválit protimonopolní úřad Evropské unie, což se očekává, neboť oba subjekty budou mít na rakouském trhu menší než poloviční podíl. Přesto EA-Generali, která se rovněž soutěže účastnila, požádala EU, aby přezkoumala zda Bank Austria nebyla poskytnuta nepřímá pomoc státu - město Vídeň ručí za její závazky. Aby se vláda vyhnula případným překážkám EU, tak rozhodla o snížení podílu města Vídně v Bank Austria během sedmi let ze současných 40% na méně než 20%.

Předpokládá se, že Creditanstalt bude působit samostatně a pod vlastním jménem ještě pět let. Vedení Bank Austria odhaduje, že díky prodeji duplicitních částí obou bank se během příštích pěti let zisk na akcii nově vzniklé skupiny zdvojnásobí. Spojením obou subjektů vznikne banka s dominantním postavením na domácím trhu s celkovými aktivy kolem 3,2 bil. Kč. Podíl na trhu drobného bankovníctví dosáhne „pouze“ 24%, ale na trhu komerčních úvěrů plných dvou třetin.

Prezident Bank Austria, Gerhard Randa, komentoval převzetí Creditanstaltu těmito slovy: „Je to historický mezník a největší rozhodnutí jaké jsme kdy udělali. Myslím, že jsme dostali tuto šanci nedlouho před vznikem Evropské měnové unie (EMU), která plně otevře náš trh zahraničním bankám. Potřebovali jsme silnější banku“. Nad těmito slovy bychom se měli zamyslet. Vstup Rakouska do EU a příprava na vstup do EMU donutily Rakousko zahájit dlouho odkládanou konsolidaci bankovního sektoru. Relativní malost rakouských bank vůči předním západoevropským bankám způsobila, že dnes jsou majetkově propojeny tři největší rakouské banky.

Snaha rakouské vlády o zachování alespoň jedné „národní“ banky nemohla skončit jinak. Odpověď na otázku, zda je nezbytné zachovat část bankovního sektoru v domácích rukou, bude i u nás klíčová pro osud bank velké čtyřky. Již dnes silná konkurence zahraničních bank v oblasti komerčního bankovníctví dále zesílí po pravděpodobném prodeji IPB zahraničnímu investorovi. Po případném prodeji Agrobanky zahraniční bance dojde ke zvýšení konkurence rovněž na trhu drobného bankovníctví včetně rentabilních oblastí stavebního spoření a hypotéčních půjček. Za této situace není pravděpodobné, že by si zbylé polostátní banky (Komerční banka, Česká spořitelna, ČSOB) mohly dlouhodobě udržet současné postavení na trhu. Pokud se vláda rozhodne zachovat alespoň jednu významnou banku v českých rukách je načase rozhodnout o další strategii pro tyto tři banky. Ani jedna z těchto bank si svou současnou pozici nemůže samostatně udržet. Navíc velikost ČSOB neopravňuje nazývat tuto banku dlouhodobě za strategickou a nemá proto smysl ji nechávat pod kontrolou státu jako samostatný subjekt. Na druhé straně z politických důvodů nelze v brzké době předpokládat privatizaci České spořitelny. Aktivity České spořitelny a ČSOB jsou navíc výrazně komplementární a je proto rozumné uvažovat o jejich fúzi tak, jak to navrhuje Česká národní banka. ČSOB má cenné zkušenosti z devizových operací a operací na zahraničních trzích. To by mohlo přinést České spořitelně potřebné know-how a otevřít některé trhy - např. slovenský trh. ČSOB dokáže poskytovat relativně kvalitní úvěry, což o České spořitelně prohlásit nelze. Česká spořitelna má naopak „nadbytek“ primárních vkladů, kterých se nedostává ČSOB. Nezanedbatelným přínosem je i prostý nárůst velikosti banky, který by umožnil lépe konkurovat zahraničním bankám a vstoupit na některé sousední trhy. Poměrně malá pobočková síť ČSOB by nezpůsobila dodatečné potíže s přebujelou sítí bankovních míst České spořitelny.

Častým argumentem odpůrců tohoto spojení je omezení konkurence na domácím trhu. Z *tabulky 4.4* je však zřejmé, že nově vzniklý subjekt „Česká spořitelna - Obchodní banka“ (ČS-OB) by vykazoval nižší objem úvěrů než dnes dominantní Komerční banka. V oblasti poskytování úvěrů by fúze pravděpodobně vedla spíše ke zvýšení konkurence. Jedinou oblastí, kde by byl nově vzniklý subjekt dominantní je mezibankovní trh, kde by byl bezkonkurenčně největším věřitelem. Připojením ČSOB k ČS by však pravděpodobně došlo k urychlení procesu přesunu

aktiv z mezibankovního trhu do úvěrů a tato dominance by se postupně omezovala. V oblasti vkladů by sice ČS-OB, co se týče objemu, měla rovněž dominantní postavení, ale dostatečnou konkurenci by zajišťovaly kromě Komerční banky zahraničním kapitálem ovládané Agrobanka a hlavně IPB s rozsáhlou sítí obchodních míst na poštách.

Tabulka 4.4

Vybrané položky aktiv a pasiv za rok 1995

	KB		ČS-OB		ČS		ČSOB	
	mil. Kč	%	mil. Kč	%	mil. Kč	%	mil. Kč	%
Pohledávky za bankami	37 942	9,9%	174 814	32,4%	126 623	36,3%	48 191	25,3%
Úvěry celkem	239 175	62,4%	237 491	44,0%	136 775	39,2%	100 716	52,9%
Oprávký k úvěrům	28 522	7,4%	37 901	7,0%	18 100	5,2%	19 801	10,4%
Aktiva nesoucí úrok celkem	363 768	94,8%	447 617	83,0%	283 725	81,3%	163 892	86,1%
Vklady celkem	234 440	61,1%	378 035	70,1%	294 659	84,4%	83 376	43,8%
Pasiva nesoucí úrok celkem	343 751	89,6%	469 239	87,0%	316 611	90,7%	152 628	80,2%
Cizí zdroje celkem	351 562	91,7%	504 113	93,5%	330 591	94,7%	173 522	91,2%
Vlastní jmění	32 012	8,3%	35 226	6,5%	18 500	5,3%	16 726	8,8%
Celková aktiva	383 574	100,0%	539 339	100,0%	349 091	100,0%	190 248	100,0%

Údaje podle mezinárodních účetních standardů

Zdroj: Výroční zprávy bank

Dalším argumentem proti fúzi, který pochází od samotné ČS, jsou obavy ze ztráty identity České spořitelny jako spořitelny. Jako protiargument může posloužit již zmiňovaný příklad vzniku Bank Austria v roce 1991, když fúzovala největší rakouská spořitelna Z-bank a druhá největší komerční banka Österreichische Landerbank. Bank Austria si identitu spořitelny zachovala a zůstala členem stejných sdružení evropských a světových spořitelen jako Česká spořitelna.

ČS-OB by měla na domácím trhu stejný tržní podíl jako nově vzniklá skupina Bank Austria-Girocredit-Creditanstalt v Rakousku - méně než jednu třetinu (viz *tabulka 4.5 a 4.6*). Oproti Rakousku je však situace na českém trhu poněkud odlišná. Zatímco Bank Austria a Creditanstalt si současný podíl na trhu udržují již několik let, podíl Komerční banky a hlavně České spořitelny se každým rokem snižuje. Navíc absolutní velikost rakouských bank je s českými nesrovnatelná. Bilanční suma ČS-OB¹ představuje přibližně 4% bilanční sumy rakouského bankovního sektoru, což by ČS-OB zařadilo v Rakousku na osmé místo mezi domácími bankami.

¹ Hodnota 580 mld. Kč, která vyjadřuje prostý součet bilančních sum obou subjektů je poněkud nadhodnocená, neboť v případě skutečné konsolidace by došlo k odpočtu vzájemných pohledávek a závazků.

Tabulka 4.5

Koncentrace bankovního sektoru v Rakousku

	Vlastní kapitál (Tier One)	Celková aktiva	Podíl na aktivech bank. sektoru	Počet zaměstnanců
	<i>mld. Kč</i>	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	
Bank Austria	81	1 809	12,76%	8 953
Creditanstalt-Bankverein	67	1 689	11,92%	9 714
GiroCredit	34	880	6,21%	1 746
First Austrian Bank	27	693	4,89%	4 725
Raiffeisen Zentralbank Osterreich	27	644	4,54%	2 021
Bank Austria + Creditanstalt	148	3 498	24,68%	18 667
Bank Austria + Creditanstalt + GiroCredit¹	182	4 378	30,89%	20 413

Údaje za rok 1995

¹ Na zasedání koaličního výboru sociální demokracie a strany lidové 12.1.1997, kde se rozhodovalo o privatizaci Creditanstaltu, bylo dohodnuto, že AVZ a Wiener Holding (hlavní akcionáři Bank Austria) nabídnou k odprodeji většinu v bance GiroCredit. Z tohoto důvodu pravděpodobně GiroCredit nebude začleněna do skupiny Bank Austria. Potencionální zájemcem o koupi GiroCredit by mohl být jeho současný minoritní akcionář First Austrian Bank.

Zdroj: tabulka 3.1, tabulka 4.3

Tabulka 4.6

Koncentrace bankovního sektoru v České republice

	Vlastní kapitál (celkem)	Celková aktiva	Podíl na aktivech bank. sektoru	Počet zaměstnanců
	<i>mld. Kč</i>	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	
Komerční banka	32	390	21,81%	16 365
Česká spořitelna	19	349	19,70%	18 958
IPB	13	209	10,79%	4 858
ČSOB	14	190	10,80%	4 672
Agrobanka	3	67	3,62%	3 500
Česká spořitelna + ČSOB	46	580	32,61%	21 037
Česká spořitelna + ČSOB + Komerční banka	65	929	52,31%	39 995

Údaje za rok 1995

Zdroj: tabulka 3.1, tabulka 4.1

Po zohlednění těchto faktorů bychom mohli uvažovat i o fúzi České spořitelny a Komerční banky resp. ČS-OB a Komerční banky. Třebaže se tato varianta v současnosti jeví jako zcela nerealistická (z důvodů politických, konkurenčních i technických), nelze ji v dohledné budoucnosti vyloučit. Příkladem zde opět může být Bank Austria a její nedávná akvizice Creditanstaltu. Po pěti letech se bance podařilo „strávit“ fúzi z roku 1991 a okamžitě provedla další razantní krok k zachování samostatnosti na evropském trhu - koupila druhou největší banku Creditanstalt. Těm, kteří pochybují o oprávněnosti vlády rozhodovat o fúzích částečně státem vlastněných bank, bych chtěl připomenout, že rozhodujícím vlastníkem Bank Austria je město Vídeň (40%) a 70% podíl na hlasovacích právech Creditanstaltu koupila Bank Austria od státu. Pokud Komerční banka zůstane dalších 5 let pod kontrolou státu, tak lze očekávat obdobný scénář jako v Rakousku. ČS-OB, a pokud by k fúzi nedošlo tak samotná Česká spořitelna, bude pravděpodobně fúzovat s Komerční bankou. V té době však tyto subjekty již nebudou společně ovládat polovinu domácího trhu jako v současnosti, ale spíše pouze jednu třetinu, tak jak to je dnes v případě skupiny Bank Austria-GiroCredit-Creditanstalt v Rakousku (viz *tabulka 4.5*).

Jak je patrné z příkladu Bank Austria, využití všech výhod pramenící z fúze lze dosáhnout v horizontu přibližně 5 let. Z tohoto důvodu je nezbytné urychleně rozhodnout o dalším osudu největších českých bank. Pokud vláda netrvá na „českém“ vlastnictví významné části bankovního sektoru, měla by banky velké čtyřky privatizovat co nejrychleji. Pokud by došla k názoru, že je nezbytné zachovat významný podíl bankovního sektoru v domácím vlastnictví a rozhodla se svůj podíl v některých bankách po určité době (nebo i trvale) zachovat - např. z důvodu, že v současnosti v České republice neexistuje volný kapitál, který by na nákup těchto podílů mohl být použit - pak by si měla ponechat alespoň 2 z těchto bank (Komerční banka, Česká spořitelna, ČSOB) a být připravena urychleně provést strategická rozhodnutí - fúze.

O základních charakteristikách mezinárodně konkurenceschopných bank vypovídá **tabulka 4.7**. Banky, které chtějí být konkurenceschopné na světovém bankovním trhu, na tomto trhu musí být zastoupeny. O stupni diverzifikace aktivit v zahraničí proto hovoří i počet zahraničních poboček. Aby mohly banky zahraniční aktivity úspěšně rozvíjet, potřebují rovněž dosáhnout určité kritické velikosti a udržovat si dobrý rating. Při pohledu na celková aktiva uvedených bank je zřejmé, proč Bank Austria koupila Creditanstalt.

Žádná z českých bank, ani po hypotetickém sloučení Komerční banky, České spořitelny a ČSOB, nedosahuje kritické velikosti, zastoupení na zahraničních trzích (5 zahraničních bankovních míst ČSOB je na Slovensku), ani, stejně jako v současnosti rakouské banky, odpovídajícího ratingu, který by jim umožňoval expandovat mimo domácí trh. Z tohoto pohledu je zřejmé, že ani případná fúze České spořitelny s ČSOB a po několika letech další fúze s Komerční bankou by neumožnila vzniknout bance, která by byla konkurenceschopná na zahraničních trzích. Otázkou zůstává, zda by si tento subjekt dokázal po případném vstupu České republiky do EMU udržet významné postavení alespoň na domácím trhu.

Tabulka 4.7

	Země	Celková aktiva	Počet zaměstnanců	Bankovní místa		Rating IBCA ¹	
	kód měny	mld. Kč		doma	v zahraničí	dlouhodobý	individuální
Komerční banka ²	CZK	390	16 365	374	0	A-	C
Česká spořitelna ²	CZK	349	18 958	1 770	0	BBB+	C/D
IPB ²	CZK	209	4 858	176	0	BBB	
ČSOB ²	CZK	190	4 672	47	5		
Creditanstalt	ATS	1 689	9 714	206	61	A+	B/C
Bank Austria	ATS	1 809	8 953	320	31	AA	C
ABN Amro Holding	NGL	9 034	63 694	1 050	620	AA+	A/B
ING Groep N.V.	NGL	6 541	52 144	2 600	126	AA	B
Banco Santander	ESP	3 497	42 023	3 721	528	AA-	B
Dresdner Bank	DM	8 930	46 890	1 533	96	AA+	A/B
Barclays	GBP	7 073	92 400	2 500	1 000	AA+	B
Swiss Bank Corporation	CHF	6 430	27 236	401	290	AAA	A/B
Banque Nationale de Paris	FRF	8 474	54 220	2 000	496	AA-	B/C
Istituto Bancario San Paolo	ITL	4 117	23 918	1 179	200	AA-	B/C

Údaje za rok 1995

¹ Dlouhodobý rating oceňuje schopnost subjektu dostát závazkům s dobou splatnosti delší než 1 rok. Rating může nabývat těchto hodnot (od nejvyššího ratingu, možno doplnit znaménkem + nebo -): AAA, AA, A, BBB, BB, B, CCC, CC, C. Individuální rating vyjadřuje bonitu závazků subjektu za předpokladu, že by mu v případě potíží nebyla poskytnuta pomoc státních orgánů nebo vlastníků. Rating může nabývat těchto hodnot: A, B, C, D, E včetně mezistupňů A/B, B/C, C/D a D/E.

² Stav bankovních míst k 30.9.1996, u bankovních míst v zahraničí nejsou zahrnuty reprezentace v zahraničí (Komerční banka 4, Česká spořitelna 1, IPB 2, ČSOB 5)

Zdroj: Bloomberg, IBCA, výroční zprávy bank

4.2 Bankovní sektor v Nizozemí a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR

Na rozdíl od Rakouska mohou být nizozemští bankéři spokojeni. Velké finanční instituce, ABN Amro Holding, ING Groep, Rabobank, si vedou velmi dobře (viz **tabulka 4.8**). Všechny mají silnou pozici na domácím trhu a zároveň úspěšně obsazují vybrané - ziskové - oblasti na zahraničních trzích. Navíc makroekonomické prostředí je stále velmi příznivé (prosinec 1996) a v důsledku velmi nízkých úrokových sazeb dosáhly v průběhu roku 1996 burzovní indexy rekordních hodnot doprovázeny

i rekordními objemy obchodů. Optimisticky se dívají na nizozemský bankovní sektor i ratingové agentury. Například americká Moody's přiřadila ABN Amro a Rabobank nejvyšší možný rating A (na stupnici FSR - financial strength ratings od A do E) a ING Bank obdržela druhý nejvyšší rating B+. Na základě ratingů Moody's za celý bankovní sektor se nizozemský bankovní sektor umístil na prvním místě před Velkou Británií a Švýcarskem, s odstupem před Německem, a se značným odstupem před Japonskem.

Tabulka 4.8

5 největších bank v Nizozemí

	Vlastní kapitál (Tier One)	Celková aktiva	Podíl na aktivech bank. soustavy ¹	Zisk před zdaněním	Počet zaměstnanců	Počet bankov. míst	BIS
	<i>mld. Kč</i>	<i>mld. Kč</i>	<i>%</i>	<i>mil. Kč</i>			<i>%</i>
ABN Amro Holding	359,9	9 033,7	35,73%	63 488,8	63 694	1 670	10,80%
ING Groep ²	395,3	6 541,2	25,87%	63 769,8	52 144	2 726	11,10%
Rabobank Nederland	299,9	4 851,6	19,19%	34 314,7	16 742	1 879	12,00%
Bank Nederlandse Gemeenten	49,9	1 654,5	6,54%	2 347,2	297		
VSP Groep ³	31,7	478,7	1,89%	2 677,7	6 140		14,50%

Údaje za rok 1995, kursový přepočten na Kč byl proveden průměrným kursem za rok 1995

¹ Hodnota celkových aktiv bankovní soustavy k 30.9.1995

² ING Groep je holdingová společnost bankovní skupiny ING Bank a pojišťovny Nationale-Nederlanden, samotná ING Bank je podle celkových aktiv až na třetím místě za Rabobank

³ Údaje za rok 1994

Zdroj: *The Banker* (04/96), *Bloomberg*, *Der Nederlandsche Bank Quarterly Bulletin* (09/95)

Hlavní příčinou spokojenosti na domácím trhu byla změna financování důchodového systému ve prospěch soukromého fondového financování. Dodatečný příliv prostředků přispěl k rekordním hodnotám indexů na Amsterdamské burze

a rostoucím příjmům bank z obchodování s cennými papíry. Rovněž pojišťovny zaznamenaly rekordní zisky a to především z životních pojistek.

Někteří odborníci považují za jednu z příčin úspěchu největších nizozemských bank jejich oligopolistické postavení na domácím trhu (pouze několik institucí kontroluje 80-90% domácího, guldenového, trhu). Nizozemské drobné bankovníctví je jednou z nejméně „přebankovaných“ oblastí na světě. Vstoupit do této oblasti je proto velmi riskantní a nákladná záležitost. Na druhé straně komerční bankovníctví (wholesale banking) je téměř bez omezení otevřené zahraniční konkurenci. To vedlo ke zvýšení konkurenceschopnosti nizozemských bank v oblasti komerčního bankovníctví a ulehčilo expanzi na zahraniční trhy.

K současnému příznivému stavu přispěla i centrální banka (De Nederlandsche Bank), která se zaměřila na zlepšení kvality hospodářských výsledků bank v dlouhém období. Výsledkem byla vlna fúzí, včetně aliancí a fúzí s pojišťovnami (tzv. bancassurance), která by mohla být klíčem k zajištění rentability finančních institucí i v dlouhém období. Fúze s sebou přinesly nové produkty, nové způsoby distribuce tradičních produktů, které činí některé části rozsáhlých pobočkových sítí nepotřebnými, snižování počtu pracovníků a zároveň zvyšování jejich kvalifikace. Tato strategie v současnosti přináší své ovoce a ulehčuje rozsáhlou mezinárodní expanzi.

Např. 45% zaměstnanců ING Groep pracuje v zahraničí. Před pěti lety (1991), kdy došlo k fúzi mezi Postbank, Nederlandsche Middenstandsbank a pojišťovnou Nationale Nederlanden, pouze 36% zaměstnanců působilo mimo Nizozemí. V případě ING Groep je tento posun odrazem politiky budování na „zelené louce“. Skupina založila 5 nových životních pojišťoven na rozvíjejících se trzích (emerging markets) a 19 bankovních poboček a zvýšila tak celkový počet zahraničních bankovních poboček na 86 v 50 zemích (včetně převzatých zastoupení Barings). Celkový počet bankovních míst v zahraničí byl na konci roku 1995 126. Na domácím trhu má ING Bank více než 400 poboček a navíc prostřednictvím Postbank provozuje 2 200 bankovních míst na poštách.

Podobná situace je v ABN Amro Holding, která má za cíl dosahovat v zahraničí 50% celkových příjmů. Ta vznikla v roce 1990 jako holdingová společnost pro fúzi dvou největších nizozemských bank - Algemene Bank Nederland (ABN)

a Amsterdam-Rotterdam Bank (Amro). V roce 1991 byl vytvořen jediný právní subjekt ABN Amro Bank, který je jedinou dceřinnou společností holdingu. Integrace domácí pobočkové sítě byla dokončena v roce 1994 a na konci roku 1995 zahrnovala 1.050 bankovních míst. Banka nabízí kompletní služby drobného i komerčního bankovníctví a patří mezi 10 největších bank v Evropě a 20 největších ve světě.

ABN Amro má jednu z nejrozsáhlejších mezinárodních pobočkových sítí na světě. Na konci roku 1995 měla 620 zahraničních poboček v 66 zemích (1994: 601 v 63 zemích). V roce 1995 pocházelo 41% (1994: 46%) zisku před zdaněním z aktivit v zahraničí, a to zvláště z Evropy a Spojených států, kde její dceřinné banky v oblasti Chicaga patří k největším bankovním skupinám v regionu. ABN Amro je díky své velikosti, pozici na domácím trhu, dobrou kvalitou aktiv a širokým rozsahem zahraničních aktivit silným konkurentem velkých švýcarských, britských, německých a francouzských bankovních skupin. ABN Amro se jako jediná ze tří největších nizozemských bank nestala „konglomerátem“ banky a pojišťovny (její pojišťovací aktivity jsou relativně bezvýznamné).

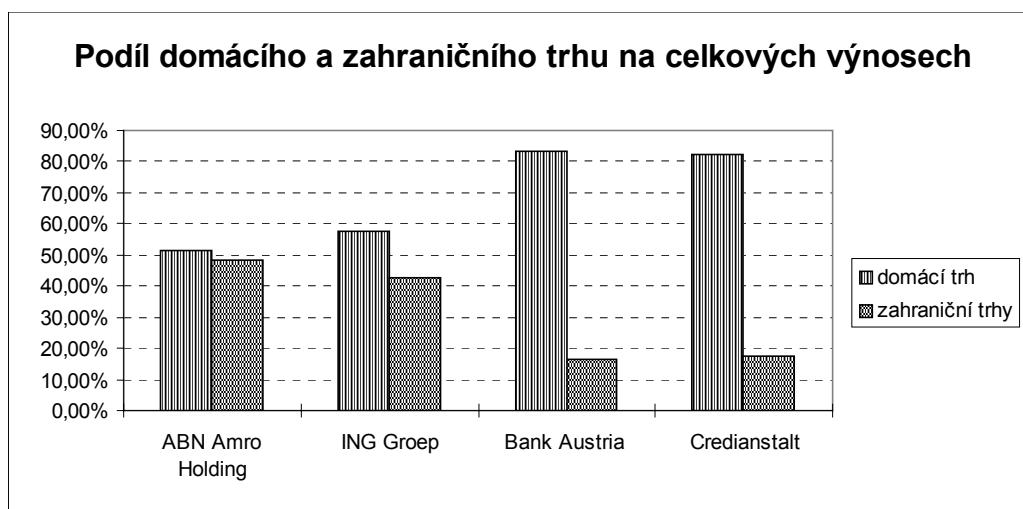
Za největší zkoušku celého nizozemského bankovního sektoru v nejbližších letech je považováno zavedení jednotné měny euro. Z dlouhodobého hlediska bude mít tato operace největší vliv na velké instituce, které byly zvyklé na dominantní postavení na domácím kapitálovém a peněžním trhu. Podobným problémům bude čelit i většina regionálních finančních center - již dnes se počítá s tím, že Amsterdam přijde

o značnou část dosavadních obchodů. Podle řady odborníků lze očekávat v reakci na další integraci finančních služeb a na potřebu udržení ziskových marží vznik nových aliancí a četných fúzí mezi subjekty z různých států EU.

Stejně jako největší rakouské a španělské (podrobněji o španělských bankách viz následující kapitola) banky vznikly největší nizozemské banky fúzí. ABN Amro vznikla dokonce fúzí dvou největších domácích bank a obsadila tak téměř 36% domácího trhu. Třem největším bankám se postupně podařilo obsadit téměř tři čtvrtiny trhu (po odečtení nebankovní části ING Groep), a to za otevřené podpory nizozemské centrální banky.

Rozdíl v mezinárodní konkurenceschopnosti největších rakouských a nizozemských bank je zřejmý z *grafu 4.1* který zachycuje podíl domácích a zahraničních výnosů na celkových výnosech. Jednou z hlavních příčin zaostávání rakouských bank je nedostatečná velikost a nejisté postavení na domácím trhu.

Graf 4.1

Údaje za rok 1995

Zdroj: Bloomberg

4.3 Bankovní sektor ve Španělsku a jeho srovnání s bankovním sektorem v ČR

Rovněž ve španělském bankovním sektoru došlo k řadě fúzí a další se očekávají. Největší španělská banka, Banco Santander, převzala v roce 1994 Banco Espanol de Crédito (Banesto) a druhá největší španělská banka, Banco Bilbao Vizcaya (BBV), vznikla v roce 1988 splnutím Banco de Bilbao a Banco de Vizcaya. Za potencionální cíle převzetí jsou v současnosti považovány třetí a čtvrtá největší banka v zemi: Argentaria díky postupnému snižování vlastnického podílu státu a Banco Central Hispanoamericano (BCH), která měla vážné problémy v roce 1994.

Tabulka 4.9

5 největších bank ve Španělsku

	Vlastní kapitál (Tier One)	Celková aktiva	Podíl na aktivech bank. soustavy ¹	Zisk před zdaněním	Počet zaměstnanců	Počet bankov. míst	BIS
	mld. Kč	mld. Kč	%	mil. Kč			%
Banco Santander	155,6	3 497	15,31%	31 075,9	42 023	3 721	11,36%
Banco Bilbao Vizcaya	166,4	2 999	13,13%	30 914,8	34 178	2 882	13,00%
Argentaria	149,3	2 773	12,14%	18 205,1	16 742	16 742	13,90%
Banco Central Hispanoamericano	88,1	2 388	10,45%	5 455,7	30 441	2 899	9,20%
Banco Popular Espanol	69,0	712	3,12%	19 764,9	12 175	1 835	13,79%

Údaje za rok 1995, kursový přepočten na Kč byl proveden průměrným kursem za rok 1995

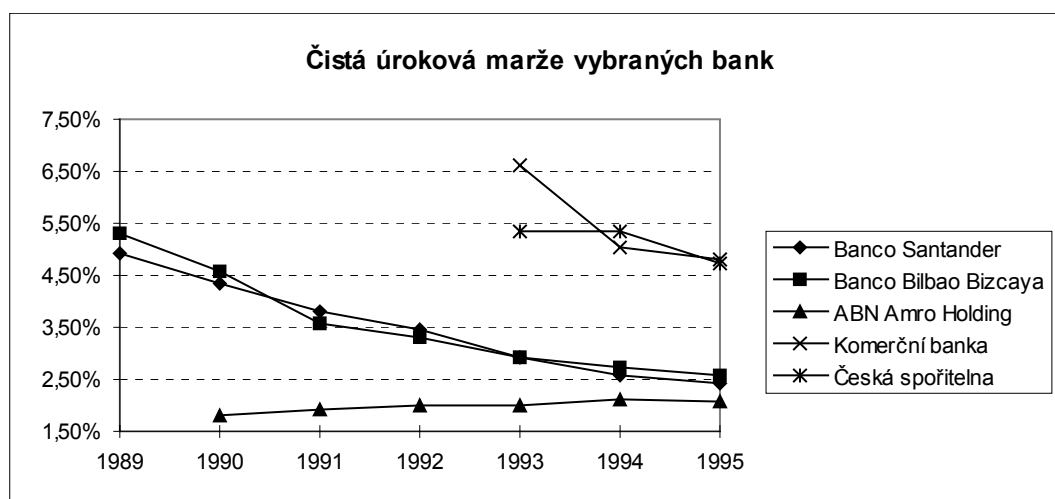
¹ Bilanční suma bankovního sektoru (107 331 mld. peset) je stav na konci roku 1994, tzn. že za předpokladu růstu bilanční sumy v roce 1995 jsou skutečné tržní podíly nižší než je uvedeno v tabulce

Zdroj: *The Banker* (04/96, 10/96), Bloomberg, VP IE ČNB č. 47

Silné konkurenční tlaky na domácím trhu vedly největší španělské banky k rozšiřování jejich aktivit v zemích latinské Ameriky, se kterými má Španělsko historicky silné obchodní, kulturní a jazykové vztahy. Současné příměří v nedávné cenové válce bank se změnilo v ostrý boj dvou největších španělských bank BBV a Banco Santander při jejich investičních aktivitách v latinské Americe, kde si již obě banky vybuďovaly silné postavení. Např. Banco Santander vytvořila největší finanční instituci v Chile (fúzovala svou dceru Banco Santander Chile s místní Banco Osorno y La Unión) s celkovými aktivy 7,9 mld. USD. Pozadu nezůstává ani BBV, která v každé zemi, do které vstoupí, usiluje o tržní podíl minimálně 5-10%.

V posledních letech musely španělské banky čelit značnému poklesu čistých úrokových marží, které svého času patřily k nejvyšším v Evropě (viz **graf 4.2**). Pro srovnání je v grafu uvedena i Komerční banka, Česká spořitelna a ABN Amro jako příklad prosperující banky. Tlak na snižování marží nebyl způsoben pouze vstupem zahraniční konkurence, ale hlavně ostrou konkurencí domácích subjektů, která vedla k cenovým válkám mezi bankami. Jednou z hlavních příčin ostré konkurence je relativně nízká koncentrace bankovního sektoru, kde, a to je důležitější, převládají zcela soukromé banky, a neúnosně vysoký počet bankovních míst.

Graf 4.2

Zdroj: Bloomberg, Prospekty k vydání GDR (Komerční banka, Česká spořitelna)

Podobný trend snižování úrokových marží můžeme očekávat i v České republice. Španělsko v roce 1988 vykazovalo srovnatelnou úroveň inflace a úrokových sazeb včetně trendu jejich postupného snižování stejně jako Česká republika v roce 1995. V porovnání se Španělskem jsou však u nás podmínky k relativně úspěšné kompenzaci tohoto negativního trendu méně příznivé a z níže uvedených důvodů lze očekávat, že u našich bank dojde k většímu propadu v jejich rentabilitě.

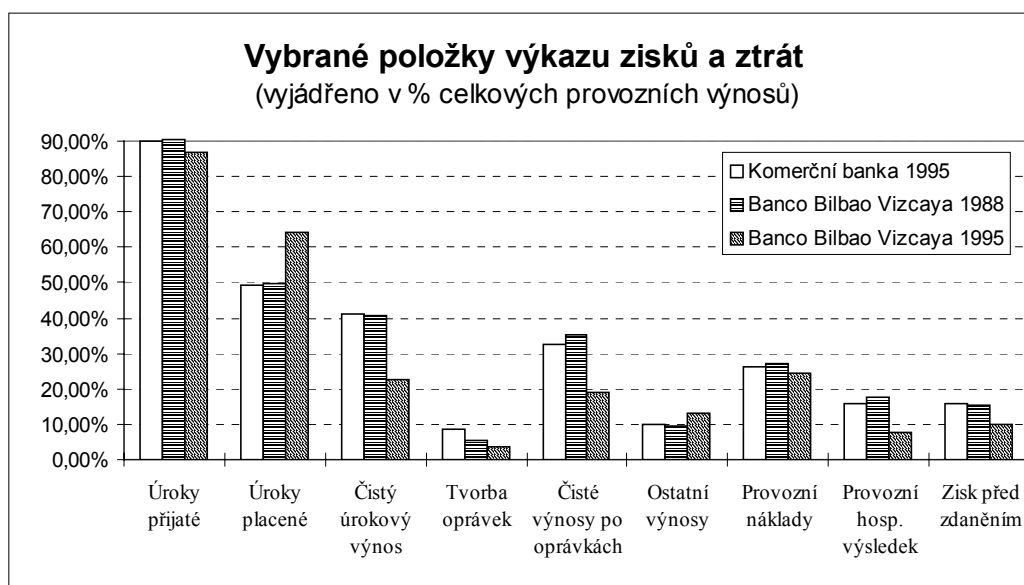
- Podíl ztrátových úvěrů největších českých bank a z toho vyplývající tvorba opravných položek značně převyšuje hodnotu 4,2% u soukromých španělských bank v roce 1995, která je na západoevropské poměry dosti vysoká.

- Díky své velikosti české banky rovněž nemohou diverzifikovat své aktivity expanzí do zahraničí (např. v roce 1995 37% celkových výnosů Banco Santander pocházelo z mezinárodních aktivit a během 5 let by tento podíl měl dosáhnout 50%). Určitou analogií latinské Ameriky pro Španělsko by mohlo být Slovensko, ale i ostatní země střední a východní Evropy pro naše banky. Při razantnějším vstupu na tyto trhy by ale české banky musely čelit i tvrdé konkurenci západoevropských bank, a to hlavně rakouských.
- Dalším handicapem největších českých bank oproti španělským je jejich vlastnická struktura. U privátně vlastněných španělských bank lze očekávat větší pružnost při strategických rozhodnutích, které jsou při fúzích a akvizicích na domácím i zahraničním trhu nezbytné.

Jasnější představu o výše uváděném očekávaném trendu snižování úrokových marží a možnostech jeho kompenzace v případě českých bank získáme po prostudování *grafu 4.3* a *tabulky 4.10*, kde jsou zachyceny vybrané údaje Komerční banky a BBV, které mají na svých domácích trzích přibližně stejné postavení.

V *grafu 4.3* jsou zachyceny vybrané položky výkazu zisků a ztrát vyjádřené v procentech celkových provozních výnosů (vertikální analýza) Komerční banky a Banco Bilbao Vizcaya za rok 1988 a 1995. Z grafu je zřejmé, že struktura výsledovky Komerční banky za rok 1995 je téměř shodná se strukturou výsledovky BBV za rok 1988. Za předpokladu, že by „zpoždění“ KB za BBV ve struktuře výnosů a nákladů bylo 7 let, mohli bychom na základě změn ve struktuře výnosů a nákladů BBV po roce 1988 predikovat budoucí vývoj u Komerční banky.

Graf 4.3

Zdroj: Bloomberg

Podíl přijatých úroků k celkovým výnosům určuje podíl ostatních výnosů k celkovým výnosům a naopak - pokles hodnoty jednoho z údajů vede automaticky k růstu hodnoty druhého, neboť z definice je jejich součet 100%. Z tohoto hlediska se struktura výnosů BBV příliš nezměnila a relativní pokles přijatých úroků ve prospěch růstu ostatních výnosů (přijaté poplatky a provize, zisk z devizových operací a obchodování s cennými papíry) byl způsoben hlavně poklesem úrokových sazeb a ne významným růstem ostatních výnosů - rostoucí konkurence nejenom snižuje úrokové marže, ale rovněž neumožňuje zvyšovat provize a poplatky, které jsou stabilní a co do objemu rozhodující součástí ostatních výnosů. Podobný vývoj lze očekávat i u Komerční banky.

Značný nárůst placených úroků (v této části slovy růst/pokles kterékoliv položky z **grafu 4.3** míním růst/pokles podílu této položky k celkovým provozním výnosům) se projevil v odpovídajícím poklesu čisté úrokové marže. Tento faktor je v České republice ještě posílen úrovní reálných úroků z depozit, které jsou, na rozdíl od Španělska v roce 1988, stále záporné. Další položkou v **grafu 4.3** je čistý úrokový výnos, který je rozdílem již zmiňovaných přijatých a placených úroků a není ho třeba dále rozvádět.

Zvýšenou pozornost si zaslouhuje tvorba oprávek. Zde existuje mezi Komerční bankou v roce 1995 a BBV v roce 1988 největší rozdíl a v nejbližší budoucnosti nelze předpokládat, že by došlo k jeho odstranění. U BBV klesl podíl tvorby oprávek k celkovým výnosům z 5,54% v roce 1988 na 3,6% v roce 1995. Komerční banka vytvořila v roce 1995 oprávky ve výši 8,51% celkových výnosů (3,3 mld. Kč). Důvody k pesimismu ohledně snižování tohoto dosti vysokého poměru jsou zřejmé z **tabulky 4.10**.

Tabulka 4.10

	KB	BBV	BBV
	1995	1989 ¹	1995
Výnosy / aktiva	11,80%	12,67%	10,57%
Špatná aktiva / aktiva	23,12%	1,58%	1,72%
Oprávky / špatná aktiva	32,16%	83,21%	85,73%
ROE před daní	20,59%	24,96%	17,39%
ROA před daní	1,61%	1,84%	1,03%

Hodnota špatných aktiv je u obou bank převzata z údajů dostupných na terminálu Bloomberg, v případě Komerční banky tato hodnota přibližně odpovídá hodnotě klasifikovaných úvěrů ze skupin 3, 4 a 5.

¹ *Důvodem proč jsou hodnoty u BBV vypočítány za rok 1989 a ne 1988 jak tomu je v grafu 4.3, je nedostupnost dat za rok 1987. K výpočtu většiny údajů v tabulce je třeba spočítat průměrné hodnoty za dané období, tzn. k výpočtu průměrných aktiv za rok 1988 bych potřeboval i hodnotu z roku 1987, která není k dispozici.*

Zdroj: Bloomberg

BBV vykázala v roce 1989 podíl nekvalitních aktiv (nonperforming assets) k celkovým aktivům 1,58% a celkový stav oprávek k nekvalitním aktivům 83,21%. Podíl nekvalitních úvěrů Komerční banky na celkových aktivech dosáhl 23,12% a celkový stav oprávek dosáhl na konci roku 1995 pouhých 32,16% nekvalitních aktiv v objemu 89 mld. Kč, které dlužníci Komerční bance pravděpodobně nikdy nesplatí.

Z těchto hodnot vyplývá, že na přibližně 89 mld. Kč nenávratných půjček je vytvořeno pouze 28 mld. oprávek. To znamená, že na zbývajících 60 mld. Kč potenciální ztráty je třeba vytvořit opravné položky.

Za předpokladu, že by na sanaci tohoto břemene nebyly použity peníze daňových poplatníků, a pokud bychom zanedbali časovou hodnotu peněz a nerealisticky předpokládali, že v budoucnosti již nebudou vznikat žádné ztrátové úvěry, musela by Komerční banka při stejné tvorbě opravných položek jako v roce 1995 (3,3 mld. Kč) vytvářet oprávky na tyto ztrátové úvěry 18 let. Přestože je výše nastíněný scénář dosti nerealistický - na řadu ztrátových úvěrů budou pravděpodobně poskytnuty státní záruky - nelze předpokládat, že by tvorba oprávek mohla v nejbližších letech výrazně poklesnout. I pouhá stagnace oprávek na současné úrovni by mohla za předpokladu výše zmíněných trendů vést v nejbližších letech ke ztrátě ziskovosti Komerční banky.

Další veličinou ovlivňující rentabilitu banky jsou provozní náklady. Zde pravděpodobně můžeme předpokládat, že se Komerční bance podaří udržet jejich výši na současné úrovni. Snížení značné přezaměstnanosti by mělo vytvořit dostatečný prostor pro růst mzdových a ostatních nákladů.

Závěrem analýzy struktury výnosů a nákladů lze konstatovat, že zisk před zdaněním bude pravděpodobně klesat v případě Komerční banky a analogicky i dalších českých bank rychleji než u španělské BBV po roce 1988. Hlavními důvody pro toto tvrzení je vyšší tvorba oprávek, absolutní velikost obou subjektů a jejich postavení na zahraničních trzích a nezanedbatelným faktorem může být i vlastnická struktura obou bank - na rozdíl od Komerční banky je BBV plně soukromá. Tato úvaha samozřejmě počítá s českými bankami jako samostatnými subjekty. Případný prodej některé z bank zahraničnímu subjektu by znamenal zásadní změnu a další osud prodávané banky by se odvíjel od postavení jejího majitele.

Závěr - konkurenceschopnost českých bank

Závěr práce by měl, jak napovídá její název, dát odpověď na otázku, zda jsou české banky konkurenceschopné při konfrontaci se zahraničními subjekty. Pokud bych měl odpovědět jednou větou, tak by odpověď mohla znít přibližně takto: **Největší české banky (velká čtyřka) dosahují v současnosti uspokojivé rentability,**

ale dlouhodobě si v současné podobě své postavení na trhu neudrží a jejich ziskovost bude klesat. Nízká efektivnost našich bank se zatím díky nekonkurenčnímu prostředí v českém bankovníctví zcela neprojevila. Vysoké čisté úrokové marže umožňují českým bankám vykazovat zisk, a to i přes vysokou tvorbu opravných položek. Rostoucí zahraniční konkurence bude působit nejvíce právě na snižování čisté úrokové marže, které bude rychlejší než snižování tvorby opravných položek, a rentabilita domácích bank se tak bude snižovat. Banky velké čtyřky se budou moci v budoucnosti dále rozvíjet buď jako dceřinné společnosti předních zahraničních bank, nebo jako součást „národní velkobanky“. Třetí cesta v dlouhém období pravděpodobně neexistuje. Česká vláda, která má osud českého bankovníctví ve svých rukou, stojí před dilematem, kterou z těchto cest zvolí. Kombinovat se dají samozřejmě obě varianty.

Prodejem balíku akcií některé zahraniční bance vláda svěří správu národních úspor zahraničnímu subjektu, který bude rozhodovat o tom, zda bude poskytovat úvěry v tuzemsku či svým zahraničním klientům, o tom, které odvětví a který podnik má v této zemi získat úvěrové prostředky a který ne. Již dnes omezený vliv politiků na banky by se tak vytratil úplně. Zcela privátní české banky, ať již v rukou domácích či zahraničních investorů, by si z důvodů udržení rentability a konkurenceschopnosti vůči zahraničním bankám nemohly dovolit úvěrovat velkou část českých podniků, které pro obezřetně se chovající banky představují příliš vysoké riziko. Příkladem je opatrné chování největší zahraniční filiálky u nás - Živnostenské banky, která se úvěrování méně bonitních českých klientů spíše vyhýbá. Z těchto důvodů lze chápat neochotu vlády rychle doprivatizovat polostátní banky.

Na druhé straně zachovávat podíl státu v IPB, která se již ze státní kontroly stejně vymanila vlastními silami, a sanovat privátní Agrobanku by nebylo pro české

bankovníctví přínosem. Proto by bylo vhodné tyto ústavy urychleně privatizovat prodejem silným zahraničním investorům. Vstup strategických partnerů by zajistil další existenci obou bank a nastolil na českém bankovním trhu konkurenční prostředí.

Ze zbývajících bank (Komerční banka, Česká spořitelna, ČSOB) si lze v nejbližší době jako politicky průchodnou představit privatizaci ČSOB. O osudu ČSOB by mělo být rozhodnuto co možná nejdříve. Její velikost ji pravděpodobně neumožní další rozvoj a její pozice na trhu bude postupně slábnout. Pokud nebude rozhodnuto o její privatizaci v nejbližších několika letech (zhruba do dvou let), bylo by vhodné fúzovat ČSOB s Českou spořitelnou tak, jak to navrhuje Česká národní banka. Tento postup by byl žádoucí v případě, že se vláda rozhodne dlouhodobě zachovat významnou část českého bankovníctví v českých rukou. Případný prodej, pro zájemce o rázný vstup na český trh atraktivní, ČSOB silné zahraniční bance, by znamenal pro neprivatizovanou Komerční banku a Českou spořitelnu velmi silnou konkurenci a mohl by ohrozit jejich konsolidaci. Z tohoto důvodu bych považoval za vhodnější sloučit ČSOB s Českou spořitelnou s tím, že v budoucnu nelze vyloučit sloučení takto vzniklého subjektu s Komerční bankou. Tento krok je samozřejmě podmíněn trvajícím zájmem na zachování „národní“ banky a existencí Komerční banky jako samostatného subjektu.

Přestože by tento subjekt (ČS-ČSOB-KB) pravděpodobně nedokázal vstoupit na evropský trh a ani nelze v současnosti odpovědět na otázku, zda by si dlouhodobě udržel významné postavení na domácím trhu, považuji za užitečné tento subjekt postupně vytvořit (spojení České spořitelny a ČSOB uskutečnit co možná nejdříve a případnou fúzi s Komerční bankou během 5 let). Než by se stala otázka jeho dalšího osudu aktuální (horizont 5-10 let), tak česká ekonomika již nebude potřebovat ochranu „národní“ banky. V době, kdy se tak stane bude mít tento subjekt pravděpodobně stále dostatečně velký podíl na trhu, aby se mohl stát atraktivním cílem převzetí a zachovat si tak svou existenci.

Závěrem bych chtěl ještě jednou zdůraznit nezbytnost aktivního přístupu vlády při rozhodování o dalším osudu českého bankovníctví. Strategická rozhodnutí vlády by se neměla omezit pouze na privatizaci vybraných bank, ale měla by být učiněna i v případě bank, ve kterých si stát po určitou dobu zachová významný podíl.

Seznam použité literatury

- Bakker, Tino: Smiling ear to ear (The Banker, 04/1996, str. 23-25)
- Blanden, Miachel: Vienna flurry (The Banker, 08/1996, str. 31-34)
- BIS: Výroční zpráva Bank for International Settlements za rok 1995
- Dvořák, Vladimír: Význam účetních výkazů při posouzení finanční stability českých bank (Finance a úvěr 12/96)
- Dvořák, Vladimír: Privatizace českých bank a zhodnocení postupu Investiční a Poštovní banky (zpracováno s podporou grandu Vznik a vývoj finančních trhů v České republice)
- IMF: International Financial Statistics (IMF, 08/1996)
- James,C.M., Smith,C.W.: Studies in Financial Institutions: Commercial Banks (McGraw-Hill, Inc., 1994, USA)
- Johnson, H.J.: Financial Institutions and Markets, A Global Perspective (McGraw-Hill, Inc., 1993, USA)
- Matoušek, Roman: Financial Analysis of Commercial Banks (VP č. 49 IE ČNB, Praha 1996)
- Mervart, Josef: Český bankovní sektor v období sbližování podmínek s Evropskou unií (VP č. 47 IE ČNB, Praha 1995)
- Mishkin, F.S.: Ekonomie peněz, bankovníctví a finančních trhů (Economia, Praha 1991)
- O'Brien K., Gomez J.: Bank Austria to Buy Government's Creditanstalt Stake (Bloomberg Business News, 12.1.1997)
- ON: Výroční zpráva Oesterreichische Nationalbank za rok 1995
- Polidar, Vojtěch: Management bank a bankovních obchodů (Ekopress, Praha 1995)
- Tomášek Michal: Základní bankovní standardy v Evropské unii (I-III), (Komerční banka, Praha, 1995-1996)
- Tuček, Miroslav: Co bude s českým bankovníctvím? (Ekonom, 39/1996)
- Warner Alison: Hanging by a thread (The Banker, 04/1996, str. 29-34)
- Warner Alison: New World ventures (The Banker, 10/1996, str. 52-53)

Ostatní prameny:

The Banker, Bloomberg Business News, Burzovní věstník, Ekonom, Hospodářské noviny, IBCA, výroční zprávy bank, publikace ČNB, Bulletin Der Nederlandsche Bank